

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Denisa Šoukalová

Formování osobnosti dítěte v prostředí dětského domova

Olomouc 2023

Vedoucí práce: Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne

.....

Bc. Denisa Šoukalová

Poděkování

Ráda bych poděkovala zejména vedoucí mé diplomové práce Mgr. Dagmar Pitnerové, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a oporu během psaní práce. Velké poděkování také patří моým rodičům, kteří mi v těžkých časech pomohli a motivovali mě ke studiu.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Denisa Šoukalová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2024
Název práce:	Formování osobnosti dítěte v prostředí dětského domova
Název práce v angličtině:	Shaping the child's personality in the environment of a children's home
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá psychosociálním vývojem dítěte a v dětském domově a jeho možného působícího vlivu na příznivý osobnostní rozvoj. Teoretická část je rozdělena do tří kapitol, které pojednávají o aktuálním systému ústavní péče. Druhá kapitola pojednává o osobnostním rozvoji dítěte a vlivech, které na něj působí. Třetí kapitola teoretické části se zaměřuje na fungování dětského domova, výchovu a vzdělávání v dětském domově. V empirické části diplomová práce je analyzována problematika možných vlivů působících na rozvoj osobnosti dítěte během umístění v ústavním zařízení. V praktické části je proveden kvalitativní výzkum.
Klíčová slova:	dětský domov, ústavní péče, rodina, prostředí, deprivace, výchovné problémy, psychický vývoj dítěte, zanedbané dítě, rizika, PROD, volný čas, vzdělávání
Anotace v angličtině:	The diploma thesis of this deals with the psychosocial development of a child in a children's home and its possible influence on favorable peronality development. The theoretical part is divided into three chapter, the firt of which discisses the current system of exhibition care. The second chapter deals with the child's personality development and its posibble influences. The third chapter of the theoretical part focuses on the fuctioning of the children's home, and upbringing and education of the child in the children's home. In the empirical part, the thesis analyzes the issue of possible influences acting on the development of the

	child's personality during their placement in an institutional facility. Qualitative research is carried out in the practical part.
Klíčová slova v angličtině:	children's home, institutional care, family, environment, deprivation, educational problems, child's psychological development, neglected child, risks, PROD, free time, education
Přílohy vázané v práci:	<p>Příloha 1 Struktura rozhovoru s bývalými klienty dětského domova</p> <p>Příloha 2 Přepis odpovědí respondentky R1 (bývalý klient)</p> <p>Příloha 3 Přepis odpovědí respondenta R2 (bývalý klient)</p> <p>Příloha 4 Přepis odpovědí respondenta R3 (bývalý klient)</p> <p>Příloha 5 Přepis odpovědí respondentky R4 (bývalý klient)</p> <p>Příloha 6 Přepis odpovědí respondenta R5 (bývalý klient)</p> <p>Příloha 7 Přepis odpovědí respondentky R6 (bývalý klient)</p> <p>Příloha 8 Struktura rozhovoru s pracovníky dětského domova</p> <p>Příloha 9 Přepis odpovědí respondenta R1 (vychovatel)</p> <p>Příloha 10 Přepis odpovědí respondentky R2 (vychovatel)</p> <p>Příloha 11 Přepis odpovědí respondentky R3 (vychovatel)</p> <p>Příloha 12 Přepis odpovědí respondenta R4 (vedoucí vychovatel)</p>
Rozsah práce:	105 stran
Jazyk práce:	Český jazyk

(Osobní zdroj Bc. Denisy Šoukalové)

*„Nevím, co mám dělat,
když jsem smutnej.
Když jsem minule brečel,
Tak mě teta zavřela v pokoji
A řekla, že jestli budu
fňukat, tak mě nechá odvézt
na psychiatrii, protože kluci
přeci nebrečí. Ale já občas
stejně brečím v noci, když
mě nikdo neslyší....*

(Tonda 7 let, během mluvení plakal a zároveň si utíral slzy)“

(Morávek, 2023, s.67).

OBSAH

OBSAH	7
ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 SYSTÉM ÚSTAVNÍ VÝCHOVY V ČESKÉ REPUBLICE	11
1.1 ORGANIZACE ÚSTAVNÍ VÝCHOVY	12
1.2 CHARAKTERISTIKA DĚTSKÉHO DOMOVA	14
1.2.1 <i>Multidisciplinární tým v dětském domově</i>	16
1.2.2 <i>Legislativní rámec péče o dítě v dětském domově</i>	18
1.2.3 <i>Spolupráce dětských domovů s orgánem sociálně-právní ochrany dětí</i>	19
2 OSOBNOST DÍTĚTE V DĚTSKÉM DOMOVĚ	20
2.1 PORUCHY CHOVÁNÍ A ZANEDBANÉ DÍTĚ.....	22
2.1.1 <i>Zanedbané dítě</i>	27
2.2 PSYCHICKÝ VÝVOJ DÍTĚTE	30
2.2.1 <i>Rizikové faktory u dětí umístěných v DD (psychická deprivace, hospitalismus)</i> .	32
2.3 SOCIÁLNÍ VÝVOJ DÍTĚTE.....	33
2.3.1 <i>Sociální identita dítěte v dětském domově</i>	34
3 VÝKON VÝCHOVNÉ PÉČE V DĚTSKÉM DOMOVĚ	35
3.1 VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ.....	35
3.2 STANDARDY KVALITY DĚTSKÉHO DOMOVA.....	39
3.3 POVINNÁ DOKUMENTACE V ZAŘÍZENÍ	41
3.3.1 <i>PROD, roční výchovný plán, týdenní výchovný plán</i>	41
3.3.2 <i>Kontakt s biologickou rodinou</i>	42
EMPIRICKÁ ČÁST	43
4 VÝZKUM	43
4.1 STANOVENÍ VÝZKUMNÝCH CÍLŮ A VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	43
4.2 METODOLOGIE	45
4.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR, METODA SBĚRU DAT A ZPRACOVÁNÍ	45
4.4 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT Z ROZHOVORŮ S VYCHOVATELI Z DD	46
4.4.1 <i>Kategorie č. 1: Práce v dětském domově z pohledu vychovatele</i>	47

4.4.2	<i>Kategorie č. 2: Vztah vychovatel-dítě a jeho možný vliv během výchovného procesu .....</i>	51
4.4.3	<i>Kategorie č. 3: Vlivy působící během výchovného procesu v dětském domově... ..</i>	55
4.4.4	<i>Závěr výzkumného šetření z rozhovorů s vychovateli .....</i>	59
4.5	ANALÝZA A INTERPRETACE DAT Z ROZHovorů S BÝVALÝMI KLIENTY DD	60
4.5.1	<i>Kategorie č. 1: Pobyť v dětském domově z pohledu bývalého klienta.....</i>	60
4.5.2	<i>Kategorie č. 2: Vliv dětského domova na formování osobnosti.....</i>	64
4.5.3	<i>Kategorie č. 3: Aktuální život klienta mimo zařízení dětského domova.....</i>	68
4.5.4	<i>Závěr výzkumného šetření z rozhovorů s bývalými klienty dětského domova.....</i>	72
4.6	SHRNUTÍ VÝZKUMNÝCH ZÁVĚRŮ	73
	ZÁVĚR.....	74
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	76
	SEZNAM TABULEK	77
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	78
	SEZNAM PŘÍLOH.....	82
	PŘÍLOHY	83

ÚVOD

Ve své diplomové práci na téma **Formování osobnosti dítěte v prostředí dětského domova** se zabývám výchovou a možnými vlivy, které působí na formování osobnosti dítěte v dětském domově. Vypracované téma diplomové práce bylo pro moji profesi velice prospěšné, jelikož jsem si obnovila vědomosti v dané oblasti. Přes deset let pracuji ve sféře sociální práce nebo pedagogiky, z toho 8 let jsem vychovatelkou v dětském domově. Z praxe velmi dobře vím, jak náročná je pracovní pozice vychovatele. Často se setkávám s nevědomostí širší veřejnosti o profesi vychovatele. Dokonce i mladí středoškoláci, které vedu v rámci školní praxe, se domnívali, že vychovatel je tu od toho, aby si s dětmi hrál. Následně byli velmi překvapeni, když zjistili, co obnáší pracovní náplň vychovatele, ten totiž musí zastoupit několik profesních rolí v jednom povolání. Vychovatel se stává náhradním pečovatelem, manažerem pracovních činností ve výchovné skupině, je vzorem, občasným kuchařem, uklízečem nebo zdravotním asistentem, ale stále je především pedagogem. Hlavní úlohou pedagogického pracovníka je zajistit svěřenému dítěti adekvátní podmínky pro správný rozvoj jeho osobnosti a vychovávat ho.

Formování osobnosti dítěte je velkým tématem dnešní doby. S vývojem společnosti se rozvíjejí různé přístupy k výchově. Každý za výchovu odpovědný jedinec hledá správnou cestu k přístupu, který aplikuje na své potomky. Výchova se tedy stává základním prvkem, který má vliv na utváření osobnosti dítěte. Na tvorbu charakteru nezletilého jedince působí mnoho činitelů, jak pozitivních, tak negativních. Ochránit dítě od špatného vlivu je de facto nemožné, jelikož je jedinec obklopený velkým množstvím lehce dohledatelných informací na různých komunikačních kanálech, sociálních sítích, v televizi a ostatních masmédiích. Člověk je tvor přizpůsobivý a dokonale reaguje na podněty, které na něj v daném okamžiku působí. Čím jsme starší, tím více čerpáme ze zkušeností a návyků, které jsme prožili. Základní dovednosti, návyky a přijímání norem se učíme v samém počátku našeho života. Získané zkušenosti se stávají naším nástrojem pro budoucí samostatné uplatnění a fungování v širším světě.

Děti v dětském domově převážně pocházejí z disfunkčních až afunkčních rodin. V rodinách chybí základní faktory ovlivňující správný vývoj malého dítěte. Děti v takových rodinách postrádají pocit bezpečí a jistoty, jídlo, materiální zajištění a podnětné činitele podporující kreativní a intelektuální tvorbu osobnosti. Odebrané dítě trpí následky zanedbání, psychické deprivace a nižší sociální a emocionální vyzrálosti. Formování osobnosti dítěte v dětském domově je mnohem komplikovanější, jelikož vychovatel dětského domova přebírá kompetenci výchovy na sebe místo rodiče, i přesto rodičem svěřeného dítěte se nikdy nestane.

Biologický rodič má automaticky od přírody u dítěte respekt a vztahové pouto. Pedagogický pracovník na vzájemném vztahu pravidelně pracuje, ale v tomto procesu se mohou objevit různé překážky. Příkladem jsou výchovné problémy dítěte. Vychovatel by měl i přesto být profesionálem a své nesympatie k jedinci potlačit a hledat společnou cestu k vytvoření pozitivního nebo tolerujícího vzájemného vztahu.

Mojí motivací zabývat se daným tématem byla zejména moje vlastní praxe. Častokrát se během práce dostávám do nepříjemných situací, ve kterých se musím rychle zorientovat, vyhodnotit je a rozhodnout se správně. Každé důležité rozhodnutí může zásadně ovlivnit osud dítěte a já jako vychovatel mám odpovědnost za jeho budoucí fungování v životě.

Diplomová práce se v teoretické části zabývá obecným pohledem na ústavní péči v ČR, popisuje ukotvení legislativního rámce ústavní výchovy, zabývá se možnými příčinami ústavního vlivu na vývoj osobnosti dítěte a popisuje fungování dětských domovů z hlediska výkonu a vedení povinné administrativní práce pedagogických pracovníků.

Praktická část zahrnuje rozbor kvalitativního výzkumu, v rámci kterého bylo provedeno deset rozhovorů. Čtyři rozhovory byly uskutečněny s pracovníky dětských domovů a dalších šest rozhovorů s bývalými klienty dětských domovů. Bývalí klienti jsou v současné době již dospělí a žijí mimo ústavní zařízení. Rozhovory všech dotazovaných respondentů byly analyzovány a srovnány s odbornou literaturou.

Hlavním cílem diplomové práce bylo ověřit a analyzovat vlivy působící na formování osobnosti dítěte v prostředí dětského domova z pohledu pedagogických pracovníků a bývalých klientů dětského domova.

Další dílčí cíle jsou:

- Charakterizovat a popsat systém ústavní výchovy ČR.
- Popsat a charakterizovat fungování dětského domova.
- Seznámit se s osobností dítěte umístěného v dětském domově z hlediska psychického a sociálního vývoje.
- Analyzovat a ověřit vlivy působící na formování osobnosti dítěte v prostředí dětského domova z pohledu vychovatelů.
- Analyzovat a ověřit vlivy působící na formování osobnosti dítěte v prostředí dětského domova z pohledu bývalých klientů.

Stěžejními autory, z jejichž děl čerpá diplomová práce v oblasti vývojové psychologie a raného vývoje, jsou doc. Jedlička, prof. Vágnerová a prof. Šulová. Problémovým chováním u dítěte se zabývají Mgr. Hutýrová, Ph.D. a prof. Matějček. Na vliv prostředí působící na formování osobnosti dítěte se zaměřují prof. Kraus a doc. Matoušek.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Systém ústavní výchovy v České republice

Ústavní výchova má v naší zemi letitou tradici. Systém ústavní péče se vyvíjel od sirotčinců po vytvoření pevné struktury systémové péče tak, jak ji známe dnes.

„Ústavní výchova je soukromoprávní, resp. soudní rodinně právní opatření a je součástí institutu jiných forem péče o dítě podle hlavy II druhé části občanského zákoníku“ (Křístek, 2017, s. 12).

Trnková (2018, s. 110) uvádí, že organizace ústavní výchovy se u nás vyvíjela již na počátku 50. let 20. století. Ústavní výchova byla rozložena do několika rezortů. Rezorty, které se zabývaly ústavní výchovou byly: školství, zdravotnictví, práce a sociálních věcí. Rezort práce a sociálních věcí opětovně vznikl v roce 1968.

Z historického hlediska byla ústavní výchova spojena s ochranou dětí. Už v dávných dobách byl lidský jedinec schopen přijmout cizí dítě a vychovat ho. Osvojit si dítě za vlastní je v lidské populaci zabudovanou jednotkou biologických a psychických dovedností. Lidská populace se tím snaží zachovat své přežití. Dovednost je hluboce zakořeněná v ženském i mužském rodě. Historie poukazuje na to, že se objevuje opačný přístup k dítěti. Rodiče způsobovali svým potomkům smrt, zanedbávali je, odkládali, nebyli schopni uživit dalšího potomka. U neprovdaných žen mělo nemanželské dítě negativní společenský dopad. Novorozené dívky byly často vražděny kvůli omezení porodnosti a zachování genetického fondu prostřednictvím mužského rodu, uvádí Trnková (2018, s. 1).

V době humanismu a osvícenství byly zakládány sirotčince pro děti bez rodičů. V roce 1784 byl na základě josefínských reforem založen vídeňský sirotčinec pro osiřelé a nemanželské potomky. V nalezinci se vyskytovaly i kojící matky s dětmi. V roce 1789 byl v Praze založen nalezinec i s porodnicí. Porodnice sloužila zejména pro chudé a nevdané ženy. Ženy se zde následně mohly žít jako kojné. Děti bez rodinných příslušníků zůstávaly v nalezinci, nebo byly přesunuty k pěstounkám na vesnici. Žena pěstounka musela být zdravotně a finančně způsobilá, aby danou profesi mohla dělat. Takovou práci většinou ale vykonávaly chudé ženy, které za vyplacenou odměnu živily svoji vlastní rodinu. V ústavech se objevovala častá úmrtnost. Pouze 15 dětí ze 100 se dožilo pouhých 10 let, zmiňuje Trnková (2018, s. 2–3).

Matějček (1999, s. 20) uvádí, že historicky se veřejná správa zaměřovala na legislativní uchopení náhradní rodinné péče v rámci nárůstu sirotků z válečných konfliktů. Problematika sirotků se objevovala v dobách po napoleonských válkách, a stejně tak i po první světové válce.

Francie se svých válečných sirotků ujala a ostatní evropské země začaly kopírovat směr zajištění náhradní výchovy. Do problematiky začíná zasahovat pedagogika, pedologie, psychologie a pediatrie. Výchova dětí se demokratizovala a začínala se zabývat adekvátním zabezpečením dítěte. Po druhé světové válce byla preferována kolektivní výchova, která odsouvala důležitost rodinného prostředí. Zákon o rodině z roku 1963 navrátil rodinu na první pozici. Trnková (2018, s. 10) dodává, že velká změna se udála o deset let později, kdy byla opětovně uzákoněna pěstounská péče jako další verze rodinné péče pro děti žijící mimo svou biologickou rodinu.

1.1 Organizace ústavní výchovy

Ústavní výchova vychází ze zákona 109/202 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Ústavní výchova je vykonávána ve školských zařízeních nebo ve střediscích výchovné péče. Zde je uplatněno právo dítěte k zajištění bezpečného prostředí pro jeho plnohodnotný vývoj. Česká republika je vázána mezinárodní smlouvou lidských práv a svobod, aby poskytla dítěti plnohodnotné možnosti k rozvoji a podpořila jeho budoucí aktivní účast ve společnosti. Cílem ústavní výchovy je zajistit jedinci ve věku 3–19 let plnohodnotnou výchovu a vzdělání. Zařízení podporuje dítě během přechodu z domácího prostředí do ústavního, snaží se podílet na společných aktivitách s nezletilým dítětem, podporuje styky s rodinnými příslušníky. Dalším dílčím cílem zařízení je preventivně působit, předcházet zápornému jednání jedince a zamezit jeho negativnímu rozvoji, ale zároveň naopak podporovat jeho osobnost.

Zařízení se rozdělují na:

- **Diagnostický ústav** – zařízení, jehož hlavním cílem je specializované komplexní vyšetření dítěte a mladistvého. Diagnostika se zabývá sociální, pedagogickou, zdravotní a psychickou anamnézou. Do diagnostického ústavu jsou zařazeny děti nebo dospívající jedinci z dětského domova trpící duševní poruchou, která způsobuje problémové jednání v zařízení. Klienti absolvují léčebnou péči, uvádí Křístek (2017, s. 55). Diagnostika probíhá na základě pedagogických a psychologických aktivit. Vzdělávání je zaměřeno individuálně dle specifických vzdělávacích potřeb, věku a intelektu. Zařízení se zaměřuje na pedagogicko-psychologickou terapeutickou činnost, která vede postiženého jedince k nápravě negativního jednání. Terapeutická léčba vede k rozklíčování jádra výchovných abnormalit chování zkoumaného dítěte. Pracovníci v zařízení dítěti poskytnou komplexní péči. V diagnostickém ústavu je dítě umístěno nejdéle 8 týdnů. Diagnostický ústav na základě získaných informací

a práce s dítětem sepisuje zprávu s návrhem individuálních potřeb zkoumaného jedince dle § 2 odst. 10 stanovených v zájmu rozvoje osobnosti. Pracovníci diagnostického ústavu na konci pobytu dítěte předávají souhrnnou diagnostickou zprávu s doporučeným programem rozvoje osobnosti dítěte, školní dokumentaci, klasifikaci známek získanou během pobytu, rozhodnutí soudu, osobní materiální věci dítěte a poslední vysvědčení, uvádí Křístek (2017, s. 51–52).

- **Dětský domov** – Trnková (2018, s. 114) uvádí, že dětské domovy jsou zařízení ústavního typu pro děti od 3 do 18 let, které nemají závažnou poruchu chování. Do domova jsou děti umístěny na základě soudního rozhodnutí, kde byla nařízena ústavní výchova. Do dětského domova se jsou umisťovány i nezletilé matky s dětmi.

- **Dětský domov se školou** – ústavní zařízení poskytující výchovu dětem nebo mladistvým s nařízenou ústavní výchovu. Péče je zde poskytována jedincům se stálým problematickým chováním nebo jedincům s trvalou psychickou poruchou. Dále zařízení zajišťuje péči nezletilým matkám, které nemohou být vzdělávány mimo zařízení, a tedy navštěvují školu spojenou s dětským domovem. Do zařízení může být umístěno dítě od 6 let do konce jeho školní docházky. V okamžiku, kdy pominou závažné okolnosti, kvůli kterým navštěvuje dítě školu při dětském domově, a dítě je způsobilé navštěvovat školu mimo dětský domov, může ředitel zařízení podat žádost o plnění školní docházky dítěte mimo toto zařízení. Pokud dítě po ukončení povinné školní docházky není schopno pokračovat na střední škole mimo domov a stále u něj přetrvávají výchovné problémy, je přemístěno do výchovného ústavu, kde mu bude zajištěno další navazující vzdělávání, uvádí Křístek (2017, s. 81–82).

- **Výchovný ústav** – zařízení poskytující výchovnou péči zaměřenou na sociální, pedagogickou a výchovnou oblast. Do ústavu jsou umisťováni mladiství starší 15 let, kterým byla nařízena ústavní, ochranná výchova. U dospívajících jedinců se objevují velmi závažné poruchy chování bez možné šance nápravy. Zde může být umístěno i dítě starší 12 let, je-li mu nařízena ochranná nebo ústavní výchova. Jedná se o jedince vykazujícího patologické jednání, a proto nemůže být zařazen do dětského domova se školou. Do výchovného ústavu bývají umisťovány i nezletilé matky s dětmi. Pro tyto děti jsou vytvářeny oddělené výchovné skupiny, říká Křístek (2017, s. 84)

Umístění nezletilého dítěte do ústavní výchovy se odehrává na základě soudního rozhodnutí, uvádí Křístek (2017, s. 31).

Trnková (2018, s. 121–122) uvádí, že udělení ústavní výchovy je mezní nařízení soudem. Soud k danému rozhodnutí přistoupí pouze tehdy, pokud je vážně ohroženo dítě a neuspěly by jiné předem uložené ochranné prostředky pro zlepšení situace. Soud může ústavní výchovu

nařídít i bez jiných předem stanovených opatření. Soud má následně povinnost monitorovat, zda primárně není možné pro dítě nalézt náhradní rodinnou péči. V dané problematice se jedná zejména o pěstounskou či svěřeneckou péči. Ústavní výchova funguje především na základě ochrany zájmů dítěte. K danému opatření se soud přiklání, pokud se objeví fyzické, duchovní nebo rozumové omezení u nezletilého jedince ze strany pečujících osob. Soud nařizuje daný druh opatření s cílem preventivního charakteru, a v to době, kdy se prokáže zásadní narušení výchovy jedince. Další opatření jsou potřebná, pokud se objeví u poškozeného dítěte zneužívání, týrání, zanedbávání. Opatření jsou zavedena s cílem pomoci dítěti ke správnému vývoji a omezit případné dopady spojené s negativními vlivy. Bitter, Havigerová, Janišová, Langhansová (2007, s. 31) uvádí, že v naší zemi je preferována ústavní péče před jinými formami výchovných opatření. Daná problematika je kritizována mezinárodními organizacemi. Rada OSN upozorňuje na nedostatečnou podporu rodin řešících sociální či krizové situace. Nepříznivé sociální problémy nejsou důvodem k tomu, aby dítě bylo umístěno do ústavu.

Soud stanovuje ústavní výchovu dle rozsudku či předběžným opatřením. Příslušný ústavní orgán nařídí místo, kde bude ústavní péče vykonána. Výběr zařízení je vždy v souladu s názorem příslušného OSPOD. Pokud je potřeba provést u dítěte speciální vyšetření, soud dítě umístí do diagnostického ústavu. Zde pracovníci provedou řádnou diagnostiku a doporučí vhodné zařízení pro zajištění bezpečného vývoje nezletilého jedince. Soud vybírá zařízení, které je v blízkosti rodinných příslušníků, uvádí Trnková (2018, s. 123).

1.2 Charakteristika dětského domova

Dětské domovy v České republice se řídí zákonem č. 109/2002 Sb. zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Dětský domov se stará o děti a zajišťuje jim individuální péči na základě jejich potřeb. Péče zasahuje do oblastí sociálních, vztahových a vzdělávacích. Cílem dětského domova je dítěti, kterému byla nařízena ústavní výchova, zajistit adekvátní péči. V dětském domově jsou umístěny děti bez velké poruchy chování. Děti navštěvují blízká školská zařízení, jež nejsou součástí dětského domova, uvádí Křístek (2017, s. 81).

Matoušek (1999, s. 20) říká, že základní funkcí ústavní péče je dítěti zajistit bezpečné prostředí. Dítě nedisponuje vhodnými kompetencemi přežít ve světě bez pečujících osob. Ústavní péče dítěti vytváří domov. Mít pocit domova je pro budoucí vývoj jedince velmi důležité a podstatné. Ústav svému svěřenci simuluje rodinné prostředí.

Trnková (2018, s. 115–116) uvádí, že dětské domovy disponují několika výchovnými skupinami. V jedné výchovné skupině může být umístěno maximálně osm dětí, minimálně šest dětí. Děti ve skupinách jsou rozděleny zejména dle příbuzenských vztahů. Během zařazení dítěte do skupiny je také rozhodující, jaké má individuální potřeby, jakou potřebuje výchovu, vzdělávání a jaké jsou jeho zdravotní nároky. Skupiny jsou tvořeny dětmi různých věkových kategorií. Pokoje obývají dvě až tři děti. Sourozenci většinou společně sdílí pokoj. V rodinných skupinách se flexibilně mění vychovatelé. Vychovatel je v rámci profese veden jako pedagogický pracovník. Pedagogický pracovník dětem vytváří rodinnou atmosféru, vede děti k úklidovým činnostem, vaří s nimi, žehlí. Vychovatel s nimi řeší situace, které jsou v rozsahu od domácí přípravy do školy až po uložení do postele. Tím se pracovník stává nedílnou součástí života dítěte.

Trnková (2018, s. 116) uvádí práva a povinnosti dítě umístěného v DD, které jsou následující:

- O dítě je postaráno materiálně, finančně i biologicky.
- Dítěti je umožněno nadále rozvíjet dovednosti a vloh.
- Dítě má právo sdílet prostředí v zařízení se svým bratrem nebo sestrou.
- Dítě je vedeno ke vzdělání a je mu poskytnuta podpora ve studiu, zejména získání budoucího profesního uplatnění.
- Dítě má právo na svobodnou komunikaci s rodinnými příslušníky pomocí telefonického, korespondenčního či osobním kontaktu.
- Dítě má právo na svobodu vyjádření, náboženství, respektování vlastní osoby.
- Dítě má právo na vycházky a návštěvy rodinných příslušníků či osob blízkých.
- Dítě je povinno se zapojit do domácích povinností ve skupině DD nebo pomoci svým spolubydlícím.
- Dítě je povinno dodržovat morálku, pravidla a kázeň nastavený v DD.
- Dítě poslouchá a koná dle pokynů pedagogických pracovníků.
- Dítě dbá na majetek DD a dává pozor, aby ho cíleně neničilo.
- Dítě má povinnost odevzdat nebezpečné předměty k úschově, nebo se na výzvu ředitele podrobit testu na alkohol či jiné omamné látky.
- Děti jsou pravidelně přeškoleny o ochraně zdraví a bezpečnosti. Dále jsou povinny podepisovat dokumentaci.
- Dítě zařazené v DD je seznámeno s právy a povinnosti, které obnáší pobyt v ústavním zařízení.

1.2.1 Multidisciplinární tým v dětském domově

Křístek (2017, s. 107) uvádí, dle § 18 v zákonu o ústavní výchově, že vychovatel musí splňovat předpoklady pedagogického pracovníka. Zaměstnanec by měl disponovat psychickou způsobilostí. Pokud se u pedagogického pracovníka objeví náznaky násilí na svěřených dětech, ředitel zařízení je povinen svého zaměstnance opětovně psychologicky vyšetřit. Psychologický posudek je součástí spisu o pedagogickém pracovníkovi.

Bendl a kol. (2015, s. 12) vnímají pojem vychovatel ve dvou rovinách. Vychovatelem může být cokoliv působící aktivně na vychovávaného. V daném případě mluvíme o člověku, prostředí či moderním mechanickém přístroji. Další rovina vychovatele je chápána tak, že je to dospělá osoba aktivně vychovávající a ovlivňující své subjekty výchovy či prostředí, kde výchova probíhá. Vychovatel je profesí s odbornou kvalifikací zakotvenou v zákoně. Vychovatelská profese s sebou nese odpovědnost a cíle. Vychovatel je zprostředkovatelem obsahu výchovy a jeho cílem je vytvářet u dětí správné hodnotové postoje, vlastnosti, normy. Pedagogický pracovník se stává působícím zdrojem výchovy poskytujícím pocit bezpečí a možnost hlubšího osobnostního rozvoje.

Vychovatel by měl disponovat s charakterovými vlastnostmi, které se slučují s morálními hodnotami. Pedagogický pracovník by měl umět hlídat své emoce, mít dobrou paměť, cit pro dobro a spravedlnost, měl by být cílevědomý, inteligentní. Rovněž by měl mít vědomosti a dovednosti potřebné k dané profesi. Následně by měl umět předávat přijatelné postoje a názory. Vychovatel by si měl být vědom svých slabších stránek osobnosti, dokázat je kontrolovat a zlepšovat. Neuhlídání svých negativních vlastností vede ke ztíženému výkonu práce, uvádí Hájek, Hofbauer, Pávková (2011, s. 134–135).

Křístek (2017, s. 111) hovoří o obecné způsobilosti pedagogů pracujících v dětském domově. Ta vychází ze zákona o pedagogických pracovnících (563/2004 Sb. zákon o pedagogických pracovnících). Ten poukazuje na obecné předpoklady vychovatele, například čistý trestní rejstřík, svobodné a zodpovědné jednání, nebo na specifické podmínky zaměřující se na odbornost pedagogického pracovníka v ústavním zařízení. Pedagogický pracovník by měl mít minimálně ukončené středoškolské vzdělání doplněné akreditovaným celoživotním vzděláváním pod vedením vysoké školy zaměřené na speciální pedagogiku. Zaměstnanec disponující nižším vzděláním může pedagogickou činnost vykonávat za podmínky, že v době přechodného období započne vzdělávání. Přechodná doba činí deset let. Dále ze zákona o pedagogických pracovnících vyplývá, že pedagogickou činnost v DD může vykonávat jedinec minimálně s vyšším odborným vzděláním s odbornou profilující kvalifikací. Pedagogický pracovník pracující v ústavním zařízení podléhá podmínce získání pověření

psychické způsobilosti. Psychická způsobilost se zjišťuje před nástupem na pracovní pozici nebo následně během pracovní činnosti. Ředitel zařízení má právo opětovně prošetřit svého zaměstnance psychologickým testem, pokud nastane podezření, že psychicky nebo fyzicky tyranizuje své svěřence. Psychickou způsobilost pedagogický pracovník získá na základě psychologického posudku. Psychologický posudek se skládá z psychologického vyšetření. Psychologické vyšetření může provést odborný specialista s pověřením vyšetřit psychickou způsobilost.

V zařízení se vyskytují i nepedagogičtí zaměstnanci. Ti aktivně nevykonávají výchovnou činnost. Týká se to zejména profese sociálního pracovníka, který vykonává sociální práci dle zákona o sociálních službách §109 a §110, uvádí Křístek (2017, s. 114).

Křístek (2017, s. 213–214) dále zmiňuje, že ředitel zařízení je povinen řídit se danými podmínkami:

- Seznámit dítě se zařízením a prostředím.
- Informovat příslušný OSPOD, pokud dítě splňuje podmínky pro osvojení nebo pěstounskou péči.
- Monitorovat situaci zařazených dětí a případně podat podnět k zrušení ústavní výchovy, pokud zmizely příčiny umístění.
- Spolupracovat s OSPOD a rodinnými příslušníky dítěte a sjednat správné výchovné postupy.
- Informovat OSPOD nebo rodinné zástupce na jejich vlastní podnět.
- Podávat příslušnému orgánu soudu podnět k prodloužení ústavní výchovy v zájmu dítěte.
- Seznámit OSPOD a zákonné zástupce o provedených opatřeních ve výchově daného dítěte.
- Informovat příslušný obecný úřad s rozšířenou působností o propuštění dítěte ze zařízení. Minimální doba oznámení je půl roku před odchodem.
- Podpořit spolupráci dítěte a sociálního kurátora v době nabytí zletilosti.
- Zajistit sepsání programu rozvoje osobnosti dítěte a evidovat ho ve svém zařízení.
- Vést vnitřní řád organizace.
- Oznámit policii útěk dítěte v okamžiku, kdy je zjištěn.
- Předat neploleté dítě výchovou odpovědné osobě nebo osobám zapsaným v soudním rozhodnutí v okamžiku, kdy nastává propuštění dítěte ze zařízení. Také jsou zástupci dítěte předány osobní věci svěřence.
- Vedoucí pracovník je povinen seznámit svého svěřence s možností prodloužení pobytu v zařízení podle § 2 odst. 6.

- Ředitel zařízení uzavře smlouvu o prodloužení pobytu s jedincem připravujícím se stále na budoucí povolání, i když dotyčnému bylo už 18 let.

1.2.2 Legislativní rámec péče o dítě v dětském domově

Dětský domov se řídí platnými vyhláškami a zákony, které jsou podstatné pro výkon ústavní výchovy a péči o dítě v dětském domově.

- Sdělení č.104/1991 Sb., sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, část druhá Rodinné právo, ve znění pozdějších předpisů.
- Nařízení vlády č. 460/2013 Sb., o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesního, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, ve znění pozdějších předpisů.
- Usnesení č. 220/2020 Sb. – usnesení vlády České republiky č.491 o přijetí krizového opatření.
- Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 218/ 2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů. (Zákony pro lidi, 2010–2023).

1.2.3 Spolupráce dětských domovů s orgánem sociálně-právní ochrany dětí

Matoušek a Pazlarová (2016, s. 12) uvádí, že sociálně-právní ochrana dětí je souhrnem právních norem zaměřujících se na bezpečnou výchovu, adekvátní vývoj a zachování zájmů dítěte. Právní normou je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Sociálně-právní ochranu dětí zprostředkovávají příslušné státní orgány. V ČR sociálně-právní ochranu dětí vykonávají obecní úřady, obecní úřady s rozšířenou působností, krajské a magistráty, Úřad pro mezinárodní ochranu dětí, Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Pracovníci OSPOD jsou povinni spolupracovat s různými státními i nestátními organizacemi, vždy v zájmu dotyčného dítěte, pokud je dítě umístěno v dětském domově. Sociální pracovník OSPOD spolupracuje s pověřenou osobou, uvádí Matoušek a Pazlarová (2016, s. 45).

Jedním z momentů spolupráce DD a OSPOD je v případě, kdy se dítě vydá na útěk a opustí své soudem nařízené zařízení. Ústavní zařízení je povinno nahlásit útěk dítěte příslušnému orgánu SPOD. Sociální pracovníci následně vykonávají sociální šetření v bydlišti, kde má dítě rodinné vazby. Sociální pracovníci OSPOD rovněž spolupracují se zařízením, pokud se u dítěte objevuje sklon k drogové závislosti nebo se vyskytují výchovné problémy, uvádí Matoušek a Pazlarová (2016, s. 56).

OSPOD je povinen poskytnout ústavnímu zařízení informace týkající se rodinné situace dítěte umístěného v zařízení. Zařízení podává písemnou žádost OSPOD. Naopak zařízení nedisponuje právem nahlížet do osobní dokumentace dítěte u OSPOD. Danou pravomocí disponuje rodič odpovědný za výchovu, osoba odpovědná za výchovu či zástup odpovědné osoby za výchovu s plnou mocí. Žadatel o zhlédnutí osobní dokumentace posílá OSPOD písemnou žádost. Naopak OSPOD má přístup k osobní dokumentaci sepsané v ústavním zařízení. OSPOD podává žádosti o sepsání zpráv týkajících se dítěte příslušným pracovníkům v organizaci, uvádí Křístek (2017, s. 210–211).

Shrnutí

V rámci kapitoly jsme si charakterizovali systém ústavní péče České republiky, popsali organizaci ústavní péče. Dále hloubkově rozvedli tematiku dětského domova, popsali multidisciplinární tým dětského domova a spolupráci ústavního zařízení s orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

2 Osobnost dítěte v dětském domově

Na osobnost dítěte vyrůstajícího v dětském domově působí nespočet faktorů, které mají následný vliv na jeho budoucí fungování ve společnosti. Děti přicházející do ústavního systému si s sebou nesou různá traumata. Pro pedagogického pracovníka je proto velmi podstatné se orientovat v příčinách příchodu dítěte, znát prvopočátky vzniklých deprivací a mít odborné znalosti v oblasti rizikového jednání objevujícího se u dětí a dospívajících.

Bitter, Havigerová, Janišová, Langhansová (2007, s. 29–30) uvádí, důvody odebrání dítěte se zabývá ustanovení §46 ze zákona o rodině. Zákon stanovuje, že pokud je vážně ohrožena výchova dítěte, nebo selhali všechny podpůrné faktory pomoci rodině, je nařízena ÚV. OSPOD je vždy ale povinen prozkoumat, zda se o dítě nemůže postarat blízký rodinný příslušník. Z praxe vyplývá, že nejčastějšími příčinami umístění v ústavním zařízení jsou:

- Úmrtí rodičů a dítě je sirotek.
- Výchovné problémy dítěte, rodiče nejsou schopni zajistit dítěti adekvátní výchovu.
- Dítě bylo rodiči odmítnuto a odloženo.
- U dítěte bylo zjištěno zanedbání, psychické a fyzické týrání, sexuální zneužívání.
- Rodiče nejsou fyzicky či psychicky způsobilí se o své dítě bezpečně postarat.
- Chudoba rodiny a tím způsobená ztráta bydlení, nejsou schopni zajistit vhodné podmínky pro výchovu a bezpečí dítěte.
- Nejsou zajištěny adekvátní podmínky pro výchovu dítěte se zdravotním či psychickým postižením.

Sychrová (2014, s. 37) uvádí, že Gjuríčová sleduje důvody umístění dítěte do náhradní rodinné péče. Děti rozděljuje do několika skupin:

1. Dítě opuštěné – dítě umístěné v zařízení bez ohledu na jeho zdravotní stav. Důvodem je minimální nebo žádná péče ze strany rodičů. Rodiče mohou být mrtví nebo nejeví o dítě zájem.
2. Dítě v nebezpečí – dítě, které pochází ze sociálně slabšího prostředí. Zde se častěji vyskytují rizikové projevy rodinných příslušníků. Rodina je ohrožena sociálně patologickými jevy. Dítě žije v nevhodném prostředí, kde je zneužíváno, zanedbáváno nebo týráno.

3. Dítě s rizikovým chováním – dítě, které se potýká s problémovým chováním a rodiče nejsou schopni zajistit bezpečnější výchovu. Objevují se tu problémy jako záškoláctví, závislostní chování na návykových látkách.
4. Dítě s kriminálním jednáním – jedinci s tendencí konat kriminální skutky. Riziko opětovného patologického chování.

Křístek (2017, s. 288) uvádí, že do ústavního zařízení nejsou přijímány děti, pokud se u nich objeví následující potíže:

- Jedinec, který je pod viditelným vlivem alkoholem nebo jiných návykových látek, nebo pokud je potřeba dítěti zajistit odbornou lékařskou péči.
- Jedinec s psychiatrickou diagnózou bipolární poruchy, schizofrenie, těžké deprese vyžadující lékařskou péči.

Vágnerová (2012, s. 19) sleduje, že rodina patří mezi nejdůležitější základní sociální skupiny každého člověka. Patří sem sounáležitost, propojené a vzájemné vztahy založené na citovém a pudovém podkladu. Rodinné vztahy jsou pro dítě prvotním zdrojem dovedností a zkušeností v sociální kontextu. Pro správný vývoj dítěte je to nepostradatelný faktor. Vnímání rodinných vztahů dítěti nastavuje hodnotu bezpečí. Pokud dítě má s rodinnými příslušníky negativní citové vztahy, objevuje se negativní efekt, kdy dítě začíná pochybovat o svém bezpečí. Rodinné zázemí zajišťuje dítěti biologické a sociální podmínky. Procházka (2012, s. 112–113) uvádí, že rodiny se střetávají s vyšší mírou rozvodovosti, neúplnosti, vyšším počtem potomků, týranými a nezaopatřenými dětmi, vyšším rizikem sebevražedného chování u dětí a mladistvých, agresí či kriminalitou. Ze sociálního hlediska stav rodinného zázemí ovlivňuje i aktuální situace nezaměstnanosti ve společnosti. Ta má negativní vliv na ekonomické zajištění rodiny. Problematická rodina selhává v plnění základních funkcí. Jiří Dunovský zhotovil typologii fungujících rodin dle plnění jejich funkcí:

- Funkční rodina – zajišťuje optimální zázemí pro vývoj svých potomků. Rodina dovede své problémy řešit úspěšně bez ničivého efektu.
- Problémová rodina – selhává v plnění jedné nebo více funkcí. Vyskytuje se riziko špatného vlivu na bezpečný vývoj potomka a může mít na jedince v budoucnu negativní dopad. Rodina selhává v řešení vnitřních problémů a je odkázána na pomoc odporníků.
- Dysfunkční rodina – se dlouhodobě potýká se selháním plnění funkcí. Vyskytuje se velké riziko ohrožení vývoje dítěte. Rodina je narušena a není schopna fungovat bez

pomoci jiných. Zde se vyskytuje dilema, zda rodině neustále pomáhat poradenskou péčí, nebo zajistit dětem náhradní rodinnou péči.

- Afunkční rodina – velmi riziková pro celkový vývoj a rozvíjející se osobnost dítěte. Rodina dlouhodobě selhává ve vážných a podstatných podmínkách pro zajištění bezpečné výchovy. Ponechání dítěte v rodině tohoto typu může pro něj být devastující. V rodinách se vyskytuje týrání, zneužívání a vážné zanedbání.

Sychrová (2014, s. 115–116) uvádí pohled Vágnerové na rizikové faktory, které působí v rodinném prostředí a mají vliv na rozvoj osobnosti dítěte:

- Rodiče nedisponují mírou rodičovské péče o dítě – v rodinách se objevují asociální osobnosti trpící psychiatrickou diagnózou, patologickou závislostí ovlivňující následné charakterové rysy osobnosti, vyskytuje se také emoční chlad nebo nestabilita se zájmem o vlastního potomka. Dítěti chybí pocit bezpečného domova a přijetí. Tato skutečnost se může v budoucnu projevit na emoční nestabilitě poškozeného jedince.
- Další ohroženou rodinou může být ta, kde se vyskytuje zdravotně postižené dítě, či adoptované dítě, nový partner, nebo byl jeden z vychovávajících dříve zneužíván.
- Rodina s chybějícím rodičem – v neúplné rodině častokrát chybí vzor jednoho z rodičů.
- Deprivace dítěte z citového nezájmu rodinných příslušníků. Rodina se tváří, jako úplná, ale funguje pouze po formální stránce.

Bitter, Havigerová, Janišová, Langhansová (2007, s. 25) uvádějí, že dítě se mnohokrát dostane do ústavní péče, protože přijde se svou rodinou o dosavadní bydlení, nebo rodiče nedokážou zajistit adekvátní podmínky pro život a ohrožují tím správný rozvoj jedince. Ztráta bydlení je nejobvyklejším důvodem, proč je dítě odebráno od rodiny.

2.1 Poruchy chování a zanedbané dítě

Hutyrová a kol. (2019, s. 72) uvádí, že poruchy chování u dítěte vznikají na základě rizikových společenských faktorů. Ve školním věku se poruchy chování objevují u 10–15 % dětí a dospívajících jedinců. Mezi rizikové společenské faktory, které mohou definitivně zapříčinit disharmonický vývoj a poškodit nervovou soustavu dítěte, řadíme například disociální a kriminální chování rodičů, volnou výchovu bez hranic, alkoholismus, nezaměstnanost, rozvody rodičů či nevhodné trávení volného času. Souběh rizikových faktorů působících na jedince zvyšuje větší možnost výskytu poruch a problémového chování.

Rizikové faktory dělíme na: biologické faktory, psychologické faktory a sociální faktory. **Biologické faktory** jsou fyziologickou záležitostí. Součástí příčin poruch chování jsou neurotické poruchy, které zamezují správnému chodu centrální nervové soustavy. Mozek dítěte vykazuje odchylky během přijímání správných signálů. Poruchy chování zapříčiněné biologickými faktory se dělí na dva směry. První směr se zabývá primárně např. ADHD, hyperkinetickou poruchou. Druhý směr se objevuje v průběhu dětství a dospívání. Velký vliv na vývoj dítěte má v dané problematice výše hladiny testosteronu a serotoninu. Kombinace prenatálních obtíží během těhotenství a následné odmítání ze strany rodiče zvyšuje riziko budoucího kriminálního chování v dospělém věku. Zde se objevuje kombinace biologických a sociálních faktorů, které mají vliv na negativní jednání (Hutyrová a kol., 2019, s. 74).

Genetické faktory se dědí. Dítě, které má rodiče s poruchou chování a hyperkinetickou poruchou, získává předpoklad, že může danou genetickou predispozici zdědit. Studie prokazují, že rodič, který trpí poruchou chování nebo ADHD má 40% šanci, že jeho potomek bude trpět podobnou odchylkou v chování. Zejména pokud se u obou rodičů objeví ADHD, je 84% pravděpodobnost, že jejich dítě bude trpět stejným problémem (Hutyrová a kol., 2019, s.75–76).

Psychologický faktor může být u dítěte projevem náhradního uspokojení, jenž může být způsobeno frustrací z neuspokojení potřeb. Jedinec problematickým chováním vyjadřuje touhu po pozornosti. Daný jev se vyskytuje u dítěte odmítaného rodinou nebo jeho vrstevníky. Dítě může být izolované, odmítané, nevyzrálé. Často se daná porucha chování projevuje v podobě substitučních krádeží či sexuálními přestupky. Dítě na sebe krádežemi upoutává pozornost, což je jeho záměrný cíl. Příkladem jsou demonstrativní krádeže financí, kdy si dítě kupuje své vrstevníky materiálními prostředky. Problémové chování může být doprovodným znakem v adolescenci během hledání vlastní identity. Daný druh uspokojení se u dítěte objevuje nepodmínečně a není tak pravděpodobně schopné odůvodnit, z jakého přesvědčení se takto chová. Emoční deprivace také patří mezi psychologické faktory ovlivňující problémové chování. Daný druh deprivace se objevuje u dětí umístěných v ústavních zařízeních nebo také v rodinách, kde se cítí odmítané svými rodiči a okolím. Děti trpící emoční deprivací mají v budoucím životě problém navázat hlubší citové pouto a jednají mnohdy agresivněji na nepříznivé podmínky. Tento nepřijatelný proces vývoje osobnosti má na dítě velmi negativní vliv. Důsledkem je emoční citová oploštělost, nespokojenost s vlastním já, impulzivita, snížené svědomí při negativních událostech (Hutyrová a kol., 2019, s. 76–77).

Nositeli **sociálních faktorů** jsou převážně rodiče dítěte. Psychické nemoci rodičů, špatné sociální a emocionální zázemí, materiální deprivace, negativní vzor chování, to jsou faktory,

kteře mohou být přičinou následného negativního problémového chování. Špatné uchopení morálních norem ve střetu s výchovou potomka vede u dítěte k rizikovému osvojení pokřivených hodnot vyčnívajících ve společnosti. Dalším sociálním faktorem s velkým vlivem se posledních pár let stávají sociální sítě a masmédia. Komunikační prostředky mohou mít na dospívajícího jedince negativní vliv, jelikož na rozvíjející se osobnost silně působí vzory násilí a agrese. Agresivní prostředí u dítěte ovlivňuje citový vývojový proces a nasazuje špatný morální pohled na skutečnost (Hutyrová a kol., 2019, s. 78–80).

Hutyrová a kol. (2019, s. 80–81) uvádí typologii poruch chování:

a) Agrese

- šikanování, vyhrožování, zastrašování, vyvolávání rvaček
- fyzická a psychická agrese směřovaná na jinou osobu, použití zbraní v době útoku, agresivní chování ke zvířatům
- krádeže, loupežná přepadení, lhaní ve vlastní prospěch
- sexuální obtěžování, vynucování sexuálního uspokojení od druhé osoby

b) Krádeže a lži

- lhaní s cílem vlastního prospěchu, manipulativní jednání
- krádeže v obchodech, na veřejných místech, vykrádání budov

c) Ničení cizího majetku

d) Nedodržování stanovených pravidel

- útěky z domova
- nerespektování a opětovné porušování nastavených pravidel
- porušení školní docházky záškoláctvím
- pozdní noční návraty domů i přes neustálé napomínání

Matějček a Dytrych (1997, s. 45–49) považují za nejčastější příčinu výchovných problémů v DD agresivitu.

a) Agresivita

Je to reakce člověka na daný podnět, který je v daný moment nepřiměřený a impulzivní. Jedinec tíhne k útočnému a nepřátelskému jednání. Obětí útoku bývá kolektiv, jedinec, zvíře, věc, druh prostředí. Důvodem agresivního jednání může být frustrace, trauma nebo je doprovázeným projevem psychické poruchy. Agresivita má v kontextu vývoje svoji posloupnost. Dítě v batolecím věku projevuje svoji nelibost a chtíč zlostí a vzdorem. To může zapříčinit stále nevyspělý nervový systém. Když dítě opustí svůj rodinný kruh, nastupuje do své vrstevnické skupiny ve školském zařízení a hledá si své postavení ve skupině. Zde si vytváří vztahy s jinými dětmi, a pokud se objeví nějaký spor, převažuje agrese fyzická nad agresí slovní. Ta se projevuje až ve vyzrálém věku dítěte. Pokud se objevuje agrese ve středním školním věku, dítě má větší konflikty spíše se svými sourozenci a dětmi mimo svoji vrstevnickou skupinu, se kterou má častou pozitivní vzájemnou interakci. V pozdějším školním věku se u dítěte objevuje agrese fyzická a slovní. Jedinec propracovává své techniky útoku. Rvačky mají svá nastavená pravidla. Agresor vzbuzuje ve svém okolí pocity strachu, poddanosti, služebnictví. V dospělém věku je agresivita podmíněna zejména reprodukčními záležitostmi a uplatněním se ve společnosti.

b) Krádeže

Matějček a Dytrych (1997, s. 121–123) rozdělují krádeže na několik typů a popisují jejich fáze. Je potřeba rozlišovat důvody a motivaci, jež jsou příčinami vzniklého jednání.

- Dítě okrádá své blízké – bere finanční hotovost či hodnotné materiální věci. Ty následně rozdává s cílem získat pozornost druhých či si zajistit jejich přízeň. Příčinou daného jednání dítěte jsou negativní vztahy s jeho okolím. Dítě se cítí nenaplněné ve vztahové oblasti. Je samotářské, neumí navázat přátelství, sociální komunikace zaostává.
- Dítě odcizí peníze ze svého domova s cílem uspokojit vlastní touhu a potřebu – nakoupené věci schovává nebo je má stále při sobě. Jednání vzniká na popud neuspokojení citových vztahů, zejména nenaplnění z rodinného prostředí.

- Krádež, kde je motivací získat či koupit věc, po které jedinec touží i přesto, že je to pro něho věc nepotřebná – většinou jsou to hračky, věci, které bývají pro vychovávajícího zbytečností a neodpovídají věku dítěte.
- Krádeže vyskytující se ve vrstevnické skupině dítěte či krádeže pro partu – dítě ke krádeži může být zmanipulované starším příslušníkem party. Také může krást s cílem získat lepší pozici ve skupině, mít přízeň výše postavených dětí. Motivací je většinou deprivace a touha po společenském uznání.
- Krádeže s cílem vyvolání pocitu rizika, nebezpečí – příčinou daného jednání je pocit nudy. Dítě nemá dostatek volnočasových aktivit, touží po nějakém zážitku, který oživí jeho dosavadní styl života. Ukradená věc většinou není hodnotná. Dítěti stačí vyvolání pocitu, zda mu krádež projde, nebo ne.
- Krádeže závislé na charakterové struktuře jedince – dítě krade, aby se pomstilo poškozenému. Většinou se dítě krádeží snaží druhé osobě cíleně ublížit a následně z toho má radost.
- má radost.

c) Lhaní

Matějček a Dytrych (1997, s. 118–120) uvádějí, že lhaní bývá nejobvyklejší odchylkou chování problémového dítěte. Zohledňovat musíme aktuální věk dítěte. U malého dítěte se objevují fantazie a lehce si je splete s realitou. Teprve v mladším školního věku si děti začínají více osvojovat pravidla a normy. Lhaní způsobuje značnou nedůvěru mezi vychovatelem a chovancem. Vychovatelé dítěte bývají zklamaní a většinou vzniká velká nedůvěra. Následně je vychovatel postaven do pozice tzv. „policajta“. Zde se mezi objekty výchovy nastavuje opoziční postavení. Dítě se staví do opozice. Lhaní u dítěte může být obranný systém s cílem vyhnout se určité aktivitě. Většinou u lhaní není důvodem strach z přicházejícího trestu, ale je možným únikem před sebou samým.

d) Útěky z DD

Matějček, Dytrych (1997, s. 126–128) říkají, že útěky dětí z dětských domovů dovedou velmi potrápit vychovatele či ředitele. Nejvíce je trápí opakované a plánované útěky. Pokud vychovateli uteče jeho svěřené dítě, dostává se do vnitřního konfliktu, kdy může být značně narušena jeho profesionální identita. I vychovatel v DD pociťuje strach o svého svěřence v době

jeho útěku. Dále dochází k degradaci jeho profesionální výchovatelské totožnosti. Útěky se rozdělují na dvě oblasti:

- jednorázový útek – impulzivní nepromyšlené jednání;
- plánovaný útek – propracovaný, opakovaný.

U zkratovitěho útěku je předpoklad, že se jedinec obává aktuální situace, nebo se chce vyhnout přímo svému budoucímu trestu. V daný moment je útek pro dítě jedinou schůdnou obranou. Také to může být akt pomsty – cílené způsobení potíží a vyvolání strachu ve vychovateli. Útek je nepromyšlený a neplánovaný. Dítě se většinou vyskytuje poblíž svého bydliště. Na rozdíl od plánovaného útěku, kdy si dítě vše promýšlí. Je to závažnější případ, jelikož se daný jev může často opakovat. Příčinou plánovaného útěku je představa svěřence, že si hledá cestu za „lepším životem“ mimo zařízení. Děti z DD utíkají plánovaně s dalším svěřencem za pocitem svobody, poznáním života mimo zdi DD nebo je táhne touha po zážitcích. U mladistvých chlapců se objevují přidružené delikty v podobě krádeží v obchodech, vloupání a přespávání v opuštěných obytných domech nebo chatách. Většinou ale dítě na útěku zamíří k osobě, které věří, že mu poskytne zázemí a porozumění. U dospívajících dívek jsou útéky převážně spojené se sexuálním zráním, kdy dívka většinou uteče ke svému milenci či značně staršímu muži a vyhledává pocit péče.

2.1.1 Zanedbané dítě

Pojem zanedbávání je definován jako pochybení v péči o dítě ze strany člověka, jenž se o dítě stará. Rodič, opatrovník nebo vychovatel nebyl schopen zajistit dítěti plnohodnotnou péči. Zanedbané dítě je deprivované v mnoha sférách. Zanedbání se týká fyzické a psychické stránky. Dunovský a kol. (2005, s. 19) uvádějí, že syndrom CAN je vědomé či nevědomé zanedbání dítěte ze strany vychovávajícího nebo rodičů. Daný jev je společností odsuzován a nepřijímán. Syndrom CAN je spojován s tělesným zanedbáváním, fyzickým a psychickým týráním, sexuálním zneužíváním dětí. Syndrom CAN v nejhorších případech vede až ke smrti zasažené dětské oběti. Pro adekvátní řešení dané problematiky jsou potřeba odborní pracovníci. Pemová a Ptáček (2016, s. 41) uvádějí, že příčiny vzniku zanedbání se hůře hledají. Rodiny se špatným ekonomickým a sociálním zázemím, nízký věk rodičů, velmi rozvětvené rodiny, nízké rodičovské vědomosti, to jsou situace, kde se objevuje riziko zanedbávání dítěte. Značná část případů vyplývá z nevědomosti odpovědné osoby, která má starat o dítě.

Matky si mnohdy neuvědomují, že jejich péče o potomka je nedostačující. Matky nedisponují vyšší mírou informovanosti a znalostmi, co obnáší výchova. Některé rodiny si neuvědomují, že jejich chování vůči vlastním dětem je nebezpečné a nemají střízlivý náhled na aktuální situaci, v jaké se nachází, jelikož je také může svazovat strach z reakce odboru zabývajícího se výchovou dětí. Opakující se zanedbávání a týraní dětí se vyskytuje u rodin, kde se často objevují další sociální a psychické problémy. Pemová a Ptáček (2016, s. 71) uvádějí, že se důsledky zanedbávání dělí na krátkodobé a dlouhodobé. Nežádoucím projevem zanedbávání dítěte je horší školní prospěch, riziko asociálního jednání. V dospělém věku se u jedince zanedbaného v dětství projevuje vyšší riziko získání poruch osobnosti nebo sklonu k závislostem. Materiální zanedbání dítěte může vést v budoucnu k předpokladům pro chudobu. Daný problém se může projevit při volbě profesní cest. Nízké vzdělání a nedostačující kognitivní procesy vedou k nižšímu společenskému uplatnění na pracovním trhu. S tím souvisí riziko chudoby v důsledku nižších výdělků. U dětí rodičů, kteří se v dětství setkali s nějakým druhem zanedbání, je zvýšené nebezpečí zopakování zanedbávání, jelikož v daném rodičovství chybí správný příklad výchovy a péče o potomky.

Důsledky zanedbávání rozdělujeme na několik oblastí:

- Psychické – Oblast psychických následků se zaměřuje spíše na děti týrané a sexuálně zneužívané. Z klinické praxe vyplývá, že příčinou vzniku daného pochybení je zejména pečující osoba. Psychické zanedbání dítěte je hůře zpozorovatelné. Fyzické a psychické zanedbávání má komplexní jev negativních vlivů působících na vývoj osobnosti dítěte. Psychické zanedbávání dítěte lze sledovat bezprostředně při interakci, kdy si u pozorovaného jedince můžeme všimnout různých odchylek chování, jako je např. apatie, podrážděnost, častější únava, depresivní a úzkostné stavy apod. V dané kategorii se objevuje pojem emoční důsledky, které mají velký vliv na rozvoj kognitivních a verbálních dovedností. Bezcitný postoj k výchově ze strany vychovávajícího rozvíjí u chovance podobný model výchovy, který následně aplikuje na své budoucí potomky. Nedostatek empatie, horší vnímání interakcí, nedostatek společné komunikace jsou prokazatelnými negativními momenty ve výchově u zanedbaného dítěte. Na potomky dopadá efekt citově oploštěného jednání, kdy zanedbaní jedinci neumí dostatečně projevit svoji emocionální stránku osobnosti (Pemová a Ptáček, 2016, s. 77–78). Psychicky týrané dítě se bojí opětovného útoku, neuctivého jednání, slovní napadení. Jádrem psychického týraní je

nedostatek podmětů k rozvoji osobnosti, nízký pocit rodinného zázemí a bezpečí v rodině. Následně také velký nedostatek lásky rodiny k dítěti, uvádějí Dunovský a kol. (2005, s.19).

- Fyzické – Mají přímé znaky zanedbání, ovlivňují zdravotní stav dítěte. Fyzické následky zanedbání jsou viditelně rozpoznatelnější a lépe se následně provádí diagnostika. Nedostatek příjmu potřebných živin nebo nekvalitní strava na začátku života způsobí negativní dopad na psychický a tělesný vývoj. Následně také ovlivní sociální a vzdělávací proces v budoucím životě postiženého. V prvních dvou letech života nedostatek jídla nepřirozený růst mozku (Pemová a Ptáček, 2016, s. 73).
- Sociální – Sociální zanedbání dítěte je hůře definovatelné. Daný jev se hodnotí dle funkčnosti sociálních vztahů, úspěšnosti ve vzdělávání, výskytu deviací či patologického chování. Děti sociálně chudé se projevují apaticky, neumí správně reagovat na krizové situace, nebo naopak jednají impulzivně, nesoucítě a chybí jim míra empatie (Pemová a Ptáček, 2016, s. 80–81).

Mezi další formy násilí vyskytující se v oblasti zanedbávání dítěte patří sexuální oblast. Sexuální zneužívání dítěte se vyznačuje zejména zneužitím dítěte k sexuálnímu uspokojení dospělého jedince. Činitelé praktikující daný druh násilí na dítěti se převážně vyskytují v jeho primárním prostředí. Většinou jsou agresori součástí blízkého rodinného kruhu, je to blízký rodinný přítel nebo osoba žijící v sousedství. Pokud se daný patologický jev objevuje v orientační rodině, je pravděpodobné, že se podobný jev bude opakovat v budoucnu i v prokreační rodině. Patologický vzor výchovy se přeneso do rodiny, kterou si oběť sexuálního násilí vytváří v budoucím životě sám. Vykopalová si všimá, že nárůst zneužívaných dětí je na základě nižšího pohledu na rodinu jako instituci. Instituce rodiny prochází krizí. Důvodem je modernizace, vyšší důraz na individualismus a potřeba kariérismu. Ženy jsou emancipovanější a role matky se nestává životní prioritou a naplněním. Dané faktory vedou k vyšší míře rozvodovosti a zániku nukleárních rodin. V České republice je funkční pouze 1/3 nukleárních rodin. Následující 2/3 nukleárních rodin jsou dle Vykopalové disfunkční. Disfunkční rodina nemá prostředky k vytvoření adekvátního prostředí pro správný vývoj dítěte, uvádí Procházka (2012, s. 163–164).

2.2 Psychický vývoj dítěte

Vágnerová (2012, s. 12), uvádí že psychický vývoj dítěte ovlivňuje nespočet faktorů, které přispívají k rozvoji a tvoření dílčí osobnosti jedince. Vývoj psychických dovedností a schopností je dán individuálně z důvodu získaných predispozic a vnějších podmětů, které na dítě působí. Psychický vývoj dítěte je podmíněný získanými predispozicemi z minulých generací. Brown (2008, s. 43) uvádí, že studie zabývající se deprivací poukazují na to, že vývoj je závislý na vzorech. Interakcionistický přístup se přiklání k názoru, že na vývoj dítěte má vliv jak vnější prostředí, tak i sociokulturní podmínky, ve kterých se pohybuje.

Vágnerová (2012, s. 12) uvádí, že psychický vývoj je pravidelný proces, který navazuje na všechny vývojová stádia. Zahrnuje komplexně komponenty somatické, sociální a psychické, které na sebe vzájemně působí. Pokud probíhá správný vývoj psychických vlastností, nastává jejich rozlišení a následně scelení a osvojení. Psychický vývoj je souhrn souvislých i nesouvislých přeměn. Proces, vývoj a kvalita psychického rozvoje jsou individuálními záležitostmi. U každého jedince probíhá psychický proces jiným tempem. Předpokladem bývá genetický základ a životní podmínky.

Na samém počátku je potřeba se zaměřit na prenatální vývoj dítěte. Důležitým momentem ve vztahu mezi dítětem a rodičem je touha po rodičovství. Jedná se zejména o vztah matky k mateřství, vztah k muži, který je otcem dítěte, jakým způsobem matka dítěte prožívá své těhotenství a jakým způsobem je schopna přivítat dítě do svého života. Narození dítěte může u nastávajícího rodiče vyvolat pocit ztracení pozice dítěte. Tento přerod v jedinci vyvolává hlubokou proměnu identity, která se objevuje v dospívání (Jedlička, 2017, s. 37–38).

Z vědeckých výzkumů vyplývá, že vztah mezi rodiči během těhotenství hraje velkou roli ve vztahu k dítěti. Spojení mezi matkou a novorozencem do samého narození je velmi důležitou událostí obou jedinců. Narušení vztahu a jiného citového přetrhání mezi jedinci může způsobit nestabilní sociální přizpůsobení společnosti. V těhotenství žena zažívá psychickou pohodu díky svému partnerovi, se kterým potomka očekává. Otec hraje velkou roli z hlediska pomoci během vysokého stádia těhotenství i následně po porodu. Obdobnou oporu můžou ženě poskytnou blízcí rodinní příslušníci. Na rodičku to má velmi pozitivní vliv, jelikož může své aktuální starosti sdílet se svým blízkým okolím. Psychoanalytik John Bowlby se zaměřoval na duševní vývoj dítěte. Upozorňuje také na negativní aspekty, pokud nastávající rodiče mají nedořešené existenční záležitosti, jsou příliš mladí nebo nemají dostatečnou podporu svého okolí (Jedlička, 2017, s. 38).

Pokud žena během těhotenství cítí sociální znevýhodnění, dostavuje se negativní efekt odražející se na vztahu k dítěti. Žena může ke svému dítěti cítit nenávisť, objevuje se brzké opuštění novorozence. Pokud matka dítě neopustí po porodu, je ke svému potomkovi citově chladná, zanedbává hygienu dítěte, nebo ho odmítá kojit. V nejhorších případech vede matčina nenávisť k malému dítěti až k fyzickému týrání. Velmi těžkou situaci zažívají osamělé matky, kterým se narodí dítě s viditelnou tělesnou vadou. Objevuje strach z nepřijetí dítěte sociálním prostředím, ve kterém žijí a hrozí riziko sociální izolace. Velmi pomocné jsou longitudinální studie, kde výzkumníci několik desetiletí sledují vztahy mezi matkami a nechtěnými potomky. Studie poukazují na to, že rodiče k nechtěným potomkům byli citově chladnější, odmítavější a hůře vnímali vnitřní potřeby svého dítěte (Jedlička, 2017, s. 43). Citová vazba má pro dítě důležitou roli a řadí se mezi základní fyziologické potřeby. Pro novorozence vazba na dospělou osobu znamená přežití a budoucí rozvoj vlastního já. Dítě je od samého narození závislé na pomoci osoby blízké. Novorozenec není schopen se o sebe dostatečně postarat. Kojenec předává signály, aby se o něj dospělá osoba postarala. Dítě je od počátku své existence připoutáno na péči své matky a ostatního příbuzenstva, uvádí Brish (2012, s. 23–24). Nejistá vazba mezi dítětem a pečující osobou, je vždy velkým rizikem pro vývoj. Jedinci s nejistou vazbou z dětství se celý život potýkají s problémy. Nejsou příliš odolní vůči stresovým situacím, objevuje se i psychická nejistota. Dítě se následně projevuje samotářsky a své nezdary se snaží vyřešit samo. Dítě s nejistou vazbou bývá málo přátelské, konflikty řeší agresivně. Následné vývojové procesy učení, práce ve skupině, přizpůsobení se situaci či vytrvání u výkonu jsou na nižší úrovni. Dítě s nízkou citovou vazbou také postrádá schopnost se vcítit. Vcítění a empatie je jeden ze základních momentů, kdy dospělý jedinec dokáže rozpoznat u novorozence jeho potřeby. Dítě s nejistou vazbou se pravděpodobně v dospělém věku bude potýkat s obdobným problémem u svých dětí, uvádí Brish (2012, s. 52). Nejistá vazba dítěte na rodiče způsobuje u jedince nedůvěru ve správnou péči o svoji osobu. Matka dítě nepřijímá a odmítá, předává dítě do institucionální péče s cílem předat výchovu na jiné. V dítěti zanechává šrám, který následně vyvolá ve vývoji nárůst výchovných problémů v pozdějším věku, uvádí Šulová (2004, s. 87).

2.2.1 Rizikové faktory u dětí umístěných v DD (psychická deprivace, hospitalismus)

Psychická deprivace je nepřívětivý jev. Jedinec se setkává s životními událostmi, které mu po nějakou dobu neumožňují uspokojit jeho primární potřeby. Mnohé výzkumy zkoumají následky odpoutání dítěte od jeho matky. Pokud je separace dlouhodobá, může mít na rozvoj osobnosti dítěte trvalé následky. Odloučení od matky je pro dítě negativním podnětem, který má nedozírné následky na vývoj jeho charakteru. Separační úzkost je přirozená reakce dítěte na odloučení od matky. Mezi jedinci však musí být citová vazba. Vlivem separační úzkosti se u jedince objevují pocity apatie, citová otupělost, pasivita, nebo naopak hyperaktivita. Separační úzkost má 3 fáze:

- V první fázi dochází k nepřijetí situace, že je jedinec separován od citově blízké osoby. Jeho projev je protestující, jedná impulzivně, křičí, pláče, nevnímá podněty od jiné osoby, ignoruje, volá citově blízkou osobu, je rozrušené.
- Druhá fáze separační úzkosti přichází, když je dítě zoufalé, beznadějně doufá v přivolání své blízké osoby, dále rezignuje na jiné podněty. Nezajímá se o své aktuální okolí.
- Třetí fáze nastává v momentě, kdy se dítě odpoutává od své blízké osoby a citově se začíná upínat na jiného pečujícího.

Omezením styku s matkou vzniká citová deprivace. Dítě dlouhodobě citově strádá, jelikož mu chybí emociální vztah s blízkou osobou. Kvůli tomu má dítě pocity pochybnosti a cítí. Následně dítě hledá jinou osobu, na kterou by se citově připoutalo a vyhledalo uspokojení. Převážně se takovou osobou stává sourozenec umístěný ve stejném ústavním zařízení. Také se může objevit substituční chování. Dítě svoji citovou ztrátu uspokojuje jídlem, tělesným uspokojením nebo shromažďováním hraček, uvádějí Bitter, Havigerová, Janišová, Langhansová (2007, s. 63–64).

Dalším rizikovým faktorem v ústavní péči je hospitalismus. Daný jev se objevuje, pokud je jedinec v ústavu umístěn dlouhodobě. Uměle vytvořené prostředí, ve kterém vyrůstá malé dítě, omezuje budoucí schopnost přizpůsobit se budoucímu reálnému životu mimo zařízení. Dítě je v zařízení plně zaopatřeno z materiálního a pečovatelského hlediska. Vychovatel se stará o organizaci činností, zajišťuje stravu, dohlíží na péči. Dítě se pohybuje a žije v ústavním prostoru a je pro něj přirozenější se následně orientovat v daném druhu prostředí nežli se přizpůsobit vnějšímu světu. Hospitalismus se stává aktuálním problémem dlouhodobě ústavně zařazených jedinců, uvádí Matoušek (1999, s. 118).

2.3 Sociální vývoj dítěte

Dítě se rodí do společnosti s určitou sociální preferencí. Od raného věku se jedinec socializuje pomocí blízkého pečujícího hlasu nebo blízké stále se opakující tváře. Dovede zpětně reagovat na sociální impulsy, a tím vytváří určitý druh komunikace. Malé dítě má schopnost komunikovat se svým okolím pomocí pláče či úsměvu. Jedinec se následně chová účelově a svou komunikaci využívá k naplnění své potřeby. Malé dítě začíná komunikovat pomocí očního kontaktu, mimiky a úsměvu. K tomu následně využívá pláč, aby poukázalo na své aktuální citové rozpoložení (Vagnerová, 2012, s. 104).

Nástrojem v učení socializace je zejména metoda nápodoby. Malé dítě dovede v prvních měsících života napodobovat mimické projevy dospělého. Dá se chápat, že nápodoba je jedna z prvních forem sociální komunikace dítěte s dospělou osobou (Šulová, 2004, s. 47). Dle Sterna bylo důležité, aby matka prokazovala viditelně své city k dítěti a projevila porozumění jeho komunikaci. Pokud se matka k dítěti staví chladným a odmítavým způsobem, dítě se přestává správně orientovat ve vzájemné komunikaci. Cítí se nejisté a následně hledá jiný způsob porozumění. To u dítěte způsobuje špatný pohled na správný přístup ke komunikaci s jinými jedinci, uvádí Vágnerová (2012, s. 114).

V předškolním věku u dítěte začíná socializace mimo rodinné prostředí, rozvíjí se u něj socializace a individualizace, jelikož probíhá v jeho životě větší množství interakcí s lidmi mimo nejbližší primární skupinu osob. Daný jev napomáhá dítěti více rozvíjet jeho osobnost, a vytváří si tak vlastní individuální chování. Budování nových vztahů s vrstevníky a dospělými napomáhá jedinci získávat nové prožitky a zkušenosti. Vztahy mezi vrstevníky ovlivňuje souhrn znalostí získaných z rodinného prostředí dítěte, jako je nastavení pozitivní sociální interakce, dítě je vychované a slušné apod. Získaná negativní interakce z rodiny vykazuje atributy nevhodného chování, říká Vágnerová (2012, s. 223–224). Ve školním věku je důležitým nástrojem socializace jedince nástup do školních lavic. Školák se přizpůsobuje vzdělávacímu systému, který zastupuje normy a hodnoty dané společností. Rodina by měla být pro školáka základní jednotkou poskytující bezpečí, uvádí Vágnerová (2012, s. 311–314). Vztah dítěte s rodičem, který s ním nesdílí jednu domácnost, se mění. Pro dítě je rodič pouhou návštěvou. Rodič nesdílí se svým potomkem denní rutinní režim, radosti a každodenní strasti. Dítě může mít o rodiči idealizovanou představu, nebo o něm naopak smýšlí negativně. Chybí vzájemné příjemné události a vztah je ochuzen o společné soužití, uvádí Vágnerová (2012, s. 320–321). V dospívání se rapidně mění vnímání mezilidských vztahů. U jedince se objevují nové životní milníky, jako je ukončení povinné školní docházky, získání občanského průkazu

nebo volba budoucího profesního zaměření. Pubescent odmítá autoritativní chování dospělých, se kterými je v častém kontaktu, jako jsou rodiče nebo pedagogové. Nesoulad názorů s autoritou bývá tradičním atributem dospívajícího chování. V pozdní adolescenci se dospívající připravuje na svou novou profesní roli. Adolescent je zletilý a plně odpovědný za své jednání. V profesní oblasti se jedinec teprve začíná hledat, popisuje Vágnerová (2012, s. 395).

2.3.1 Sociální identita dítěte v dětském domově

U psychicky deprivovaných dětí v dětském domově se vyskytuje problém vytváření vlastní identity v dospívajícím věku. Vývoj sociální identity je spojen s uspokojením citové stránky, kdy jedinec pocítuje lásku a bezpečí. Díky vlastní identitě si mladý dospívající získává svou sociální pozici a učí se různé sociální role.

Významnou roli v průběhu rozvoje osobnosti dítěte hraje i to, zda v brzkém dětství zažilo pocit jistoty a náklonnosti ze strany rodičů. Umístění do ústavní péče znamená pro dítě opuštění jeho přirozeného prostředí a následné omezení v sociálních interakcích. Z toho hlediska je získávání běžných sociálních dovedností omezeno. Dítě ztrácí možnost rozvíjet přirozené sociální role, učit se fungovat v různých situacích, uvádějí Bittner, Havigerová, Janišová, Langhansová (2007, s. 66).

Shrnutí

Osobnost dítěte v ústavním zařízení je od narození vystavena různým stresovým situacím, vlivům, traumatům, nebo i poruchám chování. V dětském domově se děti ocitnou na základě pochybení rodičů z hlediska jejich povinností, nebo jsou zde jedinci, kteří se vymykají standardním normám chování a rodina není schopna zajistit u dítěte adekvátní nápravu. V kapitole jsme popsali příčiny příchodu dětí do ústavní péče, poruchy chování, zanedbané dítě nebo citovou deprivaci ze strany matky v počátku vývoje. Všechny zmiňované faktory mají vliv na následní rozvoj osobnosti, a to z hlediska psychického i sociálního.

3 Výkon výchovné péče v dětském domově

Základní funkcí dětského domova je dítěti zabezpečit prostor, který souběžně zajišťuje téměř všechny složky potřebné pro správný vývoj dítě. Pedagogičtí pracovníci v rámci jedné pracovní pozice zastávají několik důležitých rolí. Vychovatel se v jeden moment stává pedagogem, pečující tetou nebo strýcem, kuchařem, uklízečem, administrativním pracovníkem, anebo dokonce zdravotním asistentem. Výchovně-vzdělávací činnosti jsou základním a důležitým pracovním prvkem ve vychovatelské profesi.

3.1 Výchova a vzdělávání

Bendl a kol. (2015, s. 12) uvádí, že výchova patří mezi nejdůležitější a neobtížnější pilíře ve společnosti. Výchova se vzděláváním plní pevný základ v pedagogických disciplínách. Výchova pomáhá formovat osobnost jedince i učení nových společenských rolí. Výchova se předává z generace na generaci a zasahuje do lidské kultury.

Výchova je brána jako pedagogická reakce na vytváření osobnosti jedince. Je to řízený proces vedený vychovatelem, kdy se chovanec stává aktivním činitelem výchovného procesu. Pojem výchova se překládá souběžně i jako vzdělávání. Vzdělávání je pedagogická organizovaná činnost sbírání a osvojování poznatků. Vzdělávání se uskutečňuje ve školských zařízeních nebo může probíhat také neformální formou, tzn. mimo školská prostředí. Proces výchovy a vzdělávání doprovází člověka celý život, a to ve všech jeho možných formách. Výchova je součástí socializačního procesu, kdy jedinec získává svou pozici ve společnosti. Na rozdíl od socializace je výchova záměrná, nesoucí vědomé aktivní zapojení všech působících činitelů, uvádí Bendl a kol. (2015, s. 28–29).

Výchova je cílená aktivita, která pomáhá rozvoji osobnosti. Realizovaný výchovný proces je spojován s obdobím dětství. Groothoff ve svém dílu Pedagogika poukazuje na to, že výchova je souhrn možné pomoci při tvorbě stát se plnohodnotnou osobou. Období začíná narozením a pokračuje následně do dospělého věku vychovávaného jedince. Dospělost je finálním cílem výchovného působení vychovávajícího. Dítě získává status dospělé osoby odpovědné za vlastní rozhodnutí. Brezinka poukazuje na jiné aspekty ve výchovném procesu. Zaměřuje se na charakter výchovného jednání. Výchova je sociální aktivita druhých lidí, kteří svým počínáním pomáhají zlepšit psychické dispozice, uvádí Janík (2021, s. 11–13).

Vzdělávání je součástí pedagogického působení a společným činitelem, který pomáhá formovat osobnost dítěte. Je to proces, jehož prostřednictvím něco získáváme. Vzdělávání je

soubor cílených aktivit. Pozitivní výsledky vzdělávacího procesu pomáhají motivovat vzdělávanou osobu, uvádí Janík (2021, s. 11–13).

Matoušek (1999, s. 105) uvádí, že výchova a vzdělávání tvoří převážnou část času v ústavních zařízeních. Výchova se může uskutečňovat na půdě ústavu, nebo mimo něj. Pro plnohodnotnou socializaci je lepší, pokud děti navštěvují školu mimo zařízení, jelikož se setkávají s reálným životem ostatních lidí. V daném fenoménu se objevuje problém, který poukazuje na možné stigma dětí s nálepkou ústavního dítěte a možné nepřijetí okolí mimo prostředí zařízení. Dalším zajímavým momentem je zařazení problematického klienta mezi klidné a nekonfliktní děti. Míra rizikového chování se u dítěte snižuje. Výzkum prokázal, že skupina složená z různých povahových rysů dětí působí na fungování více než osobnost vůdce skupiny. Skupina složená z rizikových jedinců s prvky delikventního jednání má následně menší šanci se v budoucnu odpoutat od případných kriminálních činů. Nápravnou technikou může být spojení rizikových a nerizikových klientů s možností odklonění budoucího negativního směru chování v dospělosti.

Hájek, Hofbauer, Pávková (2011, s. 151–152) uvádějí, že pedagogická činnost vychovatele v ústavním zařízení se odehrává v mimoškolním čase. Pedagogický pracovník se zaměřuje zejména na volný čas dítěte. Vychovatel vytváří adekvátní organizované činnosti pro své svěřence. Vychovatel klade důraz i na osobní prostor dítěte, na odpočinek a rekreaci během dne. Mezi preferované aktivity v zařízení patří zájmové organizované činnosti, příprava na vzdělávání, péče o vlastní osobu, učení správných hygienických návyků, rozvoj sebeobslužných dovedností. Děti se účastní různých zájmových činností i mimo ústav ve školách nebo v jiných organizacích. Zde se děti také setkávají s dětmi z úplných rodin. Různorodé využití výchovných forem velmi pozitivně ovlivňuje výchovné působení na chovance. Pedagogové v zařízení působí výchovně na dítě v oblasti vzdělávacího procesu a rozvíjí zejména dovednosti dítěte, aby bylo připravené na samostatný život v budoucnu. Ústavní zařízení není schopno zcela nahradit primární rodinné prostředí, ale jeho snahou je se k němu přiblížit. Děti žijí většinou v malých skupinkách. Oddělení jsou podobná bytům a jsou vybavená klasickým nábytkem.

Výkon péče v dětském domově je poskytován dle standardů MSMT-5808/2015. Ty vyhodnocují a navrhují, jakým způsobem by všechny ústavy měly fungovat napříč celou republikou. Dětských domovů dítěti zajišťuje kompletní péči v oblasti psychické, sociální, pedagogické a zdravotní. Dítěti je poskytnuta takové péče, která se shoduje s jeho individuálními potřebami. Pedagogický pracovník monitoruje zdravotní stav dítěte a zajišťuje lékařské prohlídky, hospitalizace, dbá na zdravý životní styl dítěte, vede ho k samostatnosti.

Samostatnost je důležitým faktorem, který souvisí s budoucím uplatněním ve společnosti po opuštění výchovného zařízení v době zletilosti. Pracovník předává dětem správný příklad vedení sociálních vztahů, podporuje socializaci dítěte i mimo zařízení.

V rámci zařízení je potřeba udržovat rodinné kontakty s příbuznými dětí. Vztahy mezi pracovníkem a dětmi jsou založeny na vzájemném respektu a pochopení. Dítě získává od vychovatele během péče individuální pozornost, která je potřebná pro vytvoření důvěry. Vytvořená vzájemná důvěra se stává důležitým faktorem ve výchově, jelikož pomáhá dítěti podpořit jeho budoucí potenciál. Pedagogický pracovník a dítě jsou seznámeni s organizačním chodem zařízení a také výchovnými opatřeními v důsledku případného rizikového chování dítěte. Následné opatření ve výchově je zaevidováno a stává se součástí spisu dítěte. Pedagogický pracovník volí výchovné postupy, které preventivně pomáhají snížit rizikové chování.

Výchovný proces podporuje svobodný projev jedince, vytváří příležitostné situace, aby se dítě umělo rozhodovat v obyčejných každodenních záležitostech. Během toho se aktivně zapojuje do pracovních činností spojených s vedením domácnosti na přiděleném oddělení. Každé dítě má ve své skupině svůj prostor pro individuální rozvoj vlastních zájmů. Zařízení dítěti poskytuje uzamykatelný prostor pro uschování jeho soukromých věcí. Zařízení umožňuje dítěti mít i svůj osobní život, který je spojený s udržováním vlastního osobního území, například v jeho pokoji, možností vlastních sociálních sítí, respektování soukromých záležitostí, telefonických hovorů, poštovní korespondence, užívání mobilů, podávání lékařské medikace, vykonávání osobních hygienických potřeb apod.

Pedagog dokumentuje život dítěte pomocí fotografií z narozeninových oslav, výletů a pobytů. Děti jsou podporovány v navazování přátelských vztahů a trávení volného času mimo zařízení. Přátelské vztahy mezi dětmi v dětském domově mají velký vliv na celkové klima v zařízení. Pracovníci napomáhají vytvářet prostředí, kde je klima přívětivé ke všem dětem a preventivně předchází šikaně. Administrativní část práce se zabývá evidencí vykonané pracovní činnosti. Každé dítě má přiděleného klíčového pracovníka, který sepisuje PROD (Program rozvoje osobnosti dítěte). Dítě má právo se vyjádřit k zpracovanému PROD. PROD je zahrnut do organizovaných výchovných činností a stává se prostředkem výchovného procesu v zařízení, uvádí Pacnerová (2015, s. 31–33).

Morávek (2023, s. 101–102) uvádí výchovné postupy z praxe ústavního prostředí. Metoda je postup práce, kterými se vychovatel snaží docílit stanovených výchovných cílů.

- a) Doporučené chování – pedagogický pracovník by měl své svěřence vést, dávat jim rady. Důležitý je i tónu hlasu, jelikož příjemný tón vyvolává v dítěti důvěru, pocit bezpečí a přijetí.
- b) Motivace
  - pedagogický pracovník dítě chválí a motivuje během výchovně vzdělávací činnosti. Správná motivace ze strany pedagogického pracovníka pomáhá dítěti zvýšit sebedůvěru a pomáhá vzájemné tvoření pozitivního vztahu mezi vychovatelem a dítětem.
- c) Názorové příklady
  - vychovatel ukazuje správné příklady chování, které se slučuje se společenským hodnotovým vzorem a nevylučuje se z normálu.
- d) Příkaz
  - pracovní metoda, která by měla být užívána co nejméně. Vychovatel by jí měl využívat v momentě, kdy chce zajistit bezpečnost a zamezit rizikovému rozhodnutí v chování dítěte.
- e) Objasnění
  - pedagogický pracovník vysvětluje svěřenci fakta a učí ho porozumění, pochopení situace.
- f) Kladné ohodnocení
  - pozitivní ohodnocení ze strany pedagoga k dítěti. Pedagog za správné chování dítě odměňuje. Kladné ohodnocení může být slovní v podobě pochvaly, nebo materiální odměnou v podobě cukrovinek a také velmi dobře funguje hodnocení sociálního charakteru pomocí úsměvem a pohlazením.
- g) Žádost
  - pedagogický pracovník klade dítěti druh prosby. Dítě lépe přijímá vřelou žádost než věty rozkazovacího typu.
- h) Trest
  - pokud se dítě vychyluje svým chováním a vytváří určitý druh rizika přistupuje v daný okamžik vychovatel k přiměřenému trestu.
- i) Metoda odvozená z přirozených důsledků z rozhodnutí
  - dítěti je dána větší míra volnosti při rozhodování. Jedná se o učení z vlastních chyb nebo zdarů.

3.2 Standardy kvality dětského domova

Standardy kvality byly dne 23. 3. 2015 schváleny jako metodický pokyn MŠMT (Metodický pokyn, kterým se stanovují standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči č.j. MSTM-5805/2015). Cílem standardu kvality je poskytovat ve všech zařízeních pro výkon ústavní výchovy podobnou úroveň péče. Působnost standardu se vztahuje na celé území České republiky. Stanovují primární měřítka kvality péče ve sférách organizačních, personálních, materiálních a výchovně-vzdělávacích stanoviscích, uvádí Pacnerová (2015, s.7).

Standardy kvality se skládají z několika průřezových principů. Mezi základní principy patří poskytnutí dítěti rovný přístup k výchově, zajištění adekvátního prostředí pro rozvoj osobnosti, posílení vlastní identity, dále vývoj sociálních, psychických a rozumových dovedností. Zásady standardu jsou vytvořeny v nejlepším zájmu dítěte, uvádí Pacnerová (2015, s. 10).

Pacnerová (2015, s. 10–11) říká, že standardy kvality obsahují pět tematických okruhů:

- 1. Definice činnosti a informovanosti** – daná oblast obsahuje 12 standardů. Ty jsou zaměřeny na poskytnutí informací dětem o systému pracovních činností v zařízení. Děti jsou seznámeny s poskytovanou péčí, s pracovníky a se složením rodinné skupiny. Všechny informace jsou zřetelně popsány a jsou k dispozici dětem, osobám odpovědným za výchovu a jiným činitelům. Dítě ví, na koho se mohou obrátit v případě nespokojenosti s péčí. Dle standardu jsou zaměstnanci a děti seznámeni s právy a povinnostmi týkajícími se pobytu v zařízení.
- 2. Výkon výchovné péče a navazující služby** – oblast obsahující 39 standardů. Zaměřují se na příchod a odchod dítěte, potřeby a individualitu, osobnostní rozvoj, podporu vzdělávacích a zájmových činností, stanovení výchovných cílů a jejich plnění, přípravu na život po ukončení pobytu v zařízení, udržování kontaktu s blízkými rodinnými příslušníky.
- 3. Personální zajištění** – Okruh obsahuje 7 standardů zabývajících se multidisciplinárním týmem kvalifikovaných zaměstnanců v zařízení. Zaměstnanci jsou obeznámeni se svou pracovní náplní, znají svou odpovědnost a povinnosti.
- 4. Organizační hlediska** – tematický okruh obsahuje 6 standardů. Ty se zabývají hledisky pracovních organizovaných činností v týmu zaměstnanců. Zaměstnanec si je vědom své odpovědnosti k vedení, metodiky spolupráce v týmu a spolupráce s jinými činiteli podílejícími se na výchovném procesu dítěte. Objevují se tu zásady ochrany osobních

údajů klienta a jeho rodiny. Zařízení pravidelně monitoruje a vyhodnocuje stanovené výchovně-vzdělávací cíle, respektuje názory dětí a svých zaměstnanců.

- 5. Prostředí pro průběh péče** – tematická oblast zahrnuje 3 standardy. Cílem standardu je zabezpečení adekvátního prostředí pro výkon výchovné péče, zajištění materiálních podmínek pro individuální potřeby dítěte.

Pacnerová (2015, s. 27) uvádí osm zásad standardu péče, dle kterých jsou standardy naplněny:

- Výchovná péče bere ohled zejména na potřeby dítěte, na jeho věk, osobnostní rozvoj, rodinné okolí.
- Výkon péče bere ohled na jednotlivé specifické požadavky výchovy dítěte.
- Výchova směřuje k rozvoji samostatnosti, sociálnímu fungování ve společnosti, přijímání vlastní identity, učení sociálních dovedností, zdravému fyzickému vývoji.
- Výchova je legislativně ošetřena zákonem 109/2002 Sb.
- Zařízení zajišťuje prostředí, ve kterém jsou respektována práva dětí.
- Péče dává jeden rovnoprávní přístup bez ohledu na věk, rasu, pohlaví, barvu pleti, náboženské a politické směry.
- Výchova v zařízení je podložena odbornými fakty.
- Navrhované postupy práce jsou zasazené do praxe.

3.3 Povinná dokumentace v zařízení

Dětské domovy jsou povinny vést dokumentaci evidující výchovnou činnost v zařízení:

- roční plán výchovně-vzdělávacích činností;
- jednací protokol;
- osobní záznamy týkající se klientů zařízení;
- výchovně-vzdělávací plán PROD – stanovení výchovných cílů, plnění výchovných cílů;
- týdenní výchovný plán vzdělávacích činností;
- denní evidence výchovně-vzdělávacích činností;
- kniha návštěv rodinných příslušníků, kniha návštěv osob odpovědných za výchovu;
- vnitřní řád obsahující pravidla správného chování v zařízení, práva a povinnosti dětí, povinnosti zaměstnanců, denní a týdenní program, knihu zdravotních vyšetření, jednání s policií během nahlašování útěku dítěte ze zařízení a odpovědnost, kdo dítě přebírá v momentě, kdy je nalezeno, uvádí Křístek (2017, s. 279).

3.3.1 PROD, roční výchovný plán, týdenní výchovný plán

PROD sestavuje klíčový pracovník dítěte. Zaměřuje se na krátkodobé a střednědobé cíle, které jsou důležité při rozvoji osobnosti jedince. Cíle sestavuje pracovník pomocí vlastního monitoringu dítěte, který sleduje slabší části vývoje, výchovy, osobnostních vlastností. Nastavené cíle pracovník vyhodnocuje pravidelně na konci pololetí daného školního roku. PROD se rozděluje na 9 částí. První oblast se zaměřuje na vlivy působící na edukační proces dítěte. Zaměřuje se na temperament, přizpůsobení se změnám, citovou stabilitu. Druhá oblast se zabývá sociálními vztahy dítěte, vztahy k jeho okolí a sociální rozvoj. Třetí část PROD dává prostor rodinným kontaktům. Cíle jsou sestavené tak, aby reagovaly na aktuální situaci. Další čtyři části se orientují na vzdělávání, práci v zařízení, zájmové aktivity a sebeobslužné dovednosti. Poslední 2 části jsou zaměřeny na jiné výjimečné poznatky a osobní přání dítěte. Dítě je seznámeno s obsahem sepsaného PROD a podepisuje ho, uvádí Pacnerová (2015, s. 40–42).

Roční výchovný plán je soubor organizačně vzdělávacích činností. Pracovní tým vychovatelů sestavuje roční výchovný plán s vedením DD. Plán je sestaven na míru, dle potřeb určité výchovné skupiny. Plán připravuje výchovné činnosti na každý měsíc v daném roce. V dokumentaci je brán ohled na věk, pohlaví a individualitu jedince. Výchovně-vzdělávací aktivity sestavené ve výchovném plánu rozvíjejí činnosti podporující budoucí život mimo DD (Žahourek, 2016).

Týdenní výchovný plán činností vychází z ročního výchovného plánu sestaveného na začátku školního roku. Vytváří ho pracovník přímých činností – vychovatel. Pracovník plánuje aktivity, které vykoná během týdne. Do týdenního plánu se zapisují i realizované výchovně-vzdělávací činnosti během služeb v DD. Pokud vychovatel nesplní naplánovanou výchovnou činnost dle plánu, vyhledá nejbližší možný termín a výchovnou aktivitu uskuteční později. Týdenní plánování je flexibilní, jelikož dynamika v dětském domově je neustále v pohybu. Proto se nemusí plánovaná činnost vždy realizovat (Žahourek, 2016).

3.3.2 Kontakt s biologickou rodinou

Bitter, Havigerová, Janišová, Langhansová (2005, s. 41) uvádějí, že aktuální jednání ústavních zařízení se neshoduje s obecným prospěchem dítěte umístěného v zařízení. V zařízení chybí dostatečná motivace navrátit rychlejším způsobem dítě do rodinného prostředí. Důvodem je financování těchto zařízení, které je závislé na počtu zařazených dětí v ústavě.

Shrnutí

V kapitole jsme popsali edukační proces praktikovaný v dětském domově, dále jsme se zaměřili na fungování dětského domova a administrativní činnost uskutečňovanou ze strany pedagogických pracovníků. Pedagogický pracovník v průběhu pracovního procesu vykonává výchovnou činnost a zároveň je povinen svůj pracovní výkon vykazovat.

EMPIRICKÁ ČÁST

4 Výzkum

Hlavním cílem empirické části diplomové práce je poukázat na aspekty působící na formování osobnosti dítěte umístěného v dětském domově. Výzkumná část se rozděluje na dvě cílené oblasti. První výzkumná část analyzuje čtyři rozhovory aktivně pracujících vychovatelů v dětských domovech a jejich pohled na práci v dětském domově. Druhá výzkumná část analyzuje šest rozhovorů s bývalými klienty dětských domovů. Všichni dotazovaní vychovatelé a bývalí klienti pracují nebo prošli dětským domovem na území Olomouckého kraje.

4.1 Stanovení výzkumných cílů a výzkumných otázek

Hlavním cílem výzkumu je ověřit a analyzovat vlivy působící na formování osobnosti dítěte umístěného v dětském domově z pohledu pedagogických pracovníků a bývalých klientů dětského domova.

Další dílčí cíle:

- Popsat styl výchovy uplatňovaný pedagogickými pracovníky v praxi.
- Analyzovat vliv pedagogického pracovníka na dítě umístěného v dětském domově.
- Analyzovat a popsat pozitivní vlivy působící na formování osobnosti dítěte umístěného v zařízení dětského domova z pohledu pedagogických pracovníků a bývalých klientů.
- Analyzovat a popsat negativní vlivy působící na formování osobnosti dítěte umístěného v zařízení dětského domova z pohledu pedagogických pracovníků a bývalých klientů.

Hlavní výzkumná otázka:

Jaké jsou hlavní vlivy působící na formování osobnosti dítěte umístěného v dětském domově z pohledu pedagogických pracovníků a bývalých klientů dětského domova?

Empirická část diplomové práce se rozděluje na dvě části. První část výzkumu analyzuje odpovědi respondentů pedagogického personálu. Zde stanovujeme tři kategorie, pokládáme výzkumné otázky a následně analyzujeme odpovědi a srovnáváme s odbornou literaturou. V druhé výzkumné části opět stanovujeme tři kategorie, kde pokládáme v každé kategorii tři výzkumné otázky, analyzujeme odpovědi a srovnáváme s odbornou literaturou.

Stanovené kategorie a výzkumné otázky v analýze rozhovorů s vychovateli:

Kategorie č. 1: Práce v dětském domově z pohledu vychovatele

- Výzkumná otázka č. 1: Jaký názor na výchovu mají aktivně pracující vychovatelé v dětském domově z hlediska své vlastní praxe?
- Výzkumná otázka č. 2: Jakým způsobem ovlivňují vychovatele příchody dětí z pohledu možného vlivu na jejich pracovní proces?
- Výzkumná otázka č. 3: Jak vnímají vychovatelé odchody dětí, které mají v dlouhodobé péči z pohledu jejich dosavadní praxe?

Kategorie č. 2: Vztah vychovatel-dítě a jeho možný vliv během výchovného procesu

- Výzkumná otázka č.1: Jakou roli hraje během formování osobnosti dítěte vztah vychovatel-dítě?
- Výzkumná otázka č. 2: Udržují vychovatelé kontakt se svými bývalými klienty?
- Výzkumná otázka č. 3: Jaké jsou pozitivní a negativní interakce s dětmi pro vychovatele během pracovního procesu?

Kategorie č. 3: Vlivy působící během výchovného procesu v dětském domově

- Výzkumná otázka č. 1: Jaký je pozitivní vliv vychovatele na formování osobnosti dítěte během jeho pobytu v DD?
- Výzkumná otázka č. 2: Jaký jsou pozitivní vlivy působící během procesu formování osobnosti dítěte?
- Výzkumná otázka č. 3: Jaké jsou negativní vlivy působící během procesu formování dítěte?

Stanovené kategorie a výzkumné otázky v analýze rozhovorů s bývalými klienty dětského domova:

Kategorie č. 1: Pobyt v dětském domově z pohledu bývalého klienta

- Výzkumná otázka č. 1: Z jakých důvodů byli bývalí klienti zařazeni do dětského domova?
- Výzkumná otázka č. 2: Jaké pocity prožívali bývalí klienti během svého umístění v dětském domově?
- Výzkumná otázka č. 3: Z jakého prostředí bývalí klienti dětského domova pocházejí?

Kategorie č. 2: Vliv dětského domova na formování osobnosti

- Výzkumná otázka č. 1: Jaký vliv měli vychovatelé na bývalé klienty v dětském domově?
- Výzkumná otázka č. 2: Jaké pozitivní vlivy působily na bývalé klienty v dětském domově?
- Výzkumná otázka č. 3: Jaké negativní vlivy působily na bývalé klienty v dětském domově?

Kategorie č. 3: Aktuální život klienta mimo zařízení dětského domova

- Výzkumná otázka č. 1: Jaké rodinné vazby mají bývalí klienti v současném životě?
- Výzkumná otázka č. 2: Jak bývalí klienti hodnotí svůj aktuální život?
- Výzkumná otázka č. 3: Jaké plány mají bývalí klienti do budoucna?

4.2 Metodologie

V diplomové práci je použita metoda kvalitativního výzkumu. Švaříček a Šedová (2007, s. 12) uvádějí, že pro kvalitativní směr výzkumu je podstatné, kdo ho provádí, je důležité znát počáteční aspekty prováděného šetření, s jakým cílem je výzkum realizován a jakým stylem byly získaná data zpracována a interpretována. V diplomové práci se zaměříme na analýzu provedených rozhovorů s pedagogickými pracovníky a bývalými klienty dětských domovů. Při analýze byla použita technika zakotvená teorie. Zakotvenou teorii vytvořili Glaser a Strauss. Metoda spočívá v nalezení substantivní soustavy poznatků, uvádí Hendl (2008, 243). Zakotvená teorie reprezentuje soubor uspořádaných návrhů pro kvalitativní výzkum a orientuje se na založení teorie, uvádí Švaříček a Šedová (2007, s. 84).

4.3 Výzkumný soubor, metoda sběru dat a zpracování

Ve výzkumné části bylo provedeno 10 rozhovorů. Výzkumná část diplomové práce se rozděluje na analýzu dat provedených rozhovorů s vychovateli a analýzu dat z provedených rozhovorů s bývalými klienty, kteří byli dříve zařazeni do dětského domova. Výběr výzkumného souboru byl uskutečněn dle předem stanovených kritérií. Všichni účastníci výzkumu daná kritéria splňovali. Záměrem výzkumu bylo provést čtyři rozhovory s vychovateli a šest rozhovorů s bývalými klienty dětského domova.

Genderové zastoupení ve výzkumu je v obou směrech rovnocenné. Sběr výzkumných dat probíhal osobní formou rozhovoru nebo videohovorem přes mediální telefonické aplikace. Byla

použita metoda strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami. Hendl (2008, s. 173) popisuje strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami jako rozhovor, který má předem přesně sestavené otázky ze zkoumaných oblastí. Získané odpovědi respondentů se budou obsahově lišit. Všichni respondenti byli osloveni Bc. Denisou Šoukalovou. Rozhovory byly provedeny na začátku října 2023. Z rozhovorů byl pořízen audiozáznam, který byl přepsán a je přílohou diplomové práce.

Kritéria pro volbu výzkumného vzorku:

- Vychovatelé pracující v dětských domovech v Olomouckém kraji.
- Vychovatelé, kteří mají praxi v zařízení dětských domovů minimálně 5 let.
- Oslovit dva muže vychovatele a dvě ženy vychovatelky.
- Bývalí klienti dětských domovů vyskytujících se v Olomouckém kraji.
- Bývalí klienti, kteří byli součástí ústavní výchovy minimálně 2 roky.
- Bývalí klienti, kteří aktuálně žijí mimo zařízení dětského domova.
- Zařadit tři muže a tři ženy, kteří zažili výchovu v dětském domově.

4.4 Analýza a interpretace dat z rozhovorů s vychovateli z DD

Pro výzkumné šetření byli osloveni čtyři pedagogičtí pracovníci vykonávající profesi vychovatele v dětském domově. Dále ve výzkumné části budou respondenti označováni R1, R2, R3, R4. Výzkumu se účastnili dva muži a dvě ženy. Jeden vychovatel muž (R4) vykonává 14 let vedoucí pracovní pozici. Další vychovatel, muž (R1), vykonává svou praxi 5 let. Dvě vychovatelky, ženy (R3, R2), svou praxi vykonávají 9 a 10 let.

Respondent Rx	Pohlaví	Věk	Pracovní pozice	Praxe v zařízení DD
R1	Muž	45 let	vychovatel	5 let
R2	Žena	32 let	vychovatelka	10 let
R3	Žena	38 let	vychovatelka	9 let
R4	Muž	41 let	vedoucí vychovatel	14 let

Tabulka 1 Údaje o respondentech (vychovatelé)

4.4.1 Kategorie č. 1: Práce v dětském domově z pohledu vychovatele

V této kategorii se výzkumné otázky zaměřují na názorové nahlížení dotazovaných respondentů. Jaké ve své praxi respondenti preferují styly a techniky výchovy, které se jim osvědčily pro úspěšný výchovný proces u umístěného dítěte v dětském domově.

Výzkumná otázka č.1:

- *Jaký názor na výchovu mají aktivně pracující vychovatelé v dětském domově z hlediska své vlastní praxe?*

Srovnání dat z rozhovorů s respondenty:

Klíčové jevy objevující se v otázkách č. 1–2: styl výchovy, nastavení pravidel ve skupině, individualita dítěte

Klíčové jevy:	R1	R2	R3	R4
Styl výchovy praktikovaný v praxi	Demokratický styl s tendencí vzájemné dohody	Demokratický styl s prvky autoritativního	Demokratický styl s prvky autoritativního	Liberální styl s respektem vychovatele
Nastavení pravidel v rodinné skupině	Nastavené hranice a pravidla ve skupině	Nastavené hranice a pravidla ve skupině	Nastavené hranice a pravidla ve skupině	Nastavené hranice a pravidla ve skupině
Individualita jedince ve skupině	Podpora samostatnosti, odpovědnosti a kreativity	Brán ohled na individualitu jedince ve skupině	Brán ohled na individualitu jedince ve skupině	Zakotvené povinnosti a práva dětí

Tabulka 2 Názor na výchovu praktikovanou v pracovním procesu z pohledu vychovatelů

Dotazovaní respondenti R1, R2, R3, R4 pracují v zařízeních dětských domovů. Mají dlouholetou praxi v dětském domově. V odpovědích se respondenti R2 a R3 shodovali v názoru, že je potřeba brát ohled na individuální osobnosti dětí vyskytující se v rodinné skupině. Respondent R1 se přiklání k podpoře samostatnosti a odpovědnosti. Respondent R4 vnímá potřebu zakotvených povinností a práv dítěte. Respondenti R2, R3 se přiklání k demokratickému výchovnému přístupu s prvky autoritativního. Respondent R1 sympatizuje též s demokratickým stylem výchovy zaměřeném zejména na vzájemnou spolupráci s dětmi.

Čabalová (2011, s. 53–54) vnímá demokratický přístup jako spolupráci dvou výchovných subjektů, a to zejména vychovatele a dítěte. Výchova je založena na vzájemném respektu, dbá na individuální přístupy k různým osobnostem dětí. Demokratické uchopení ve výchově vede k rozvoji vlastní identity a přijímání hodnot. Naopak autoritativní postoj se přiklání k pohledu mít úplnou moc nad chovancem, kdy vychovatel nedává prostor pro to, aby jeho svěřenec pochyboval o jeho pravdě. Liberální styl výchovy byl pro respondenty R1, R2, R3 benevolentnějším a nedokázali jej uchopit ve vlastní praxi. Pouze respondent R4 se přikláněl k způsobu liberálnějšímu s předpokladem, že děti musí respektovat své okolí a dodržovat pravidla. Čabalová (2011, s. 53) uvádí, že v liberální výchově chybí pevně stanovený cíl. Dítě dostává větší prostor a vychovatelská práce jde do pozadí. Z hlediska pohlaví vyplývá, že ženy volí direktivnější přístup ve výchově nežli mužští respondenti. Respondenti R1, R2, R3, R4 si uvědomují, že každá osobnost jedince funguje jiným způsobem, ale pravidla ve skupině jsou pro všechny stejná. Všichni dotazovaní respondenti R1, R2, R3, R4 kladou důraz na to, aby dítě vnímalo nastavené hranice v rodinné skupině a respektovalo pravidla nastavená v zařízení. Janík (2021, s. 60) uvádí, že cílem vychovatele v pracovním procesu je pomoci rozvíjet osobnost svého chovance. Čabalová (2011, s. 53) poukazuje na to, že během výchovného procesu se vytváří komunikační vztah mezi pedagogickým pracovníkem a vychovávaným jedincem. Dle toho se pedagog přiklání k různým přístupům ve výchově.

Výzkumná otázka č. 2

- *Jakým způsobem ovlivňují vychovatele příchody dětí z pohledu možného vlivu na jejich pracovní proces?*

Srovnání dat z rozhovorů s respondenty:

Klíčový jev objevující se v otázce č. 3. – příchod dítěte z pohledu Rx

Klíčový jev	R1	R2	R3	R4
Příchod dítě do zařízení DD z pohledu Rx	Neutrálnost	Zabezpečení dítěte po všech stránkách	Nastavení hranic ve skupině, adaptace na prostředí, tvorba vztahu	Rizikové jednání přichozích dětí

Tabulka 3 Příchod dítěte do zařízení DD z pohledu vychovatelů

V dané oblasti výzkumného šetření respondent R1 vnímá příchod dětí do zařízení neutrálně. Respondenti R2 a R3 mají pro tento příchod svůj daný specifický náhled. Z rozhovorů R2 a R3 pozorujeme potřebu vychovatelů zajistit dítěti vhodné prostředí pro bezpečné fungování v rodinné skupině, nastavení hranic a začínající tvoření vztahu s vychovatelem. Cílem pracovníka je nutnost zajistit dítěti bezpečný prostor a stanovit mu pravidla fungování v rodinné skupině. Dítě pro svůj správný vývoj potřebuje adekvátní prostředí, aby se dokonale dokázalo začlenit do vnějšího světa. Prostor by se mělo obsahovat několik pokojů a pár vychovatelů. U umístěných dětí v dětských domovech se objevuje emocionální deprivace, jelikož se tu vyskytuje výchova bez rodičovského pouta, uvádí Matoušek (1999, s. 20). Respondent R4 vnímá příchod dětí z pohledu charakterových rysů a jeho projevů rizikového jednání.

Výzkumná otázka č. 3

- *Jak vnímají vychovávatelé odchody dětí, které mají v dlouhodobé péči, z pohledu jejich dosavadní praxe?*

Srovnání dat z rozhovorů s respondenty:

Klíčový jev objevující se v otázce č. 3 – odchod dítěte z pohledu Rx

Klíčový jev	R1	R2	R3	R4
Odchod dítěte ze zařízení DD z pohledu Rx	Neutrálnost, ohled brán na individualitu	Horší začlenění do společnosti, rizikové jednání, odmítání podpory z DD	Horší začlenění do společnosti, rizikové jednání	Horší začlenění do společnosti, rizikové jednání

Tabulka 4 Odchod dítěte ze zařízení DD z pohledu vychovatelů

Odchody dětí během dlouhodobé péče respondenti R2, R3, R4 vnímají emotivněji, jelikož většinou s dítětem mají vybudovaný vztah a jsou z velké části následně zklamaní z jejich životů mimo zařízení. Respondenti R2, R3, R4 pozorují rizikové jednání svých bývalých klientů. Z profesního hlediska se spíše setkávají s nedostatečným začleněním bývalých klientů do společnosti. Vymykají se standardům normálního života, podléhají patologickým jevům a finanční závislosti na podpoře z dávek sociálního systému. Respondent R1 vnímá odchod svěřenců neutrálně a bere vždy ohled na individualitu. Pedagogičtí pracovníci R2, R3, R4 projeví jisté obavy a negativní zkušenosti s odchodem svých klientů. Bitter, Havigerová, Janišová, Langhansová (2007, s. 25) uvádějí, že po dosažení zletilosti, nebo ukončením přípravy na budoucí vzdělávání dítě ukončuje pobyt v dětském domově a převážně se navrácí do rodin, z kterých bylo dříve odebráno. Současné poznatky z praxe poukazují na fakt, že dlouhodobé umístění v zařízení způsobuje přetrhání rodinných vazeb. Jedinec se dostává do situace, kdy se nemá kam vrátit. Pomoc v této problematice zajišťují různé neziskové organizace, jako je dům na půl cesty, nebo azylové domy.

4.4.2 Kategorie č. 2: Vztah vychovatel-dítě a jeho možný vliv během výchovného procesu

Výzkumné otázky v druhé kategorii se zaměřují na problematiku vztahu vychovatele k dítěti a na zkušenosti pedagogických pracovníků během formování osobnosti dítěte. Dané jevy mohou být velkými aktivátory pro lehčí a příjemnější přijímání hodnotových aspektů, které jsou jistou profilací charakteru pedagogických pracovníků.

Výzkumná otázka č. 1:

- *Výzkumná otázka č.1: Jakou roli hraje během formování osobnosti dítěte vztah vychovatel-dítě?*

Srovnání dat z rozhovorů s respondenty:

Klíčové jevy v otázce č. 4 – vztah vychovatel a dítě, učení sociálních dovedností

Klíčové jevy	R1	R2	R3	R4
Vztah mezi vychovatelem a dítětem	Vytvoření vztahu v pracovním procesu s klienty	Důležitý článek ve výchově	Důležitá složka vlivu během výchovného procesu	Nejdůležitější článek ve výchově
Učení sociálních dovedností	Lepší přijímání a učení pravidel během navázaného vztahu vychovatel-dítě	Pozitivní zpětná vazba během pracovního procesu	Lepší přijímání a učení pravidel během navázaného vztahu vychovatel-dítě	Učení socializace, pozitivní i negativní aspekty ve výchově

Tabulka 5 Výchovný vztah mezi vychovatelem a dítětem z pohledu vychovatelů

Ve výzkumu se dotazovaní respondenti R2, R3, R4 shodli na důležitosti vztahu dítě-vychovatel. Dle dotazovaných respondentů R1, R3, R4 dítě s navázaným pozitivním vztahem lépe spolupracuje a přijímá správné hodnoty. Vliv vychovatele se dostává na vrchol působení během formování charakteru a učení se sociálním dovednostem. Všem dětem nemusí vyhovovat jeden daný přístup výchovy, který praktikuje jeho kmenový vychovatel. Během výchovného procesu je vztah mezi vychovatelem a jeho objekty výchovy důležitým nástrojem vlivu. Pedagogický proces by měl podporovat osobnost, jedinečnost, kreativitu a zaměřit se na

všechny osobnosti, které se vyskytují v průběhu procesu výchovy. Nerespektování individuality jedinců ve výchově ze strany pedagoga vede k negativnímu průběhu výchovného procesu, ten pak neprobíhá správným směrem. Nastává riziko, že proces bude neúčelný, manipulativní, ovlivňující existenci vychovávaného, uvádí Čábalová (2011, s. 51–52). Dalším zkoumaným jevem byla interakce mezi vychovatelem a dítětem. Pedagogická interakce je proces, kdy se vzájemně ovlivňují oba činitelé ve výchově v určitém prostředí, a má svůj výchovný cíl. Nástrojem pedagogické interakce je pedagogická komunikace. Ta napomáhá vychovateli k ovlivnění chovance a dosažení stanovených cílů. Daný druh komunikace má předem určená pravidla a obsah, uvádí Kraus (2008, s. 123).

Výzkumná otázka č. 2:

- *Udržují vychovatelé kontakt se svými bývalými klienty?*

Srovnání dat z rozhovorů s respondenty:

Klíčový jev v otázce č. 7 – udržování kontaktu s bývalými klienty

Klíčový jev	R1	R2	R3	R4
Udržování kontaktu s bývalými klienty	Náhodná setkání, žádný pravidelný kontakt	Žádný pravidelný kontakt, náhodný kontakt přes sociální síť	Ano, sledování bývalých klientů přes sociální sítě; nastavení hranic při komunikaci s bývalými klienty	Povědomí o bývalých klientech; kontakt udržovaný ze strany klientů

Tabulka 6 Udržování kontaktu s bývalými klienty

Z provedených rozhovorů vyplývá, že pedagogičtí pracovníci R1, R2, R3, R4 stále udržují určitý druh kontaktu se svými bývalými klienty. Respondenti R2, R3 udržují kontakt na sociálních sítích. Zde probíhá i jejich vzájemná komunikace založená na psaní textových zpráv. Z rozhovorů s R1, R2, R3, R4 dále vychází, že osobních kontaktů je méně. Vychovatelé R2, R3, R4 se stále zajímají o své bývalé svěřence, ale intenzita jejich zájmu založená na tom, jaký vztah měl vychovatel ke klientovi a zda bývalý klient prožívá úspěšné období. Respondent R1 je v odpovědích stále citově neutrální. Z rozhovorů jde cítit, že komunikace s bývalými klienty je citově chladnější, bez vyšší míry emocionálního zainteresování, zejména ze strany

vychovatelů. Otázkou zůstává, zda se ze strany vychovatelů jedná o čistě profesionální přístup k práci, nebo je to jejich vlastní obrana před možným zklamáním a lítostí nad životními osudy dříve kmenových klientů. Kraus (2008, s. 202–203) poukazuje na náročnost pedagogické profese po psychické stránce. Pedagog během pracovního procesu navazuje značné množství sociálních kontaktů. Jejich přesycení může u pracovníka vyvolat sociální únavu. Daný jev se následně odráží i v osobním životě vychovatele. Dalším možným aktivátorem stagnace je stres. Ten ve vychovateli při pracovním nezdaru vyvolává pocit nízké sebereflexe a zklamání ze svého pedagogického působení. Pokud se pohled pedagoga na jeho pracovní situaci dlouhodobě nezlepší, zvyšuje se riziko syndromu vyhoření.

Výzkumná otázka č. 3:

- *Jaké jsou pozitivní a negativní interakce s dětmi pro vychovatele během pracovního procesu?*

Srovnání dat z rozhovorů s respondenty:

Klíčové jevy v otázce č. 4 – pozitivní interakce s dětmi, negativní interakce s dětmi

Klíčové jevy	R1	R2	R3	R4
Pozitivní interakce s dětmi	Vzájemná spolupráce	Pozitivní zpětná vazba od dětí	Společné výlety, sdílená radost, normální hraní před domovem	Uvědomění si své situace a přijímání podpory z DD; vyšší míra inteligence
Negativní interakce s dětmi	Agresivní styl komunikace	Lhaní, křivé jednání, faleš	Hádky s dětmi, útky z DD během služby	Negativní pohled na umístění, DD považují za nutné zlo; nižší inteligence, idealizování života mimo DD; horší uplatnění ve společnosti

Tabulka 7 Pozitivní a negativní interakce s dětmi

Z rozhovoru s respondenty vyplývá, že pozitivní interakci každý vychovatel vnímá mírně odlišně. Respondent R1 zažívá pozitivní interakci v momentě, kdy s dítětem naváže vzájemnou spolupráci během fungování ve skupině. Respondent R2 zažívá pozitivní interakci, když u dítěte získává kladnou zpětnou vazbu. Respondent R3 pozitivní interakci pocítuje během zájmových aktivit v podobě společných výletů nebo když vnímá, že je dítě spokojené a šťastné. Respondent R4 pozitivní interakci s dítětem sleduje v jeho následné komunikaci a přijímání možností, které díky umístění získává. Dle respondenta R4 je v dané problematice stěžejní výše inteligence. U negativních interakcí se respondenti shodují, že se většinou jedná o patologické jednání. Respondent R1 a R3 považují za negativní interakci agresivní styl komunikace.

Říčan, Janošová (2010, s. 39) uvádí, že agrese je získaná zkušenost, kterou se jedinec naučil během vývojových fází v životě. Příkladem je vynucení věcí, po kterých touží nebo kopírování vzorců agresivního chování, které sleduje v televizních pořadech. Častým učitelem agresivního chování je rodinné prostředí, ve kterém dítě prožívá vyšší míru trestu, hraničící s týráním. Dítě si vzorec chování pamatuje a následně ho napodobuje. Respondent R2 zase uvádí lhaní, křivé jednání, faleš. Respondent R4 vidí negativum v tom, že bývalí klienti berou umístění v dětském domově jako nutné zlo nebo si idealizují svůj pobyt mimo zařízení. Uplatnění ve společnosti je pro jedince minimální. Dotazovaní respondenti R1, R2, R3, R4 poukazují na negativní interakci spojenou s poruchami chování. Turček (2000, s. 59) uvádí, že poruchy chování vznikají genetickým předpokladem a následně na ně má vliv i sociální prostředí, ve kterém se jedinec vyskytuje. Poruchy chování, jako je agresivita, krádeže, lhaní, bývají možným syndromem zanedbaného dítěte.

4.4.3 Kategorie č. 3: Vlivy působící během výchovného procesu v dětském domově

Třetí kategorie podkryvá pozitivní a negativní vlivy působící na rozvoj osobnosti dítěte umístěného v dětském domově. Vnější vlivy, které se vyskytují v zařízení, mají na vývoj jedince velký podíl z hlediska rozvoje fyziologické a psychické stránky. Dětský domov poskytuje dítěti výchovu, podporu, pocit bezpečí a materiální zabezpečení.

Výzkumná otázka č. 1:

- *Jaký je pozitivní vliv vychovatele na formování osobnosti dítěte během jeho pobytu v DD?*

Srovnání dat z rozhovorů s respondenty:

Klíčové jevy z otázky č.5 – pozitivní vliv vychovatele

Klíčový jev	R1	R2	R3	R4
Vliv vychovatele	Soulad výchovy vychovatelů v rodinné skupině, dobrý vztah dítěte s dospělou osobou	Kladný vztah s vychovatelem, podpora a důvěra od dospělého člověka	Výchova ze strany vychovatele	Dobré vzory ze strany vychovatelů

Tabulka 8 Vliv vychovatele z pohledu vychovatelů

Dalším jevem, který se často vyskytoval v rozhovorech, byl vztah dítěte k vychovateli a výchova. Dle respondentů R1, R2, R3, R4 dobrý vychovatel poskytuje dítěti podporu, důvěru, a hlavně vzorové chování. Správné vzorové chování je velmi důležité pro sociální rozvoj osobnosti. Člověk vykonávající danou pracovní pozici by měl mít správné morální zásady, měl by být kreativní, tvořivý, empatický, adaptibilní, umět zaujmout svou osobností. Pedagog umí dítě vyslechnout, podpořit, diskutovat a vnímat jeho podněty, uvádějí Hájek, Hofbauer, Pávková (2011, s. 136). Vytvořená autorita vychovatele ovlivňuje sociální klima ve sloužící skupině. Zdroj vytvořené autority spočívá v charakterových vlastnostech pedagoga a v jeho odborném přístupu. Atmosféra rodinné skupiny ovlivňuje klienty pozitivně, ale i negativně, záleží, zda se ve skupině objevuje patologické jednání, uvádí Šafránková (2019, s. 290).

Výzkumná otázka č. 2

- *Jaké jsou pozitivní vlivy působící na během procesu formování osobnosti dítěte?*

Srovnání dat z rozhovorů s respondenty:

Klíčové jevy z otázky č. 5 – prostředí, zajištění primárních a materiálních potřeb, sociální vztahy

Klíčové jevy:	R1	R2	R3	R4
Prostředí	Hezky upravený pokoj	Podnětné prostředí	Kladné klima v DD; učení funkční domácnosti	Funkční domácnost
Sociální vztahy	Dobré vztahy s vrstevníky v DD, kladný vztah s vychovatelem	Dobré sociální vztahy ve skupině, kamarádské prostředí	Výchova ze strany vychovatele	Dobré vzory ze strany vychovatele, tvorba dobrých sociálních vztahů
Zajištění primárních a materiálních potřeb	Zajištění fyziologických primárních potřeb	Materiální zajištění	Zajištění primárních fyziologických potřeb; podpora volnočasových aktivit – kroužky	Finanční zabezpečení, zdravotní zabezpečení, správné trávení volného času

Tabulka 9 Pozitivní vlivy působící na formování dítěte umístěného v DD z pohledu vychovatelů

Výzkumná otázka v této kategorii analyzuje názorové pohledy respondentů z hlediska pozitivního vlivu na dítě umístěné v dětském domově. Všichni dotazovaní respondenti R1, R2, R3, R4 se vzájemně shodují a odpovědi jsou podobné. Respondent R2 shledává, že je velmi důležité podnětné prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá. Dále respondenti R1, R2, R3, R4 uvádějí, že dětský domov aktivně zajišťuje základní fyziologické potřeby v podobě jídla, tepla a materiálního zajištění. Respondent R3 pozoruje, že dítě přicházející do ústavu není mnohdy zvyklé na pravidelnou stravu a správnou životosprávu. Respondent R4 zase vidí pozitivum

v zabezpečení zdravotnické péče, v podpoře plánovaných zájmových činností a ve vytváření vhodného trávení volného času.

Z analýzy rozhovorů vyplývá, že respondenti R1, R2, R3, R4 vnímají pozitivní vliv prostředí v DD z hlediska zajištění materiálních potřeb, učení funkční domácnosti a dobrých sociálních vztahů. Lidské vědomí je velmi ovlivněno prostředím, ve kterém jedinec prožívá svůj volný čas. Správné zajištění materiálního a sociálního prostředí má na jedince pozitivní dopad. K udržení kladné duševní hygieny je potřeba zajištění adekvátního prostoru, zvláště pokud se jedná o dlouhodobé pobyty nahrazující domov. Zde by se mělo přistupovat citlivěji a splnit všechny nutné předpoklady klasického bydlení. Na tvorbě prostředí by se měli podílet zejména ti, kteří ho aktivně využívají. Problematikou v dané oblasti je finanční zajištění. Finanční prostředky bohužel někdy nejsou v takové míře a záleží na dané organizaci. Nabízí se tu možnost využití kreativity, nápaditosti vychovatelů a spolupráce s klienty, uvádějí Hájek, Hofbauer, Pávková (2011, s. 122–123).

V dětském domově se děti učí přijímat praktické dovednosti, které slouží pro správné budoucí fungování mimo zařízení a lepší začlenění do vnějšího světa. V ústavním zařízení chybí dětem přirozená socializace. Děti mají mezery ve fungování v rodinné domácnosti. Problematika daného typu se aktuálně řeší vytvořením rodinných skupin v dětských domovech, uvádí Šafránková (2019, s. 291). Další problematikou v dnešní době je přemíra volného času a hledání možností k naplnění. Výchova ve volném čase má obsah a cíl. Součástí výchovy jsou návyky ke zdravému životnímu stylu. Správný styl života má dobrou hodnotou orientaci, příznivé chování ve společnosti, vhodné využití materiálních prostředků anebo aktivní účast na zájmových činnostech. Pedagogický pracovník je motivátorem a má vliv na děti, uvádějí Hájek, Hofbauer, Pávková (2011, s. 71.).

Výzkumná otázka č. 3

- *Jaké jsou negativní vlivy působící během procesu formování dítěte?*

Srovnání dat z rozhovorů s respondenty:

Klíčové jevy z otázky 6. – špatné sociální vztahy, sociální role, negativní klima v DD

Klíčové jevy:	R1	R2	R3	R4
Špatné sociální vztahy, sociální role	Přebírání špatných vzorů chování	Špatné sociální vztahy	Chybějící vzory chování v rodinném prostředí	Přebírání nevhodných vzorců chování
Negativní klima na DD	Boj o místo ve skupině	Šikana, nedůvěra	Střídání vychovatelů, mnoho lidí ve skupině, málo soukromí	Střídání vychovatelů a mnoho lidí ve skupině, psychická deprivace

Tabulka 10 Negativní vlivy působící během procesu formování dítěte umístěného v DD z pohledu vychovatelů

Respondenti R3 a R4 se shodli, že negativním vlivem působícím na dítě jsou střídající se vychovatelé ve službách a velká kumulace lidí v rodinné skupině. Respondenti R1, R3, R4 poukazují na to, že dětem chybí příkladové chování, které se odráží ve správném rodinném prostředí, a učení sociálních rolí. Procházka (2012, s. 109) uvádí, že rodina dítě vede ke společenským hodnotám a pravidlům. V rodině je důležité sociálně psychologické klima, které ukazuje vztahy mezi vychovávajícími aktéry. Poskytuje dítěti emocionální podporu, která je nenahraditelná a získatelná pouze v rodinném zázemí. Nedostatek lásky od svých biologických rodičů způsobuje dítěti psychickou deprivaci. Respondenti R3 a R4 považují za negativní vliv velké množství lidí ve skupině. Matoušek (1999, s. 122) uvádí, že umístěním v ústavu se objevuje ztráta vlastního soukromí. Většinou klienti sdílí pokoj ve dvou až třech a nevybírají si s kým budou tvořit rodinnou skupinu. Klienti jsou nuceni se přizpůsobit potřebám všech lidí pobývajících ve stejném rodinném oddělení. Respondent R4 poukázal na citovou deprivaci dítěte z nedostatku rodičovské lásky.

Langmeier, Krejčířová (2006, s. 289) uvádějí, že umístění dítěte do ústavního zařízení pomůže dítěti vyřešit zejména primární zanedbání, avšak vzniká jiný druh deprivace z nedostatku citového základu pramenícího z rodičovské lásky. V ústavním zařízení se dítě setkává se sekundárním druhem zanedbávání, založeném na emocionální deprivaci, která

negativně působí na psychický vývoj jedince. Dalším negativním jevem, který se dle respondenta R2 vyskytuje, jsou špatné sociální vztahy. Negativní vztahy mohou být mezi pedagogy či dětmi. Sociální klima na skupině by mělo být přívětivé a pedagog podporuje kladné sociální vztahy mezi dětmi. Kraus (2008, s. 107) uvádí, že znaky prostředí vytváří jedinci, kteří se v něm vyskytují. Záleží na složení skupiny, na praxi pedagoga, pohlaví, věku a osobnostních rysech všech aktérů. Hutýrová a kol. (2019, 138 s.) uvádějí, že tvorba pozitivního klimatu vede k prevenci rizikového jednání. Vzájemná spolupráce, svoboda myšlenkových procesů, podpora individualizace a kladný přístup vedou k vytváření pozitivních interakcí.

4.4.4 Závěr výzkumného šetření z rozhovorů s vychovateli

Z výzkumu vyplývá, že umístění dítěte do dětského domova z pohledu vychovatelů je pro dítě příznivější volbou než prostředí, ze kterého původně pochází. Problematikou stále zůstává následné zařazení dítěte do společnosti. Z odpovědí jde cítit nejistota, obava z dalšího pokračování života bývalých klientů. Respondenti R1, R2, R3, R4 se shodovali na důležitosti navázaného vztahu mezi dítětem a vychovatelem. Vytvořený vztah s dítětem dává pedagogovi možnost ho pozitivně ovlivnit, naučit ho vlastním hodnotám a profilovat u dítěte vzorové chování pro následné úspěšné uplatnění ve společnosti. Rozhodujícími prvky po odchodu dítěte z DD jsou jeho udržované rodinné vztahy, genetické předpoklady, predispozice k negativnímu druhu chování, charakterové rysy. Vzniklý vztah pomáhá pedagogovi i v pracovním procesu. Dítě lépe reaguje na vychovatele, ke kterému má citovou vazbu. Lépe přijímá nastavená pravidla v rodinné skupině. I když se vychovatelé snaží do svého svěřeného dítěte vložit co nejvíce pozitivních podnětů a vlastností pro podporu příznivějšího vývoje, následná úspěšnost budoucího kladného chování není tak vysoká.

Dalším rozhodujícím poznatkem ve výzkumu je důležitost kvalitního pedagogického zajištění v zařízení. Samotní respondenti R1, R2, R3, R4 vnímají, jakou moc mají během svého pracovního procesu. Proto může být pro zaměstnance demotivující, pokud oblíbený svěřenec zklame jejich důvěru svým patologickým jednáním. Mnohočetné zklamání ze strany svěřenců může u pedagoga vyvolat pocit vyhoření a otupělý náhled na situace vyskytující se v dětském domově. Otázkou zůstává, zda takový pedagog bude stále přínosem pro děti, které nově přichází do zařízení.

4.5 Analýza a interpretace dat z rozhovorů s bývalými klienty DD

Výzkumu se zúčastnilo 6 bývalých klientů ze zařízení dětského domova. Respondenti budou v následující analýze rozhovorů označováni R1, R2, R3, R4, R5, R6. Ve výzkumné části se objevují jedinci, kteří prošli výchovou a umístěním v zařízení dětského domova a žijí několik let mimo ústav. Rozhovory byly provedeny s třemi ženami a třemi muži.

Respondent Rx	Pohlaví	Věk	Délka pobytu v zařízení DD	Aktuální místo bydliště
R1	Žena	20 let	10 let	Vikýřovice
R2	Muž	30 let	12-13 let	Praha
R3	Muž	24 let	4,5 let	Zábřeh
R4	Žena	24 let	4 roky	Zábřeh
R5	Muž	25 let	4 roky	Brno
R6	Žena	20 let	3 roky	Lipová-lázně

Tabulka 11 Údaje o respondentech (bývalí klienti DD)

4.5.1 Kategorie č. 1: Pobyt v dětském domově z pohledu bývalého klienta

Výzkumné otázky v kategorii se zaměřují na jevy, které vedly k tomu, že dítě bylo umístěno do dětského domova. Dále zkoumají délku pobytu respondenta v zařízení, pocity dítěte během umístění do ústavního zařízení a prostředí, z jakého klienti pocházejí.

Výzkumná otázka č. 1:

- *Z jakých důvodů byli bývalí klienti zařazeni do dětského domova?*

Srovnání dat z rozhovorů s respondenty:

Klíčový jev objevující se v otázce č.2 – příčiny umístění

Klíčový jev:	R1	R2	R3	R4	R5	R6
Příčiny umístění	Špatné rodinné zázemí	Nezná příčiny svého umístění	Rodinné problémy, finanční krize, nedostatek jídla, psychická nemoc matky	Zanedbaná péče, alkohol, upřednostňování přátelských vztahů matky před dětmi, stýkání se s jedinci s patologickým chováním	Psychické vydírání ze strany matky	Zanedbaná péče ze strany rodičů, hádky v rodině

Tabulka 12 Příčiny umístění dítěte (odpovědi bývalých klientů DD)

Z provedených rozhovorů vyplývá, že všichni dotazovaní respondenti R1, R2, R3, R4, R5, R6 pocházeli z rizikového prostředí. Rodiče nebyli schopni zajistit svým potomkům adekvátní prostředí pro bezpečný vývoj po stránce psychické anebo fyziologické. Respondenti R1, R2, R3, R4, R5, R6 byli umístěni v dětském domově v rozmezí od 3 do 13 let. Respondenti R1, R3, R6 uvedli, že se v rodinném prostředí objevovaly znaky zanedbávání péče, hádky, afunkční rodina.

Procházka (2012, s. 113) uvádí, že afunkční rodina naprosto selhává po všech stránkách a rodina neposkytuje dítěti bezpečné prostředí pro jeho vývoj, nebo je dítě ohroženo na své vlastní existenci. Možným řešením pro dítě je jeho předběžné odebrání a umístění do adekvátního zařízení.

Respondent R4, uvedl že ve svých 14 letech se svou o rok mladší sestrou navštívili sociální pracovníci OSPOD. Nahlásili svou matku za nevhodnou péči. V ten den byly děti z rodiny přemístěny do dětského domova. Další respondent R5 uvádí, že byl přemístěn do dětského domova na základě vlastní volby. Jeho matka ho psychicky vydírala. Respondent R5 byl více nábožensky založený. Matka respondentovi R5 zakazovala navštěvovat kostel, pokud jí nebude chodit kupovat cigarety. Respondentovi R5 byla následně ze strany OSPOD nabídnuta pomoc v podobě umístění do zařízení dětského domova.

Respondent R5 byl umístěn do zařízení sám, bez svých mladších sourozenců. Respondent R3 uvedl jako velký problém psychický stav své matky a alkoholismus. Zmínil se, že jeho matka na cigarety a alkohol vždy měla peníze, ale pro své děti nikoliv. Respondent R4 poukázal na skutečnost, že se jejich matka scházela s bezdomovci, alkoholiky či drogově závislými. Ze zprávy o příčinách umístování dětí mimo vlastní rodinu z pohledu OSPOD od MPSV z roku 2016 vyplývá, že nejčastější příčinou odebrání dítěte z rodiny bylo zanedbání, a to ve 43,7 %. Častým důsledkem, ve 24,6 %, byly výchovné problémy dětí. Druhou nejčastější příčinou odebrání dítěte byla tíživá situace rodičů, která bránila bezpečně vykonávat výchovu, ve 26,5 % (MPSV, © 2023).

Výzkumná otázka č. 2:

- *Jaké pocity prožívali bývalí klienti během svého umístění v dětském domově?*

Srovnání dat z rozhovorů s respondenty:

Klíčový jev z otázky č. 2 – pocit během umístění

Klíčový jev:	R1	R2	R3	R4	R5	R6
Pocit během umístění do zařízení	Strach z nového prostředí	Nejistota, strach	Částečná úleva stresu	Nejistota, později nastoupil pocit úlevy	Časem pocit úlevy	Pocit úlevy během přemístění

Tabulka 13 Pocity dítěte během umístění do zařízení

Z analýzy rozhovorů vyplývají dva nejčastější jevy. Respondenti R3, R4, R5, R6 během svého umístění pociťují určitý druh úlevy, která se dostavuje ihned, nebo následně po adaptaci dítěte na nové prostředí. Respondenti žili v nepříznivých podmínkách, které jim způsobovaly jistý druh stresu. Pocit úlevy zažívali v momentě, kdy si uvědomili, že se nemusí vrátit do svého původního domova nebo až si zvykli na atmosféru ústavního zařízení.

Helus (2004, s. 75) uvádí, že tíživý pocit děti zažívají, pokud nastanou v jejich životě události, které nedokážou po psychické stránce zpracovat. Psychicky nevstřebané životní události mohou v jedinci zanechat šrám i v dospělém věku. Mezi těžce stravitelné prožitky patří psychická traumata, konflikty, frustrace a stresové zážitky. Dalším častým jevem byl pocit strachu a nejistoty. Respondenti R1 a R2 pociťovali během umístění nejistotu a strach. Kraus

(2008, s. 143) uvádí, že důsledkem tíživé situace může být stěhování. Tíživou situaci vnímá každý jedinec jiným způsobem, jelikož je založena na subjektivní síle osobnosti a snaze se s kritickou životní událostí srovnat. Pro malé dítě může být přemístění do nového prostředí značně tíživé a stresující.

Výzkumná otázka č. 3

- *Z jakého prostředí bývalí klienti dětského domova pocházejí?*

Srovnání dat z rozhovorů s respondenty:

Klíčový jev z otázky č. 2 – prostředí, z kterého klient pochází

Klíčový jev	R1	R2	R3	R4	R5	R6
Prostředí, ze kterého bývalý klient pochází	Špatné materiální zajištění, špatné hygienické podmínky	Jiné než v dětském domově; nepamatuje si přesný vzhled	Střední třída	Udržovaná čistota za pomoci starších sester, bydleli v bytě	Pochází z bytu	Bez zázemí, objevují se hádky a alkohol, nedefinuje vzhled obydlí

Tabulka 14 Prostředí původního domova bývalých klientů DD

Respondent R1 poukazuje na špatné podmínky bydlení a respondent R2 si do detailů nepamatuje domácnost, ve které žil před umístěním. Respondent R3 uvádí, že pocházel ze střední třídy. Respondenti R4 a R5 žili v bytě. Respondent R6 uvádí pouze, že se v domácnosti objevovaly hádky a alkohol.

Kraus (2008, s. 69–70) uvádí, že pro formování osobnosti dítěte je závadné až deviační prostředí nebezpečné. Prostředí se skládá ze tří základních složek, a to jsou kultura, přírodní podmínky a sociální podmínky. Faktory jsou následně provázané v bytových, pracovních a relaxačních oblastech.

Sherif (2017, s. 19) uvádí, že domov dítěte je středobodem jeho existence, kde pociťuje bezpečí, tráví zde větší část svého volného času. Domov je místo, kde se dítě učí poznávat vztahy mezi druhými lidmi, rozvíjí svou socializaci a vnímá svou podstatu osobnosti. Tento proces probíhá od samého počátku života dítěte. Z některých odpovědí nelze přímo

specifikovat, jak vypadalo jejich prostředí po materiální stránce. U respondenta R6 je zřetelné, že si z domácnosti vzpomíná pouze na patologické jednání svých rodičů.

4.5.2 Kategorie č. 2: Vliv dětského domova na formování osobnosti

V druhé kategorii jsou výzkumné otázky položeny tak, aby analyzovaly vliv dětského domova na formování osobnosti umístěného dítěte. Kategorie se zaměří na pozitivní a negativní jevy a na to, jak vnímají respondenti vliv svých vychovatelů z dětského domova.

Výzkumná otázka č. 1:

- *Jaký vliv měli vychovatelé na bývalé klienty v dětském domově?*

Srovnání dat z rozhovorů s respondenty:

Klíčový jev z otázky č. 3 – vliv vychovatele

Klíčový jev:	R1	R2	R3	R4	R5	R6
Pozitivní a negativní vliv vychovatelů	Pozitivní i negativní zkušenost s vychovateli	Negativní pohled na pravidla na skupině ze stran vychovatelů	Pozitivní vztah s vychovateli, kladný pohled na pravidla ve skupině a výchovu	Výchova vychovatelů	Podpora, výchova	Výchov a podpora ve vzdělání

Tabulka 15 Vliv vychovatelů z pohledu bývalých klientů DD

Z provedené analýzy rozhovorů vyplývá, že bývalí klienti DD měli na vychovatele různorodý názor. Respondenti R3, R4, R4, R5, R6 kladně hodnotí přístup vychovatelů během výchovného procesu. Respondenti R1 a R2 se setkali i s negativní zkušeností a nesympatií s vychovateli. Negativitu ze strany vychovatelek respondent R2 vnímal zejména v dodržování nastavených pravidel v DD. Respondent R2 toužil po svobodném volném režimu. V období puberty se u dítěte objevuje druh vzdorovitého jednání, kdy dítě zkouší probourat hranice nastaveného chování. S vychovateli dítě přestává komunikovat v oblasti soukromých záležitostí a vyskytuje se tu problém respektu vůči vychovateli, natržené vzájemné porozumění, uvádějí Jedlička a kol. (2015, s. 40).

Výzkumná otázka č. 2:

- *Jaké pozitivní vlivy působily na bývalé klienty v dětském domově?*

Srovnání dat z rozhovorů s respondenty:

Klíčové jevy z otázky č. 4 – zájmové činnosti, sociální vztahy, zajištění primárních a sekundárních potřeb

Klíčové jevy:	R1	R2	R3	R4	R5	R6
Zájmová činnost	Zajištěná po všech stránkách	Výlety, Vánoce	Bez přímé odpovědi	Výlety, možnosti, které v původní rodině nebyly	Bez přímé odpovědi	Výlety, vycházky a společenské akce
Sociální vztahy	Přátelské vztahy	Přátelské vztahy	Sociální skupina	Podpora vychovatelů	Kladný vztah s vychovatelem	Přátelské vztahy, „nová“ rodina
Zajištění primárních nebo sekundárních potřeb	Zajištění primárních základních potřeb, pocit bezpečí, střeška nad hlavou	Učení praktických dovedností	Pocit přijetí	Pozitivní vliv ve všech oblastech	Férové jednání	Zajištění primárních potřeb

Tabulka 16 Pozitivní vlivy působící na bývalé klienty během umístění v DD

Během analýzy rozhovorů se objevily tři opakující se klíčové jevy. Na respondenty měl dětský domov pozitivní vliv v oblastech zájmových činností, vytváření si přátelských vztahů s ostatními dětmi a zajištění všech potřeb. Respondenti R2, R4, R6 pozitivně vnímají zájmové činnosti, které probíhají v dětském domově. Respondenti R3 a R5 v odpovědích klíčový jev zájmových činností přímo neuvádějí. Dalším klíčovým jevem bylo vytváření si přátelských vazeb v domově.

Jedlička a kol. (2015, s. 40–41) uvádějí, že pro dospívajícího jedince se skupina přátel dostává do popředí zájmu. Pro adolescenta nastává období samostatnosti, kdy se jedinec přiklání více k názorům vrstevnických skupin, se kterými se setkává. Členové vrstevnických skupin jsou si vzájemně rovni na rozdíl od světa dospělých, kde se objevuje druh nadřazenosti spojený s výchovou, jako je u učitele nebo rodiče. Jedlička (2017, s. 208) uvádí, že pozitivní zázemí jedince mezi vrstevníky pomáhá k rozvoji sebereflexi a lépe přijímá vlastní nezdary.

Další oblast odpovědí se zaměřuje na zajištění primárních nebo sekundárních potřeb. Respondenti R1 a R6 se v odpovědích zmiňují o zajištění základních primárních potřeb, jako je jídlo, střecha nad hlavou, pocit bezpečí. Respondenti R2, R3, R4, R5 pozitivní vliv vnímají v zajištění sekundárních potřeb. Respondent R3 zažíval pocit přijetí, respondent R5 zase pozitivně vnímal férovost v jednání ze strany dospělých. Helus (2004, s. 119) uvádí, že dítě na počátku svého života vnímá plnění potřeb základnějšího typu, které jsou závislé na aktivitě pečujících činitelů. S rozvojem osobnosti se následně objevují potřeby vyššího směru, jelikož se dítě více začleňuje do sociokulturní společnosti. Vzniklá deprivace během neuspokojení zakládáních potřeb u dítěte zbrzdňuje rozvoj vyšší potřeb. Trvalý nedostatek neuspokojení potřeb dítě traumatizuje.

Výzkumná otázka č. 3:

- *Jaké negativní vlivy působily na bývalé klienty v dětském domově?*

Srovnání dat z rozhovorů s respondenty:

Klíčový jev z otázky č. 4 – sociální vztahy

Klíčový jev:	R1	R2	R3	R4	R5	R6
Sociální vztahy	Negativní zkušenost s vychovateli	Přísnost některých vychovatelů	Neshody personálu mezi sebou, negativní zkušenost s dětmi z jiných skupin	Obava z přijetí do sociální skupiny	Negativní zkušenost s vychovatelem	Nic negativního

Tabulka 17 Negativní vlivy působící během umístění bývalých klientů v DD

Výzkumná otázka se zaměřovala na negativní vlivy působící na jedince v dětském domově z pohledu bývalých klientů, kteří si prošli ústavní výchovou. Z rozhovoru vyplývá, že bývalí klienti dětského domova negativně vnímají sociální vztahy v zařízení. Respondenti R1, R2 a R5 vnímají negativně vliv pedagogického personálu. Respondent R3 poukázal na problematiku neshod mezi pedagogickými pracovníky, a také na špatné zkušenosti s dětmi s patologickými rysy chování. Respondent R4 se obával přijetí do skupiny. Respondent R6 nevnímal v dětském domově žádný negativní jev. Vztah mezi vychovatelem a dítětem je velmi důležitý faktor působící na rozvoj osobnosti dospívajícího jedince. Často se u svěřenců objevuje možná obava z odmítnutí ze strany autority. Odmítnutí dítěte se může v budoucnosti projevit v horším navazování vztahů s vrstevníky. Adolescent se nachází v období vyšší míry citlivosti. Odmítnutí může u dítěte vyvolat odtažitost a pocit sociální úzkosti (National library of medicine, ©2023).

4.5.3 Kategorie č. 3: Aktuální život klienta mimo zařízení dětského domova

Výzkumné otázky v třetí kategorii se zaměřují aktuální život dotazovaných respondentů. Cílem je ukázat, jakým způsobem života momentálně žijí respondenti. Jaké vztahy mají se svým blízkým okolím. Výzkum poukazuje na aktivní žití bývalých klientů z dětského domova.

Výzkumná otázka č. 1:

- *Jaké rodinné vazby mají bývalí klienti v současném životě?*

Srovnání dat z rozhovorů s respondenty:

Klíčový jev z otázky č. 5 – vztah s rodiči, vztahy s ostatními rodinnými příslušníky

Klíčové jevy:	R1	R2	R3	R4	R5	R6
Vztah s rodiči	Špatná vazba s matkou a otce toleruje	Kontakt s rodiči; návštěva jednou do roka	Problematický vztah s rodiči; s matkou nekomunikuje, otec vážně nemocný	Problematický vztah s rodiči; s matkou neudrhuje žádný kontakt, s otcem si občas napíše	S matkou se snaží vycházet; biologický otec nejeví zájem	S matkou neudrhuje kontakt; s otcem si občas napíše
Vztah s ostatními rodinnými příslušníky	Perfektní vztahy se sourozenci	Žije ve společné domácnosti s bratrem	Opora v babičce, tetě a má rád mladší sestru	Velmi dobrý vztah s prarodiči, se sestrou je v kontaktu, kritizuje její výchovu dětí; má nejraději nejmladší sestru	Navštěvuje rodinu zejména kvůli mladším sourozencům	Nejbližší vztah má s mladší sestrou, s nevlastními sourozenci se nestýká

Tabulka 18 Současné vztahy respondentů

Z analýzy rozhovorů vyplývá, že převážná část respondentů má s rodiči narušený citový vztah, který se problematicky prolíná i do aktuálního života všech respondentů. Respondenti R1, R3, R4, R5, R6 uvedli v rozhovoru, že mají problematický vztah zejména se svojí matkou. S matkou jsou buď v minimálním kontaktu, nebo s ní neudržují téměř žádný kontakt.

Respondent R2 navštěvuje své rodiče jednou do roka. Respondenti R1, R4, R6 udržují kontakt se svými otci. Zajímavostí stejných odpovědí je skutečnost, že R1, R4 a R6 jsou respondenti reprezentující ženské pohlaví.

Cameron, Maginn (2012, s. 21) uvádí, že každé dítě zařazené v dětském domově prezentuje skutečnost nezájmu rodiče vlastní formou, ale ve výsledku všichni vnímají pocit opuštění ze strany biologického rodiče. Pocit odmítnutí z fyziologického hlediska mozek vnímá obdobně jako během ztráty důležité součásti lidského těla. Odmítaný jedinec následně postrádá pocit motivace a potřebu se přizpůsobit pravidlům a potřebám ostatních lidí.

V analýze rozhovorů jsme zaznamenali i druhý klíčový jev, a to jsou vztahy s jinými rodinnými příslušníky. Respondenti R1, R2, R3, R4, R5, R6 ve výzkumu vyjadřují velmi pozitivní vztahy se svými sourozenci. Respondenti R3 a R4 uvádí, že mají vřelý vztah i se svými prarodiči.

Výzkumná otázka č. 2:

- *Jak bývalí klienti hodnotí svůj aktuální život?*

Srovnání dat z rozhovorů s respondenty:

Klíčové jevy z otázky č. 6 – bydlení, dokončené vzdělání, pracovní uplatnění

Klíčové jevy:	R1	R2	R3	R4	R5	R6
Bydlení	V generačním domě se sestrou a jejím přítelem	V bytě s přítelkyní a bratrem	V garsonce, sám	Ve starém domě, žije s partnerem	Žije se snoubenkou v bytě 2+kk	V bytě s dvěma spolubydlícími
Dokončené vzdělání	Výuční list – prodavačka	Výuční list – pekař	Vyšší odborné vzdělání – diagnostika silničního provozu	Výučný list – pekař	Výuční list – instalatér	Aktivní studium – ošetřovatel
Pracovní uplatnění	Pomocná kuchařka v restauraci	Pekař	Dělnická práce ve fabrice	Pekař	Pracovní síla na poště	Nepracuje, aktivní student, pobírá podpůrný příspěvek na studium od státu
Hodnocení vlastního života	Asi se má dobře	Spokojený v životě	V rámci možností spokojený	Hodnotí svůj život dobře, cítí se spokojená	Cítí se spokojen	Cítí se spokojen

Tabulka 19 Hodnocení aktuálního života respondentů

V rozboru rozhovorů mezi respondenty se objevovaly čtyři klíčové jevy. Respondenti R1 a R2 žijí v blízkosti svých sourozenců. Respondent R1 sice nežije ve společné domácnosti se sestrou, ale v generačním domě. Dá se tedy předpokládat, že spolu udržují blízký kontakt.

Respondent R2 bydlí v bytě se svým bratrem i se svou dlouholetou partnerkou. Respondenti R2, R4, R5 mají společnou domácnost se svými partnery. Respondent R6 využívá možnosti spolubydlení, ale v blízké budoucnosti plánuje přestěhování do vlastního pronájmu. Respondent R3 pouze jako jediný žije sám v garsonce. Dalším častým jevem bylo dosažené vzdělání a profesní uplatnění dotazovaných respondentů. Respondenti R1, R2, R4, R5 mají ukončené vzdělání s výučním listem a jsou aktivně pracující. Respondent R3 dokončil vyšší odborné vzdělání a je též zaměstnaný. Respondent R6 stále studuje a momentálně je bez pracovního uplatnění.

Cameron, Maginn (2012, s. 96) uvádí, že jedinci zařazení v náhradní rodinné péči dosahují nižších vzdělávacích výsledků. Statistiky poukazují na neúspěšnost dětí, které odcházejí z náhradní rodinné péče. Ročně opouští 6000 klientů jednu z forem náhradní rodinné péče, ale dostuduje pouze malá část. Dále se v analýze rozhovorů objevuje hodnocení vlastního života.

Všichni respondenti R1, R2, R3, R4, R5, R6 odpovídali pozitivně. V současném životě pociťují emoci spokojenosti a nestěžují si. Mezi 18. a 25. rokem se u jedinců objevuje brzká dospělost, důležitá životní fáze, ve které mladý dospělý jedinec prožívá nové životní události. Mezi nové zkušenosti v daném období patří zakládání rodiny, uplatnění se v práci, zabydlení se v novém bydlení. Mladí dospělí se separují od rodiny a jsou autonomně odpovědní za své budoucí rozhodnutí v životě, uvádí Poláčková Šolcová (2018, s. 166).

Výzkumná otázka č. 3:

- *Jaké plány mají bývalí klienti do budoucna?*

Srovnání dat z rozhovorů s respondenty:

Klíčový jev z otázky č. 7 – představa o budoucnosti

Klíčový jev:	R1	R2	R3	R4	R5	R6
Představy o budoucnosti	Žádné plány nemá, smutek z nezdarů	Založení vlastní rodiny	Zařídit si vlastní bydlení	Žádné plány, přijímání života tak, jak plyne	Zařídit si bydlení se svojí budoucí ženou	Dodělat školu a jít na nstavbu, vlastní děti neplánuje

Tabulka 20 Budoucnost z pohledu respondentů

Poslední výzkumná otázka se zaměřuje na plánovanou budoucnost z pohledu dotazovaných respondentů. Odpověď respondenta R1 je negativnější. Už během prováděného

rozhovoru byla cítit míra pesimistického uvažování. Respondent R1 budoucnost neplánuje, jelikož chce život nechat plynout a vyhnout se případnému dalšímu zklamání. Respondent R4 má podobné smýšlení jako respondent R1. Sice z odpovědi nebyla cítit taková lehká rezignace na život, ale i přesto v budoucnu neplánuje mít v budoucnu děti. Obdobnou odpověď měl respondent R6, avšak ten plánuje v krátké budoucnosti dodělat středoškolské vzdělání.

Respondenti R2 a R5 plánují v budoucnu založit rodinu buď příchodem potomka, nebo zakoupit vlastní bydlení s budoucím partnerem. Otázkou zůstává, jaká kvalita života bude respondenty doprovázet v jejich budoucím životě. Kvalita života se skládá z volby trávení volného času, vzdělání, materiální vybavenosti vlastní domácnosti nebo náročnosti v zaměstnání. Všechny uvedené faktory mají následně vliv na vnímání životního naplnění a spokojenosti, uvádí Kubátová (2010, s. 21).

4.5.4 Závěr výzkumného šetření z rozhovorů s bývalými klienty dětského domova

Z výzkumného šetření vyplývá, že se u respondentů R3, R4, R5, R6 objevil, dřív nebo později, pocit úlevy při zařazení do dětského domova. Respondenti R3, R4, R5, R6 byli do dětského domova umístěni v pozdějším dospívajícím věku. V době pubescentního období respondenti zažívali traumatické životní události, které byli schopni vyhodnotit a reflektovat. Umístění do dětského domova pomohlo respondentům zmírnit tíživou situaci. Respondenti pocházeli z afunkčních rodin, kde se objevovalo patologické chování rodičů nebo nebylo adekvátně zajištěno bezpečné zázemí pro potřebný správný rozvoj dítěte.

Respondenti R1 a R2 byli dlouhodobě umístěni v ústavním zařízení. Na konci svého pobytu zažívali negativní zkušenost s vychovateli. Respondent R1 ji vnímal v rámci vzájemných sympatií a respondent R2 se snažil o vlastní autonomii v rámci rozhodování a snahy získat svobodnou vůli v rámci svého života. Další zajímavou skutečností, která se objevila v analýze výzkumu, byl fakt, že respondenti mají v momentálním životě přetržené vazby s biologickými rodiči.

Zejména se často objevovala informace, že respondenti ženského pohlaví přiznávali negativní postoj k vlastním matkám. S matkami ženy respondentky komunikují minimálně, nebo vůbec. Muži respondenti byli v odpovědích, zaměřujících se na vztahy k rodičům, tolerantnější. Dalším pozitivním poznatkem byla skutečnost, že dotazovaní respondenti R1, R2, R4, R5 ukončili úspěšnou profesní přípravu získáním výučního listu a jsou pracovně uplatnění. Respondent R3 dokonce ukončil vyšší odborné vzdělání, ale profesně se věnuje dělnické práci. Pouze jeden respondent, R6, stále pokračoval ve studiu a v budoucnu plánuje vyhledat brigádu v oboru, který studuje.

4.6 Shrnutí výzkumných závěrů

Hlavním cílem výzkumu bylo ověřit a analyzovat vlivy působící na formování osobnosti dítěte umístěného v dětském domově z pohledu vychovatele a klienta. Z uvedeného cíle byla následně stanovena hlavní výzkumná otázka, která se zaměřovala na zjištění klíčových vlivů, které působí na děti v dětském domově. Otázky v provedených rozhovorech byly sestaveny tak, aby směřovaly k cíli výzkumu.

Z pohledu vychovatelů i bývalých klientů vyplývá, že jedním z hlavních vlivů působících na formování osobnosti dítěte v dětském domově je navozený vztah mezi vychovatelem a jeho svěřeným dítětem. Vychovatel může mít na dítě pozitivní i negativní vliv. Vždy záleží na charakterových vlastnostech a vzájemných sympatiích obou aktérů.

Dalším shodným vlivem, který se objevoval v obou oblastech provedených rozhovorů, bylo primární a sekundární zajištění potřeb. Vychovatelé orientující se v praxi několik let považují za důležitý faktor v rámci vlivu na dítě zajištění lepších životních podmínek pro jeho rozvoj. U respondentů z řad bývalých klientů se objevoval obdobný názor. Pozitivně oceňovali spíše sekundární zajištění v podobě pocitu získaného přijetí a bezpečí.

Z analýzy rozhovorů s bývalými klienty vyplývá, že respondenti pocházeli z afunkčního rodinného zázemí. Negativní zážitky vyvolaly u dětí jistý druh traumat, které se následně reflektují v rozbitých vztazích s biologickými rodiči. Zejména respondentky ženského pohlaví se svými matkami neudržují téměř žádný kontakt. Mezi negativní vlivy vychovatelé a bývalí klienti řadili špatné sociální vztahy nebo nepříjemné klima v samotném zařízení.

Další dílčí cíl výzkumného šetření se zaměřoval na pracovní proces pedagogických pracovníků. Z rozhovorů vyplývá, že vychovatelé inklinují více k demokratickému stylu výchovy, ale s pevně nastavenými pravidly a zásadami. Z výzkumného šetření vychází, že mezi hlavní vlivy, které působí na rozvoj jedince umístěného v dětském domově, patří zajištění primárních a sekundárních potřeb, vztah s vychovatelem a ostatní sociální vztahy. Nastavené hlavní i dílčí cíle v empirické části se podařilo splnit.

ZÁVĚR

Diplomová práce na téma **Formování osobnosti dítěte v prostředí dětského domova** je složena ze dvou částí. První část se zabývá teoretickým uchopením systému ústavní péče v ČR, charakterizuje osobnost dítěte umístěného do zařízení dětského domova a jaký má toto umístění vliv na dítě z hlediska psychického a sociálního vývoje. Dále se orientuje na výkon práce pedagogických pracovníků z hlediska přímé práce a administrativních úkonů.

Druhá část diplomové práce je založena na kvalitativním výzkumu, v rámci kterého bylo provedeno a analyzováno deset rozhovorů. První čtyři rozhovory proběhly se dvěma vychovatelkami a dvěma vychovateli. Dalších šest rozhovorů bylo uskutečněno s třemi bývalými klientkami a třemi bývalými klienty dětského domova.

Analýzu rozhovorů jsem si rozdělila na dvě části. Během zpracování analýzy dat jsem v odpovědích hledala společné klíčové jevy, které se nejčastěji objevovaly v odpovědích, a ověřovala je v odborné literatuře. Otázky v rozhovorech byly sestaveny tak, aby splňovaly kritéria výzkumných otázek. Zajímavým výsledkem výzkumu bylo zjištění, že vychovatelé sice ve vlastní praxi preferují své přístupy k výchově, shodli se všichni respondenti na potřebnosti nastavených pravidel u dětí, které mají ve své péči.

Na základě vlastní praxe se přikláním k většinovému názoru dotazovaných pedagogických pracovníků. Správně a spravedlivě nastavené hranice jsou pro práci vychovatele velmi důležité. U dětí v ústavu se objevuje více výchovných činitelů než v klasické rodině. V rodině má dítě souběžně v jeden okamžik zastoupené obě rodičovské role. Dítě v dětském domově má během služby jednoho vychovatele, který se střídá s dalšími vychovateli podle rozpisu služeb. Dítě se tedy učí proplouvat a své chování přizpůsobuje dle nastavených hranic daného sloužícího vychovatele. Systémový styl výchovy může lehce připomínat střídavou péči. Ve skupině můžou sloužit až tři vychovatelé. V takové situaci může nastat problém. Pokud sloužící vychovatelé u stejných kmenových dětí nepraktikují obdobný styl výchovy, může to mít na dítě neblahý vliv. Za svou několikaletou praxi jsem si všimla, že pokud se vychovatelé odlišují v přístupech, dítě se lehce adaptuje na pravidla sloužícího vychovatele, a jednoduše střídá svoje chování. Pokud je vychovatel moc přísný, sleduji větší poslušnost, ale u méně přísnějšího vychovatele si dítě hledá určitý druh ventilu a více projevuje svou povahu.

Z dotazovaných pedagogických respondentů k přísnějšímu, direktivnějšímu přístupu více inklinuje ženské pohlaví. Respondenti muži preferují spíše tolerantnější vedení. Otázkou zůstává, zda muži v ústavním zařízení lépe získávají autoritu, jako je to v klasické rodině

v případě otce – hlavy rodiny. Proto mohou volit mírnější přístup, jelikož dítě lépe poslouchá přirozenou mužskou autoritu.

Během souhrnu závěrů z obou analýz se respondenti vychovatelé i respondenti bývalí klienti DD shodují na významnosti vztahu vychovatel-dítě. Respondenti z obou oblastí vnímají kladně, pokud mezi nimi vznikl vztah založený na vzájemné toleranci. Budování vztahu s dítětem, které se setkalo s odmítáním ze strany rodiče od samého počátku své existence, je velmi komplikované. Dítě je uzavřené a nedůvěřivé vůči dospělé osobě. Budování a utužování vztahu mezi vychovatelem a dítětem je dlouhodobý proces založený na společných zážitcích, zájmech a charakterových rysech osob. Bývalí klienti s vychovatelem zažili pozitivní i negativní interakci. Za negativní interakci považovali zejména to, když vychovatel používal pro ně nevhodný styl výchovy anebo nastavoval pravidla ve skupině přísně. Dobrý vztah s vychovatelem má na dítě pozitivní vliv.

Dalším shodným jevem bylo zajištění primárních a sekundárních potřeb. Obě strany respondentů se shodly na podobných jevech. Pocit přijetí, střecha nad hlavou či jídlo patřily mezi chybějící podmínky pro zajištění vhodného prostředí pro výchovu v rodinách, ze kterých bývalí klienti pocházeli. V dětském domově dokázali nalézt chybějící články výchovy na úkor ztráty rodiče. Během umístění do zařízení pocíťovali někteří klienti úlevu. Z analýzy rozhovorů bývalých klientů vyplývá, že se svými biologickými rodiči udržují vlažné vztahy.

Získání zpětné vazby je pro pedagogického pracovníka v daném oboru někdy obtížné, ale velmi důležité. Volba tématu diplomové práce pro mě byla proto snadná. Motivovalo mě zpracovat téma, které odryje vlivy působící na formování osobnosti dítěte v prostředí dětského domova a obohatí moje vědomosti o nové poznatky, jež využiji ve své další praxi. Během jednoho rozhovoru bývalý klient mluvil uvědoměle o tom, jak mu dětský domov pomohl, aby se vyhnul negativním vlivům, které na něj působily v původní rodině. Pro mě jako vychovatele byla takto předaná informace velmi cenná a o to více vidím smysl v této někdy obtížné profesi. Cílem diplomové práce bylo ověřit a analyzovat vlivy působící na formování osobnosti dítěte umístěného v dětském domově z pohledu pedagogických pracovníků a bývalých klientů dětského domova. Nastavený hlavní cíl diplomové práce i ostatní dílčí cíle byly splněny.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

DD – dětský domov

ÚV – ústavní výchova

ČR – Česká republika

OSPOD – orgán sociálně právní ochrany dítěte

PROD – plán rozvoje osobnosti dítěte

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Údaje o respondentech (vychovatelé)	46
Tabulka 2 Názor na výchovu praktikovanou v pracovním procesu z pohledu vychovatelů ...	47
Tabulka 3 Příchod dítěte do zařízení DD z pohledu vychovatelů	49
Tabulka 4 Odchod dítěte ze zařízení DD z pohledu vychovatelů	50
Tabulka 5 Výchovný vztah mezi vychovatelem a dítětem z pohledu vychovatelů.....	51
Tabulka 6 Udržování kontaktu s bývalými klienty	52
Tabulka 7 Pozitivní a negativní interakce s dětmi	53
Tabulka 8 Vliv vychovatele z pohledu vychovatelů	55
Tabulka 9 Pozitivní vlivy působící na formování dítěte umístěného v DD z pohledu vychovatelů.....	56
Tabulka 10 Negativní vlivy působící během procesu formování dítěte umístěného v DD z pohledu vychovatelů	58
Tabulka 11 Údaje o respondentech (bývalí klienti DD).....	60
Tabulka 12 Příčiny umístění dítěte (odpovědi bývalých klientů DD).....	61
Tabulka 13 Pocity dítěte během umístění do zařízení.....	62
Tabulka 14 Prostředí původního domova bývalých klientů DD	63
Tabulka 15 Vliv vychovatelů z pohledu bývalých klientů DD	64
Tabulka 16 Pozitivní vlivy působící na bývalé klienty během umístění v DD	65
Tabulka 17 Negativní vlivy působící během umístění bývalých klientů v DD.....	67
Tabulka 18 Současné vztahy respondentů	68
Tabulka 19 Hodnocení aktuálního života respondentů	70
Tabulka 20 Budoucnost z pohledu respondentů	71

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Knižní zdroje

- 1) BENDL, Stanislav a kol. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4248-9.
- 2) BITTNER, Petr, HAVIGEROVÁ, Jana, JANIŠOVÁ, Ivana a LANGHANSOVÁ, Hana. *Děti z ústavů*. Liga lidských práv: Artron, 2007. 76 s. ISBN 978-80-903473-4-2.
- 3) BRISCH, Karl Heinz. *Bezpečná výchova: budování jisté vztahové vazby mezi rodiči a dětmi*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0063-5.
- 4) BROWN, Carol. *Developmental Psychology*. London: SAGE Publications, 2008. ISBN 9781412934657.
- 5) CAMERON, R. J. a MAGINN, Colin. *Cesta k pozitivním výsledkům u dětí v náhradní péči*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. ISBN 978-80-87652-61-9.
- 6) ČABÁLOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2993-0.
- 7) DUNOVSKÝ, Jiří et al. *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005. 251 s. ISBN 80-247-1201-6.
- 8) HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. Vyd. 2., aktualiz. [i.e. 3. vyd.]. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0030-7.
- 9) HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- 10) HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Pedagogická praxe. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-888-0.
- 11) HUTYROVÁ, Miluše. a kol. *Děti a problémy v chování: etopedie v praxi*. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1523-3.
- 12) JANÍK, Tomáš. *Vše pro výchovu: lekce z pedagogiky*. Ilustroval Nikola KALINOVÁ. Brno: Masarykova univerzita, 2021. Munice. ISBN 978-80-210-9768-1.
- 13) JEDLIČKA, Richard. *Psychický vývoj dítěte a výchova: jak porozumět socializačním obtížím*. Praha: Grada, 2017. Psyché (Grada). ISBN 978-80-271-0096-5.

- 14) JEDLIČKA, Richard a kol. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5447-5.
- 15) KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- 16) LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.
- 17) MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-587-4.
- 18) MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
- 19) MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Vyd. 2. přeprac. a rozš. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-76-1.
- 20) MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3336-7.
- 21) MORÁVEK, Tomáš. *Nebud' p*ča, aneb, Jak (ne)pracovat s dětmi: příběhy z ústavní péče*. Praha: Portál, 2023. ISBN 978-80-262-2049-7.
- 22) PACNEROVÁ, Helena. *Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2015. ISBN 978-80-7481-138-8.
- 23) PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5695-0.
- 24) POLÁČKOVÁ ŠOLCOVÁ, Iva. *Emoce: regulace a vývoj v průběhu života: funkce a zákonitosti emocí, sociální a kulturní souvislosti, měření emocí*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-247-5128-3.
- 25) PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.
- 26) ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Pro rodiče. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.
- 27) SHERIF, Muzafer. *Problems of Youth Transition to Adulthood in a Changing World*. United Kingdom: Taylor & Francis, 2017. ISBN 9781351496575.

- 28) SYCHROVÁ, Adriana, ed. *Ústavní péče v resocializačním kontextu*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2014. ISBN 978-80-7395-757-5.
- 29) ŠAFRÁNKOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Pedagogika (Grada). Praha: Grada Publishing, 2019. ISBN 978-80-247-5511-3.
- 30) ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4.
- 31) TURČEK, Karol. *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy u detí a mládeže*. 2000. ISBN 80-89018-06-8.
- 32) TRNKOVÁ, Lucie. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Právo prakticky. ISBN 978-80-7552-864-3.
- 33) VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání druhé, doplněné a přepracované. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
- 34) ŽAHOUREK, Martin, 2016. Vliv dětského domova na osobnostní vývoj dítěte a jeho úloha při řešení sociální situace. Rigorózní práce. Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžběty, Bratislava.

Internetové zdroje

- 1) Zpráva o příčinách umístování dětí mimo vlastní rodinu z perspektivy orgánů sociálně – ochrany dětí [online]. Česká republika – Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2017 [cit. 2023-11-10]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/637531/Zprava.pdf/86ee24d6-04a5-3b0a-a6ec-d0e4be11336a>
- 2) NATIONAL LIBRARY OF MEDICINE. *School and Teacher Factors That Promote Adolescents' Bystander Responses to Social Exclusion* [online]. 2021 [cit. 2023-11-10]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov>
- 3) Zákony pro lidi. Zákon č. 109/2002 Sb. [online]. AION CS, ©2010–2023. [cit. 2023- 09- 15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109?text=z%C3%A1kon+109%2F2002>.
- 4) Zákony pro lidi. Zákon č. 563/2004 Sb. [online]. AION CS, ©2010–2023. [cit. 2023- 09- 15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>.
- 5) Zákony pro lidi. Zákon č. 561/2004 Sb. [online]. AION CS, ©2010–2023. [cit. 2023- 02- 14]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561?text=speci%C3%A1ln%C3%AD%20vzd%C4%9B1%C3%A1vac%C3%AD%20pot%C5%99eba>.

- 6) Zákony pro lidi. Zákon č. 372/2011 Sb. [online]. AION CS, ©2010–2023. [cit. 2023- 09- 14]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-372>.
- 7) Zákony pro lidi. Zákon č. 359/1999 Sb. [online]. AION CS, ©2010–2023. [cit. 2023- 09- 17]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>.
- 8) Zákony pro lidi. Zákon č. 89/2012 Sb. [online]. AION CS, ©2010–2023. [cit. 2023- 09- 17]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.
- 9) Zákony pro lidi. Zákon č. 218/2003 [online]. AION CS, ©2010–2023. [cit. 2023-09- 17]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218?text=218%2F2003>.
- 10) Zákony pro lidi. Zákon č. 108/2006 Sb. [online]. AION CS, ©2010–2023. [cit. 2023- 09- 18]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.
- 11) Zákony pro lidi. Zákon č. 101/2000 Sb. [online]. AION CS, ©2010–2023. [cit. 2023- 09- 18]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-101>
- 12) Zákony pro lidi. Sdělení č.104/1991Sb. [online]. AION CS, ©2010–2023. [cit. 2023- 11- 28]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>

Zákony a vyhlášky

- 1) Nařízení vlády č. 460/2013 Sb., o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesného, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, ve znění pozdějších předpisů
- 2) Usnesení č. 220/2020 Sb. – usnesení vlády České republiky č.491 o přijetí krizového opatření.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 Struktura rozhovoru s bývalými klienty dětského domova

Příloha 2 Přepis odpovědí respondentky R1 (bývalý klient)

Příloha 3 Přepis odpovědí respondenta R2 (bývalý klient)

Příloha 4 Přepis odpovědí respondenta R3 (bývalý klient)

Příloha 5 Přepis odpovědí respondentky R4 (bývalý klient)

Příloha 6 Přepis odpovědí respondenta R5 (bývalý klient)

Příloha 7 Přepis odpovědí respondentky R6 (bývalý klient)

Příloha 8 Struktura rozhovoru s pracovníky dětského domova

Příloha 9 Přepis odpovědí respondenta R1 (vychovatel)

Příloha 10 Přepis odpovědí respondentky R2 (vychovatel)

Příloha 11 Přepis odpovědí respondentky R3 (vychovatel)

Příloha 12 Přepis odpovědí respondenta R4 (vedoucí vychovatel)

PŘÍLOHY

Příloha 1 Struktura rozhovoru s bývalými klienty dětského domova

Sběr dat: rozhovor s otevřenými otázkami

Metoda vyhodnocení dat: Zakotvená teorie

Počet respondentů: 4

- 1) Jak dlouho jsi byl/a umístěn v dětském domově?
- 2) Znáš příčiny svého umístění do dětského domova?
  - Pamatuješ si, jaké jsi prožíval pocity během umístění?
  - Dovedeš definovat, z jakého rodinného prostředí pocházíš?
- 3) Co tě pozitivně ovlivnilo během umístění do dětského domova?
  - Popiš konkrétně, zda to byla skupina dětí v rodince, tety a strejdové, výchovně zájmové činnosti, prostředí, výchova, pravidla, materiální zajištění apod.
- 4) Co naopak vnímáš, že tě negativně ovlivnilo během tvého pobytu v DD?
  - Trest, výchovné problémy, deprivace, medikace, omezený kontakt s rodinou?
- 5) Jaké máš aktuálně vztahy s rodinnými příslušníky?
  - Pamatuješ si, jaké rodinné vztahy jsi měl s rodinnými příslušníky během pobytu v DD?
  - Kdo tě často v zařízení navštěvoval a jaké jsi měl pocity během návštěv?
  - Jezdil jsi na víkendové nebo prázdninové pobyty domů?
- 6) Jak hodnotíš svůj momentální život? Jsi spokojený/á?
  - Jakou máš vystudovanou školu?
  - Jaké je tvé pracovní uplatnění?
  - Kde momentálně žiješ? Prostor, ve kterém žiješ?
  - Jaké máš vztahy se svým okolím? Trávíš čas s přáteli a rodinou?
  - Jak nejraději trávíš svůj volný čas?
- 7) Jaké plány máš do budoucna?

Příloha 2 Přepis odpovědi respondentky R1 (bývalý klient)

1) Jak dlouho jsi byla umístěna v dětském domově?

Odpověď: V dětském domově jsem byla umístěna 10 let.

2) Znáš příčiny svého umístění do dětského domova?

Odpověď: Doma to neklapalo, tak nás vzali do dětského domova.

- Pamatuješ si, jaké jsi prožíval pocity během umístění?

Odpověď: No, dalo by se říct, že strašně, byla jsem někde jinde. Daleko od lidí, co jsem znala a připadalo mi to všechno cizí. Do dětského domova jsem byla umístěna s dalšími šesti sourozenci.

- Dovedeš definovat, z jakého rodinného prostředí pocházíš?

Odpověď: No, je to pro mě složité. Nebyly tam prostředky, aby nám zajistili vhodný domov. Můj táta žil s mojí mámou, a ještě k tomu s námi žila sestra mojí matky. Dohromady nás je 11 sourozenců a dělíme se o 4 matky. Pamatuji z baráku rozpadlý záchod. Na dvorku byl bordel a při vstupu do domu byl hned záchod. Spali jsme všelijak v jedné místnosti, jelikož tam bylo nejtepleji. V té místnosti bývalo najednou 10 lidí. My děti a tři dospělí.

3) Co tě pozitivně ovlivnilo během umístění do dětského domova?

Odpověď: Něco mi to určitě dalo. Potkala jsem tam spoustu skvělých lidí a jsem za to velmi ráda, že jsem tam byla, protože mi to něco dalo. Díky dětskému domovu vím, že určitě nechci dopadnout tak, jako moji rodiče. V dětském domově jsem se naučila vážit věci, a hlavně mi ukázal, jak se dá žít normálně.

- Popiš konkrétně, zda to byla skupina dětí v rodince, tety a strejdivé, výchovně zájmové činnosti, prostředí, výchova, pravidla, materiální zajištění apod.

Odpověď: V dětském domově jsem se cítila bezpečně, jelikož jsem byla zcela zajištěná po všech stránkách. Měla jsem jídlo, teplo, zázemí a podporu. Každá skupina měla své pravidla, a bylo to dobře. U nás pravidla na skupině byla a fungovala.

4) Co naopak vnímáš, že tě negativně ovlivnilo během tvého pobytu v DD?

Odpověď: Co vnímám, že mě negativně ovlivňovalo, byli někteří lidé tam. S některými vychovateli jsem si sedla a s některými ne. Na konci mého pobytu jsem zažívala negativní zkušenost ze strany vychovatele. Měl před důchodem a šlo vidět, že už byl pracovně vyhořený. To my strejdu měli na začátku strašně moc rádi, ale potom časem to bylo horší a nevíme proč tomu tak bylo. Na konci. Když odešel, jsme se ani nerozloučili. Tohle je moje negativní vzpomínka, která mě mrzí.

5) Jaké máš aktuálně vztahy s rodinnými příslušníky?

Odpověď: Se sourozenci mám určitě perfektní vztahy a co se týká ostatních, nemám je úplně nejraději, ale snažím se s nimi vycházet. Nemám dobré vztahy s matkou a její sestrou. Moje teta je konfliktní a často se hádá. Neumí přijmout názory druhé osoby, pokud s ní nesouhlasí. S matkou je to takové různé. Už mě ani netrápí, že si s nimi nerozumím. Hlavní je, že mám oporu v sourozencích. S tátou se snažím nějak vycházet, protože si myslím, že to má za pár. S jednou sestrou se vsázíme, že do roka umře. Jeho životní styl se neslučuje s budoucím žitím. On nás nevychoval a já nejsem konfliktní. My jsme na víkendové pobyty k rodičům nejezdívali. Pouze nás navštěvoval děda, tatínek našich matek. Moje matka mě navštěvovala jednou za čas, a to 1× za dva roky.

6) Jak hodnotíš svůj momentální život? Jsi spokojená?

Odpověď: Mám práci a kde bydlet. Spíše se snažím. Asi jo. Vystudovala jsem prodavačské práce. Studium jsem dokončila tenhle rok v červnu. Aktuálně pracuji v kuchyni jako pomocná síla v kuchyni. Práci mi pomohla sehnat moje starší sestra, ale zeptat jsem se musela nejdříve sama. Já tam chodila dříve na brigádu přes prázdniny. Ted' jsem tu oficiálně zaměstnaná od září. Ted' jsem se přestěhovala do dvougeneračního domu k mojí sestře. Ta zde žije s přítelem a jeho rodiči. Nabídli mi bydlení v jejich domě v přízemním třípokojovém bytě. Moje matka bydlí v garáži u sestry. Ona je neschopná práce a je složitá. Moje sestra není schopná jí nechat na ulici, tak ji ubytovala v garáži. S matkou bydlet v bytě nechci. Zatím nevím, kolik budu platit nájem. Nájem se musí platit a беру to jako povinnost. V domě vycházím s rodinou mojí sestry. Volný čas momentálně moc nemám. Spíše se věnuji ted' práci, ale i tak se snažím věnovat svojí rodině. Hodně záleží, jestli sloužím krátký a dlouhý týden. Když jsem sama doma, ráda se věnuji kreativní tvorbě. Není to tak dlouho, co jsem sestře vyrobila album. Jinak se ve volném čase snažím něco naplánovat, ale nejde to. Nedávno jsem měla v plánu jet do ústavu za svým bratrem, ale nevyšlo to. Doufám, že mi to brzo zařízení umožní.

7) Jaké máš plány do budoucna?

Odpověď: V budoucnu žádné plány nemám. Já si už nic neplánuji, protože potom nejsem zklamaná, když to nevyjde.

Příloha 3 Přepis odpovědi respondenta R2 (bývalý klient)

1) Jak dlouho jsi byl umístěn v dětském domově?

Odpověď: Ani nevím, asi od malička. Do dětského domova jsem došel s mladším bráchou. Kolik mi bylo, si přesně nepamatuji asi kolem 4–6 let. V dětském domově jsem byl cca 13 let, možná víc, ale momentálně to nedokážu spočítat.

2) Znáš příčiny svého umístění do dětského domova?

Odpověď: Příčiny svého umístění si nepamatuji a neznám je. Máma něco říkala, že kvůli babičce. Nevím, co bylo, ale ve věci. Při přemístění do domova jsem měl nic moc pocity. Neměl jsem u sebe rodinu. Cítil jsem se nejistý a měl jsme strach. Netušil jsem, co se bude dít. Prostředí, ve kterém jsem žil, bylo trochu jiné než na domově. Moc si to nepamatuji, neměl jsem tehdy rozum, když mě odebrali rodině. Byl jsem tehdy v první třídě.

3) Co tě pozitivně ovlivnilo během umístění do dětského domova?

Odpověď: Měl jsem tam kamarády, pěkné Vánoce, tábory. To mě bavilo a byl jsem za to rád. Naučil jsem se vařit na domově.

4) Co naopak vnímáš, že tě negativně ovlivnilo během tvého pobytu v DD?

Odpověď: Poslední roky v dětském domově se mi nelíbily. Když jsem byl starší, nemohl jsem chodit kdykoliv na vycházky. Nemohl jsem za ženskou. Nevyhovovalo mně, že některé tety byly přísnější, ale byl jsem v pubertě. Pravidla se musí dodržovat. Nelíbilo se mi, že jsem měl dodržovat některé pravidla. Přál jsem si mít vlastní svobodu. Jinak tam nic negativního nevnímám. Za ostatní problémy si můžu sám.

5) Jaké máš aktuálně vztahy s rodinnými příslušníky?

Odpověď: Mám dobré vztahy. Žiju v Praze s bráchou a se svojí partnerkou. V kontaktu jsem i s mámou i tátou. Často si voláme, nebo jednou do roka jedu na návštěvu k mámě, anebo tátovi. Rodiče spolu nežijí. Návštěvy jsem na domově moc neměl. Spíše až jsem byl starší, jezdil jsem na návštěvy za mámou a tátou. Na pobyty jsem nejezdil. Jen jednou na konci svého pobytu na DD jsem jel na prázdniny za mámou. Má přítelkyně mi volala během mého pobytu u mámy, zda budu končit na DD. Chtěla, abych s ní se přestěhoval do Prahy a začal nový život. Já souhlasil.

6) Jak hodnotíš svůj momentální život? Jsi spokojený?

Odpověď: Momentálně se mám moc fajn. Jsem spokojený. Mám dokončený obor pekař. Potom jsem šel na druhou školu, ale tu jsem nedokončil. Pracovně jsem uplatněný jako pekař. Pracuji v jedné pekárně. Žiju v bytě a v pronájmu. Byt je velký 2kk. Volný čas

s přítelkyní, nebo s bráchou. My se často míváme. Brácha s přítelkyní chodí na jinou směnu. Všichni tři jsme pekaři. Pracujeme ve stejné pekárně. Ve volném čase se věnuji počítači nebo stavím modely vláček.

7) Jaké máš plány do budoucna?

Odpověď: Rodinu, už jsem jí mohl mít. Dva roky zpět moje přítelkyně v 26. týdnu přišla o dvojčata. V budoucnu bych si přál mít s partnerkou dítě. S mojí partnerkou ještě z doby, kdy jsem byl v dětském domově.

Příloha 4 Přepis odpovědi respondenta R3 (bývalý klient)

1) Jak dlouho jsi byl umístěn v dětském domově?

Odpověď: Asi něco přes 4 a půl roku.

2) Znáš příčiny svého umístění v dětském domově?

Odpověď: Ano, šlo o nějaké rodinné problémy. Nebyly finance, jídlo, po psychické stránce. Vlastně to bylo způsobené matčíným přítelem, co tam byl. Jsou spolu do teď. Máma trpí psychickou poruchou. Její nemoc se rozvinula až později.

- Pamatuješ si, jaké jsi prožíval pocity během umístění?

Odpověď: No, během přesunu do dětského domova. Bylo to takové částečné uvolnění toho stresu a toho všeho, že se vzdám od toho stresu, místa pobytu. Nerad jsem se vracel domů, nechtěl jsem tam být, nechtěl jsem doma trávit svůj čas. V 17 jsem byl přemístěn do klockánku a v 18 na domov. Měl jsem sice zbytek rodiny daleko. Ted' mám auto, tak za nimi vždy dojedu. Pocházím z té střední třídy bych řekl. Než otec přišel o papíry na kamion, nějaký peníze byly a žili jsme normálně a nebyli jsme úplně spodina. Když otec odešel, naše matka si potom našla práci a taky se snažila nějaký peníze vydělat. Dřív do práce nechodila. Otec jí řekl, aby se o nás starala a byla doma. To byl ten problém. Matka chtěla chlapa doma a otec jezdil kamionem. Otec změnil i zaměstnání, ale peníze chyběly, tak se znovu vrátil ke kamionu. Když otec přišel kvůli alkoholu o papíry, začal ještě víc chlastat a matka se mezitím zamilovala do někoho jiného. Tak už to drhlo a otec odešel. Vztah mezi mámou a tátou ovlivnil fungování naší rodiny. Peníze byly, jak na co. Na cigarety máma peníze měla, ale jiný věci pro nás ne.

3) Co tě pozitivně ovlivnilo během umístění do dětského domova?

Odpověď: Pozitivně bych řekl, že prostředí a ty lidé, co tu byli. Třeba pan školník je můj známý, nebo jsem si oblíbil některé vychovatele. Cítil jsem se tu přijatý. Když jsem potřeboval něco navíc, tak jsem si po vlastní brigádě všechno zajistil sám. Na domově se člověk naučil být samostatnější. Naučit se jiný řád, pravidla.

4) Co naopak vnímáš, že tě negativně ovlivnilo během tvého pobytu v DD?

Odpověď: To ani nevím. Toho moc negativního na domově nebylo. Negativně beru, že mi nechutnalo jíst v jídelně u DD. Někdy se povedlo, někdy ne. Možná ještě negativně vnímám některý děcka, co kradly. Pár věcí se mi ztratilo a musel jsem si věci zamykat ve skřínce. Kradly převážně děcka z jiných skupin. I když se má dodržovat, že se nemá navštěvovat jiné oddělení, když se tam zrovna nikdo nevyskytuje, tak prostě byly případy, že jsme o tom nevěděli. Někdy mi přišlo, že některým dětem dávali vychovatelé mnoho

příležitostí se napravit. Mezi negativní vliv považují, že my starší děcka jsme během prázdnin si museli zařídit pobyty u rodiny, pokud z naší strany nebyl zájem se účastnit pobytů DD. Já chodíval na brigády a mnohdy mi pozdě bylo sděleno, že si máme zařídit místo. Některý vychovatel to neřekl druhému a nastaly komunikační neshody mezi vychovateli.

5) Jaké máš aktuálně vztahy s rodinnými příslušníky?

Odpověď: Krom mých vlastních rodičů poměrně dobré vztahy. Náš táta je po úrazu v zařízení, kde se o něj dokážou postarat. Je ležák, nedovede se o sebe postarat. Můj otec se propil k bezdomovectví. Potom opilý někde spadnul a teď leží v zařízení. S mamou nemám též špatný vztah. Během dětství se nahromadilo toho tolik, že jsem k ní měl takový postoj. S babičkou a tetou mám dobré vztahy. Mladší sestru mám taky velmi rád. Podle mě, když děti vidí, jak se k nim chovají jejich rodiče, v budoucnu si přebírají podobný obraz chování. Naše matka měla s babičkou taky příšerný vztah. Mama měla neúctu k tomu rodiči. Sám jsem jí to říkal a ona to nechápala. V zařízení nás navštěvoval ze začátku otec, nebo jsme k nim chodili my, když ještě bydlel se svojí přítelkyní. Potom se jejich vztah pokazil a on byl sám. Jinak se zbytkem rodiny to bylo, že já je jezdíval navštěvovat.

6) Jak hodnotíš svůj momentální život? Jsi spokojený?

Odpověď: Tak vzhledem k situaci ve světě, a jaká je teď ekonomická situace ve světě, jsem rád za to, co mám. Prostě jsem si všechno zařídil sám. Našel jsem si z brigády zaměstnání, kde je hodně dobrý kolektiv. Jsem ve své práci spokojený. V nejbližší době nemám potřebu měnit své zaměstnání. Vystudoval jsem vyšší odbornou školu. Obor diagnostika silničního provozu. Vzhledem ke svým směnám v práci nemám moc možnost vidat často přátele. Když mám čas, chodím s kamarády si posedět a pokecat. Také navštěvuji babičku a tetu. Volný čas nejraději trávím odpočinkem. Hudba, filmy jsou můj relax. Sport nedělám.

7) Jaké máš plány do budoucna?

Odpověď: Zařídit si bydlení a našetřit peníze na to, abych si mohl vzít hypotéku.

Příloha 5 Přepis odpovědi respondentky R4 (bývalý klient)

1) Jak dlouho jsi byla umístěna v dětském domově?

Odpověď: V dětském domově jsem byla od 14 a v 18 jsem odešla. Umístěna jsem byla s dalšími 5 mladšími sourozenci.

2) Znáš příčiny svého umístění v dětském domově?

Odpověď: Jo, mama se o nás nestarala. Začala se tahat s bezdomovci, chlastala. Pak narazila na nějakého chlapa na ubytovně a byla věčně tam. My s mladší sestrou jsme se staraly o celou domácnost a mladší sourozence. Bydleli jsme v bytě a tím, že jsme se sestrou se o všechno staraly trochu to i vypadalo. Otec chlapců byl ve vězení. Sociálka k nám chodila na kontrolu. Jednou už jsme toho měly se sestrou dost. Šly jsme na sociálku nahlásit to. V ten den jsme jeli všichni do domova. Neměla jsem strach během přemístění, jen jsem nevěděla, do čeho jdu. Zpočátku jsem necítila úlevu. Časem ta úleva došla. Po té době, co tu člověk je, určitě cítí úlevu hodně. Tím, že jsme se sestrou dělaly všechno v domácnosti, uměly jsme to zajistit a zabezpečit mladší bráchy. Bohužel tu tíhu zodpovědnosti házela na mě a sestru. Potom bylo vtipné, že mladší bráchové mě oslovovali mámo. Naše matka byla na mě za to našťvaná. Bylo to takové divné. S matkou se nebavím. Vyčítá mi, že jsem jí udala na sociálku a bere to jako zradu z mé strany.

3) Co tě pozitivně ovlivnilo během umístění do dětského domova?

Odpověď: Asi všechno, hodně jsem se takhle podívala na výlety. Kdybych zůstala doma, nikdy bych se nikam nepodívala. Myslím si, že kdybych zůstala doma, stala by se ze mě nějaká fejačka nebo něco takového. Dětský domov mi dal základ, abych nespadla do negativního prostředí. Drželi mě vychovatelé zkrátka, a to hodnotím následně velmi pozitivně. Hodně mi pomohlo i to, že mám i babičku a dědu. Svě prarodiče hodně respektují a myslím si, že kdybych je neměla, tak dopadnu špatně. Dětský domov a prarodiče mě dost podrželi. Chtěli si mě a mnou sestru vzít do péče. Já jsem nechtěla nechat mladší sourozence na domově. Babička je tátova maminka, tedy nemá krevní pouto k mým bratrům. Přesto moji prarodiče z tátovy strany si brali mě a všechny mé sourozence na Vánoce. Mně se na domově strašně líbilo.

4) Co naopak vnímáš, že tě negativně ovlivnilo během tvého pobytu v DD?

Odpověď: Nevnímám žádné negativum. Já jsem fungovala a neměla jsem problém se s vychovatelem domluvit. Možná ze začátku, než jsem si sedla s děčkama. Já se moc s nimi nechtěla bavit, tak mi říkali různě. Jinak všechno v pořádku.

5) Jaké máš aktuálně vztahy s rodinnými příslušníky?

Odpověď: Tak s babičkou a dědou dobrý. S mamou se nebavím a s tátou si napíšeme. Jinak si napíšu s jedním bráchou a sestrou. Moje mladší sestra čeká čtvrté dítě s druhým mužem. První dvě děti odstrčila a má je na starosti jejich táta. Je to hodný táta. Ona zase mi říká, že to nezvládá čtyři děcka. Přitom se chová jako moje matka. Na fotkách vypadá, jak je slušná, hezká, a nemá ani zuby. U ní doma je to luxus. Ona si na to potrpí. Ona je schopna 3× týdně vymalovat kuchyň. Její partner pracuje a všechno platí. Dříve pracoval na černo a teď dělá popeláře. Taky mají vztah nahoru a dolů. Ona ho vyhodí z bytu, potom ho chce zpět, pokud si jí vezme za ženu. Jde vidět, že má jinou mentalitu. Je prostě blbá. Před měsícem mi psala, že se byla ptát na azylák. Vztahy během pobytu byly dobrý. Matka mi sice vyčítala, že jsme v dětském domově, že je to skrz mě. Nejčastěji nás navštěvovala mama, nebo tatínek kluků.

6) Jak hodnotíš svůj momentální život? Jsi spokojená?

Odpověď: Jsem spokojená. Svůj život hodnotím dobře. Jsem vyučená pekařka. Potom jsem dělala ještě druhou školu, ale nedodělala jsem ji. Pracovně jsem uplatněná jako kuchařka. Bydlím ve starém baráku, který patří mému dědovi. V domě bydlím s přítelem, s kterým jsem už osm let. Čas většinou trávím v práci. Dělavám noční. Když jsem doma, tak spím. Mám psa, chodím ho venčit. Často si k sobě беру na pobyt ve svém volnu nejmladší sestru nebo od přítele jeho synovce. Většinou spolu něco podnikneme. My svoje děti nechceme, raději si půjčujeme od druhých. Mně by nevadilo mít děti.

7) Co plánuješ do budoucna?

Odpověď: Neplánuji zatím nic. Žiju teď a tady a nechávám tomu volný průběh. Přijímám to, co bude.

Příloha 6 Přepis odpovědi respondenta R5 (bývalý klient)

1) Jak dlouho jsi byl umístěn v dětském domově?

Odpověď: V dětském domově jsem byl čtyři a půl roku. Přišel jsem tam na přelomu 15. roku života.

2) Znáš příčiny svého umístění v dětském domově?

Odpověď: Já jsem tam šel dobrovolně, jelikož jsem to se svou matkou nemohl vydržet. Z její strany psychické vydírání, zakazování kostela. Takové podmínky jako, pokud nedoneseš z obchodu cigarety, nemůžeš do kostela. Nemohl jsem ani na faru. V podstatě nás OSPOD dlouhodobě monitoroval. V městě, kde jsem s matkou žil, byl jeden řád jeptišek a pomáhaly nám s jídlem, cestovným do školy nebo nám daly někdy oblečení. Mám šest sourozenců. Zpočátku mého pobytu na DD jsem byl na oddělení, kde jsem si nerozuměl s jedním vychovatelem. Snažil jsem se s ním v rámci možností vycházet, ale s ním to nešlo. Když jsem byl přemístěn do dětského domova objevila se velká úleva. Pocházel jsem z rozpadlé rodiny. Můj biologický otec nepracuje. Nevlastní otec dělá zedníka a máma nepracuje. Má rodina bydlela v bytě.

3) Co vnímáš, že tě pozitivně ovlivnilo během umístění do dětského domova?

Odpověď: To byla ta férovost. Já, když jsem potom došel na jiné oddělení, byla tam teta, která na mě velmi zapůsobila. Naučila mě férovosti, tím že mám jít za tím, co si přeju. Teta měla na mě pozitivní vliv. Byla to výborná teta. Přísnost některých tet mi pomohla se orientovat v některých věcech a naučilo mě to spoustu věcí. I tohle vnímám, jako pozitivní jev.

4) Co naopak vnímáš, že tě negativně ovlivnilo během tvého pobytu v DD?

Odpověď: Nelíbilo se mi jednání jednoho vychovatele. Byl jsem na pokoji s jedním klukem, který byl jiný a dost to schytával od jednoho vychovatele. Když se ho člověk chtěl zastat, musel být potichu a raději mlčet. Nic jiného mě nenapadá. Já jsem byl jinak spokojený. Bylo něco za něco. Já neměl žádný velký problémy. Vycházky byly dostatečný a vždy se dalo s vychovatelem domluvit.

5) Jaké máš aktuálně vztahy s rodinnými příslušníky?

Odpověď: S matkou se snažím vycházet. Ve vší míře. Mám s ní nastavené hranice, přes které ona nemůže. Rodinu navštěvuji jednou za dva měsíce, a to hlavně kvůli sourozencům. Můj vlastní otec se o mě nezajímá. Žije někde v Praze. Nemám čas na to, abych ho hledal nebo ho kontaktoval. Během mého pobytu na DD mi máma vyčítala, že jsem odešel. Bylo to vypjatá situace. Já dostal nabídku, zda můžu jít do prostředí, kde

mi bude líp. Já ji využil. Postupem času na DD se dostavila i ta úleva. Na domově mě navštěvoval farář, který pocházel z místní farnosti. Dával mi velkou oporu. Navštěvoval mě přímo na DD. Dokonce mě i doučoval. Byla to moje opora a jsem za ni vděčný. On mě pomohl se i začlenit do místní farnosti. Zde jsem trávil čas i mimo domov a našel jsem si tam i přátele. Bylo to pro mě velmi důležité. Zřídka jsem jezdil na prázdninové pobyty. Jednou jsem se vrátil na DD den po Vánocích. Časem jsem jezdil na víkendy k bývalé přítelkyni. Domů jsem se většinou dostavil během vycházek na dvě nebo tři hodiny potom jsem jel na domov.

6) Jak hodnotíš svůj momentální život? Jsi spokojený?

Odpověď: Já jsem spokojený. Mám kde bydlet. Mám práci a za půl roku se budu ženit. Momentálně žiji v Brně se svojí přítelkyní v bytě 2kk. Vystudoval jsem instalatéra. Pracuji na poště, ale s přítelkyní plánujeme nad koupí bytu. Moje přítelkyně pracuje ve školce. Svůj volný čas trávím s partnerkou. V Brně bydlím chvíli a moc tu lidí neznám. Sem tam zajdu s lidmi z práce pokecat. Snažím se dostat do nějakého společenství a někoho poznat.

7) Jaké plány máš do budoucna?

Odpověď: Koupit si s budoucí ženou bydlení a pracovat v daném městě. Rád bych v budoucnu byl opět instalatér.

Příloha 7 Přepis odpovědi respondentky R6 (bývalý klient)

1) Jak dlouho jsi byla umístěn v dětském domově?

Odpověď: V dětském domově jsem byla umístěna 3 roky.

2) Znáš příčiny svého umístění v dětském domově?

Odpověď: Rodiče se o nás nestarali. Během umístění jsem měla lepší pocit než u rodiny. Nebyla jsem smutná, že jdu do dětského domova. V rodinném prostředí nebylo zázemí. Byly tam hádky, alkohol.

3) Co tě pozitivně ovlivnilo během umístění do dětského domova?

Odpověď: Byla jsem ráda, že mám střechu nad hlavou. Také jsem si v rámci možností našla kamarády. V domově jsem byla více sama sebou a jistější. Na domov jsem nemusela chodit se strachem, jako jsem se bála doma. Skupinu dětí, ve které jsem žila, jsem postupně začala brát jako rodinu. To mělo na mě také pozitivní vliv. Vychovatelé mi pomohli s mým chováním a školou. Nastavili mi hranice. Také se mi líbilo, že nás brali na výlety, vycházky, různé společenské akce. Na pravidla na DD jsem si hůře zvykala. Musela jsem si na to déle zvykat, ale potom to bylo lepší. Na domově jsem byla i materiálně zajištěná, což doma jsem neměla.

4) Co naopak vnímáš, že tě negativně ovlivnilo během tvého pobytu v DD?

Odpověď: Pro mě nebylo nic negativní.

5) Jaké máš aktuálně vztahy s rodinnými příslušníky?

Odpověď: S mamkou se moc nebavím. S tátou se bavím málokdy. S tátou bývám v kontaktu, ale on bývá často náladový. Když jsem byla na domově s tátou, byl lepší rodinný vztah. Nejvíce mě pobyt na domově spojil s mojí mladší sestrou, s kterou jsem tam byla umístěna. S mladšími sestrami od jiného tatínka se vídám málokdy. Tři sestry jsou u jedné babičky. Další sestra je u další babičky a další brácha se sestrou jsou v pěstounské péči. Je to trošku složitější. Když jsem byla na domově mě navštěvoval táta, nevlastní táta nebo tátova přítelkyně. Na pobyty mimo domov jsem nejezdila.

6) Jak hodnotíš svůj momentální život? Jsi spokojená?

Odpověď: Ano. Mám větší svobodu než na dětském domově. Můžu si dělat, co chci. Aktuálně studuji. Předtím jsem studovala prodavačku. Tu jsem ukončila, když jsem se stěhovala z domova. Potom jsem na půl roku studovala cukrářku ve Frýdku. Zde jsem taky ukončila studium, jelikož jsem ve škole zažívala šikanu. Ted' jsem v Lipové a studiji tam v prvním ročníku ošetřovatele. Nepracuji, ale dostávám příspěvek od státu. Občas pomáhám v kuchyni nebo číšnice jako záskok. Chtěla jsem na brigádu do Albertu

v Jeseníku. Momentálně žiju s dvěma spolubydlícími a pejskem. V listopadu se budu stěhovat do vlastního bytu. Zpočátku chci sama a možná se ke mně přidá kamarádka. V novém bytě budu platit velmi nízký nájem a bude to 1kk. Svůj volný čas trávím s přáteli a přítelem. Tam, kde bydlím, neplatím nájem. Když nemají peníze, tak jim pomůžu. Volný čas nejraději trávím s přáteli. Patří mezi mé nejdůležitější momenty v životě.

7) Jaké plány máš do budoucna?

Odpověď: Dodělat si školu a jít ještě na nástavbu. Chtěla bych dál pokračovat ve studiu. Pokud dojdu do třetíáku, můžu mít brigádu v nemocnici. Děti v budoucnu nechci. Uvidím, jak to půjde dál, s rodinou se moc nebavím.

Příloha 8 Struktura rozhovoru s pracovníky dětského domova

Sběr dat: rozhovor s otevřenými otázkami

Metoda vyhodnocení dat: Zakotvená teorie

Počet respondentů: 6

- 1) Jak dlouho pracujete v zařízení dětského domova?
- 2) Jaký je váš názor na styl výchovy praktikovaný v dětském domově?
  - Liberální, autoritativní, demokratický?
- 3) Jak vnímáte příchod a odchod dětí, které máte dlouhodobě ve své péči?
- 4) Jak velký důraz kladete na vztah vychovatel-dítě?
  - Jaké máte pozitivní a negativní zkušenosti z interakcí s dítětem během výchovného procesu?
- 5) Popište 5 pozitivních vlivů na formování osobnosti dítěte během jeho pobytu v DD.
- 6) Popište 5 negativních vlivů na formování osobnosti dítěte během jeho pobytu v DD.
- 7) Udržujete kontakt s některými dětmi, které byly dříve umístěny u vás dětí umístěných v DD?
  - Máte o nich nějaké informace? Popište jaké?

1) Jak dlouho pracujete v zařízení dětského domova?

Odpověď: V dětském domově pracuji od září 2018. Tedy 5 let. Dříve jsem pracoval jako sociální terénní pracovník od roku 1997. V sociálních sférách mám praxi přes 20 let, v pedagogické praxi jsem 5 let. Jsem zvyklý na různé chování klientů, jelikož jsem předtím pracoval s drogově závislými klienty.

2) Jaký je váš názor na styl výchovy praktikovaný v dětském domově?

Odpověď: Něco ve smyslu demokraticky-spolupracující na základě dohody. Když nemůžeš spolupracovat, je potřeba být direktivnější. Ale komplex, když se na to podívám, je šikovnější výchova k samostatnosti, odpovědnosti, případně k nějaké kreativitě. Je to dlouhodobý proces a nejde v tu danou chvíli. Když dítě spolupracuje, můžeš použít direktivnější komunikaci, ale mně osobně nejlíp pomáhá způsob dohody, vyjednávání, dohody dlouhodobých plánovaných věcí. Pro mě jsou šikovnější dlouhodobé spolupráce se svěřeným dítětem.

3) Jak vnímáte příchod a odchod dětí, které máte dlouhodobě ve své péči?

Odpověď: Já to beru tak, že jsem tu na nějakém pobytu. Vzhledem k tomu, že oni jsou tady částečně. Neberu si to osobně, možná mi chybí dlouhodobý kontakt, ale nesouvisí to s tou organizací. Dám příklad, že když mi odcházelo dítě X, tak jsme se rozloučili, že se ukončil pobyt a neměl jsem to spojené s osobními emocemi. Ono to asi souvisí s tím, jak moc je na tebe dítě navázané, jak moc do hloubky máš vztah s dítětem. Příchod a odchod dítěte je spojen s individualitou a je to naprosto jedinečný, kdy vazba k dítěti je jedinečná a u každého dítěte jiná. Kdyby opět došlo dítě X, tak opět budeme mít jedinečný vztah, jelikož to bude jiný mojí zkušeností, jeho příchodem, nastavení.

4) Jak velký důraz kladete na vztah vychovatel-dítě?

Odpověď: Nejde udělat, abych si odbyl službu a nedělal si vztah s okolím, ve kterém pracuji. Negativní zkušeností beru jako agresivní komunikaci. Že mi dítě nadává atd. Jak já k tomu přistupuji. Má to dvě polohy. Profesionální a lidskou. Když je to lidská poloha, tak to samozřejmě člověka zabolí, protože nechceš, aby ti nadával někdo. Profesionální beru jako proces učení se. Mezní polohu levou a mezní polohu pravou. Troufám si říct, že je lepší, když nadávají mně než učitelce nebo na ulici. Já jim potom mohu vysvětlit, že je to škaredé, nechutné. Bohužel do života patří agresivní komunikace a je lepší, když to trénují na mně než na někom jiném. Dítě musí zažívat a mít zkušenosti s mezními polohami svého chování. A musí to zažít tyhle situace, aby

se naučilo v nich jednat. Dítě se musí někdy rozzlobit a prožívat nějaký emoce. Zkrátka, já, když se chci naučit řídit, měl bych zažít smyk, abych se v tom naučil plavat. Děti nemají rodinu, ani rodiče, je to zcela jiný svět. Oni v tom svém světě si přenášejí, co se naučí v té ulici nebo na tom baráku. Myslím si, že je dobré, když to můžeme zažívat a trénovat spolu. Geniální je, když projeví svůj hněv, ale nenadává sprostě. Nadat mi můžeš, ale nenadávej sprostě. Naopak pozitivní interakce je, když spolu geniálně spolupracujeme. Například spolu uklízíme kuchyň. Já třeba umývám nádobí a dítě utírá. U toho spolupracujeme a je tam ta kooperace. Děláme to spolu. On dělá jednu půlku a já dělám druhou. A když se v té spolupráci zlepšujeme a jde to vidět, tak to je pro mě ten pozitivní zážitek.

5) Popište 5 pozitivních vlivů na formování osobnosti dítěte během jeho pobytu v DD.

Odpověď: Určitě je to vnější prostředí, třeba když má dítě hezky upravený pokoj. Dále vrstevnické skupiny. Zajištění základních primárních potřeb. Další vliv, když je dítě v pohodě. Pokud má nějakou psychiatrickou diagnózu, aby byl dobře zamedikovaný. Takže když to shrnu. Základ, co ovlivní dítě, je jídlo, prostředí, ve kterém žije, dobré vztahy s vrstevníky. Když dítě je umístěno v dobré rodinné skupině, kde se neobjevuje šikana a nikdo mu neubližuje. Má to rozhodně pozitivní vliv na jeho vývoj. Další pozitivní vliv je, když jsou dobře nastavení vychovatelé. Na dítě pozitivně působí soulad výchovy u sloužících vychovatelů na skupině. Taky je důležité mít dobrý vztah s dospělým. Dále také pozoruji, že je důležité vnější prostředí, ve kterém se dětský domov nachází. Nejzásadnější vliv však pozoruji v sociálních vztazích mezi lidmi. Kdo je na rodinné skupině, kdo dítě vychovává.

6) Popište 5 negativních vlivů na formování osobnosti dítěte během jeho pobytu v DD.

Odpověď: Je to úplně stejný, ale opak. Prostě když je nedostatek. Když je sám se sebou nespokojený, když má pročůranou postel, nebo špinavý pokoj. Ideální je, když je v rovnováze pozitivní i negativní vliv. Negativním vlivem může být přebírání vzorců chování od jiných dětí. Ale já tomu říkám boj o přežití. Zastávám názor, že to dítě se snaží ve skupině přežít, vybojovat si své místo na skupině. Proto děti přebírají vzorce vhodného nebo nevhodného chování od ostatních dětí. Za mě je to technologie přírody. Nikdo není adaptabilnější než člověk.

7) Udržujete kontakt s některými dětmi, které byly dříve umístěny u vás v DD?

Odpověď: Neudržuji a pokud, tak jen příležitostně, náhodně. Třeba, když jdu po ulici a potkáme a pozdravíme se. Nevyhledávám nikoho a myslím, že jsem nikdy tady neměl osobu, která by cíleně vyhledávala mě. Všechny komunikační kanály jsou prázdné.

1) Jak dlouho pracujete v zařízení dětského domova?

Odpověď: V dětském domově pracuji deset let.

2) Jaký je váš názor na styl výchovy praktikovaný v dětském domově?

Odpověď: Co se týká názoru na styl praktikovaného v dětském domově, tak je to individuální. Každý vychovatel si volí svůj styl výchovy, který uplatňuje na děti. A konkrétně si myslím, že nejvíc je přínosný autoritativní styl spojený s demokratickým, nebo prvky autoritativního s demokratickými. Protože na každé dítě by se mělo pohlížet individuálně. Každé dítě má jiné potřeby. U některého dítěte je dobré mít demokratický styl výchovy, ale u jiného zase více platí ten autoritativní styl.

3) Jak vnímáte příchod a odchod dětí, které máte dlouhodobě ve své péči?

Odpověď: U příchodu dítěte to беру vyloženě profesionálně. Dítě nejdříve musím poznat, zjistit jeho povahu. První se dítěte ptám, jak ho mám oslovovat, jak se mu to líbí. Příchod dítěte беру z profesionality, jaké kroky musím zařídit, aby dítě mělo všechno, co potřebuje a začalo se mu u nás líbit. Záleží mi na tom, aby se dítě u nás hned od počátku cítilo dobře. Záleží také, z jaké situace k nám přichází. Většinou to ale nejsou dobré situace. Chci dítěti poskytnout lepší prostředí než to, co zažívalo doma. Snažím se být pro něj nápomocná, empatická, vstřícná. U dětí, které odchází a mám je v dlouhodobé péči, je to úplně o něčem jiném, protože je znám a přeji jim, aby se měly dobře v rámci svých možností. Potom docela špatně prožívám, když vidím, že se ty děti dobře nemají vlastní vinou a jdou si k tomu neštěstí naproti a nenechají si poradit. Tak to mě mrzí, protože je to škoda. Všem dětem, co odchází, říkám, že mohou kdykoliv přijít, poradit se, zavolat, napsat, že jim pomůžu, pokud to bude v mých lidských silách. Žádné dítě o to nikdy nestálo. Takže jsem takový tichý přihlížející. Je to jejich volba a vždy se řídím tím, že nepomohu tomu, kdo o to nestojí a odmítá nabízenou pomoc.

4) Jak velký důraz kladete na vztah vychovatel-dítě?

Odpověď: Za mě je stěžejní vztah mezi vychovatelem a dítětem. Bez vzájemného vztahu vychovatele a dítěte nelze, aby výchovný proces dopadl dobře. Rozhodně je to důležitý článek ve výchově. Mezi pozitivní interakci беру, když vidím, že mě ty děti mají rádi. Pozitivní zpětná vazba je od dítěte, když si po letech to dítě uvědomí, že jsi to s ním tehdy myslela dobře. Dítě vnímá posun ve svém životě, který prožil s vychovatelem, také co ho vychovatel naučil. Za negativní zkušenost s dítětem vnímám já za sebe lhaní, křivé a

nerovné chování vůči svému okolí, faleš. Jinak nemám jinou negativní zkušenost. Nezažila jsem žádný velký problém.

5) Popište 5 pozitivních vlivů na formování osobnosti dítěte během jeho pobytu v DD.

Odpověď: Určitě to je podnětné prostředí a materiální zajištění, kladný vztah s vychovatelem, kamarádské prostředí, vztahy s ostatními dětmi na skupině a nějaká motivace ze strany dospělých, že to dítě zvládne, podpora a důvěra u dospělého člověka.

6) Popište 5 negativních vlivů na formování osobnosti dítěte během jeho pobytu v DD.

Odpověď: Určitě to je shazování, nedůvěra v to dítě, špatné prostředí a špatné vztahy, šikana. Opak těch pozitivních vlivů.

Udržujete kontakt s některými dětmi, které byly dříve umístěny u vás v DD?

Odpověď: Pravidelný kontakt neudržuji s nikým, ale píšeme si na svátky, narozeniny. Často o nich vím ze sociálních sítích, ale pravidelný kontakt s nikým neudržuji.

1) Jak dlouho pracujete v zařízení dětského domova?

Odpověď: V prosinci to bude devět let.

2) Jaký je váš názor na styl výchovy praktikovaný v dětském domově?

Odpověď: Myslím si, že to musí být něco mezi autoritativní a demokratickou výchovou. Zlatý střed. Je potřeba, aby děti měly stanovené pevné hranice, ale naopak potřebují hodně lásky. Jsem i přísná, ale nevadí mi je obejmout a vyslechnout je. Liberální výchova určitě ne. To se mi zdá moc volné a děti by nám skákaly po hlavě, a to je špatně.

3) Jak vnímáte příchod a odchod dětí, které máte dlouhodobě ve své péči?

Odpověď: Příchod je pro mě vždy velmi těžký, protože si musím u dítěte nastavit vzájemnou úctu, hranice, nebo něco. Vždy je to o vztahu. Na začátku budování vztahu jsem přísná. Děti se učí moje pravidla a oni se snaží do nich vtěsnat. Ten čas, co se poznáváme je pro mě náročnější, ale potom když se to poskládá, tak je to super. Když děti pochopí, co po nich chci, tak se podle toho chovají a vidí, že je to v pohodě, tak potom je to lepší i v tom vztahu a je to lehčí. Odchod dětí mě vždy mrzí, jelikož z naší skupiny odcházejí větší děti bez rozmyslu. Někdy nemají ani dokončené vzdělání, mají představu, že celý svět na ně čeká. Naopak na ně nečeká nic, jen problémy a většinou si s nimi neumí poradit. Většinou chlapci machrují, jak si koupí auto, že budou borci a přijedou se ukázat, jak to daleko dotáhli. Nakonec je to jinak a neumí si zajistit ani základní věci, které jsme se na domově učili. Nemají ubytování, neumí si peníze rozložit na celý měsíc. V domově máme nastavené výchovné činnosti, které dítě připravují na budoucí život mimo zařízení DD. Nakonec vstoupí do dospělého života a tváří se nepřipravení, ale spíše to nechtějí. Nechtějí mít tu odpovědnost. Chtějí to jinak. Touží po svobodě, ale neumí s ní pracovat.

4) Jak velký důraz kladete na vztah vychovatel-dítě?

Odpověď: Hodně velkou váhu sleduji mezi vztahem dítě-vychovatel. Tím, že nás neberou jako rodiče, ten vztah je jiný. Když ten vztah tam není a udělají, co chceme, když jsme přísnější. Mnohokrát si říkám, že je to o ničem. Když tam není vztah, není tam ta důležitá složka vlivu. Můžu udělat věci jako na začátku a oni to vezmou jinak, lépe. Protože to dítě ví, že ta teta ho má ráda. Pro mě je to strašně moc důležité. U malých dětí je to složitější. Ty se to musí naučit, ale u těch starších je ten vztah hodně důležitý. Přes to všechno děti vyrostou a odejdou a stejně si dělají, co chtějí. Někteří se nekontaktují, jelikož vědí, že to, co dělají, není pro chválení. Pro mě je osobně velmi těžké, když děti

odešly na útěk a je to spojené se mnou. Když najednou odešly 4 děti a je to spojené se mnou. Když si uvědomím, kolik času, energie jsme do nich vložili. Byly to 4 děti v pubertálním věku a nějak se domluvily, že půjdou na útěk. Většinou ty děti mají reakce, že my jim ubližujeme, oni mají pravdu a my jsme ti špatní. Vůbec si neuvědomují, jak se k tomu stavíme my. Vidí jen to, na co mají právo, ale nevnímají, že i my vychovatelé máme také práva. Rádi se obhajují tímto směrem. Neuvědomují si, že toho člověka to mrzí, že jdou na útěk i přesto, když vím, že tě mají rádi. Člověk dokáže pochopit, že se nudí a jsou třeba líní, ale je to moment, který je pro mě náročný a hůře ho přijímám. Nemám ráda hádky s dětma, ale někdy v naší práci vychovatel musí být přísný a bohužel se v našem oboru tenhle jev během výchovného procesu objevuje. Oni potřebují ze sebe dostat ten hněv a vzdor. Na druhou stranu jsou ty pěkné věci, jako výlety, nebo když se ty děti z něčeho těší. Já se taky potom těším z toho, že jsou děti spokojené a šťastné. Nebo mě moc baví, když si ty děti hrají jako normální děti před DD na zahradě. Jsou samy sebou a uvolněné.

5) Popište 5 pozitivních vlivů na formování osobnosti dítěte během jeho pobytu v DD.

Odpověď: Určitě prostředí. To je pro ně velké plus, jelikož jim vytváříme prostředí, kde mají klid a pohodu. I když se střídáme ve třech. V ten den je na směně na skupině jeden vychovatel. Ty děti vědí, jak se mají v daný den chovat. Další věc, že mají přísun jídla. Některé děti, které k nám přijdou většinou nechápou, že mají pravidelně jíst. Jsou zmatené, že mají jídlo. Další věci, co jsou pozitivní, je trávení Vánoc, narozeniny, že malý okamžik mohou žít normální život, jako děti mimo DD. Další pozitivním vlivem vidím možnost v navštěvování různých kroužků ve svém volném čase. Máme na skupině chlapce, který si to vyloženě užívá. Jeho nadšení, že může navštěvovat kroužky, je velké. Chlapec je šťastný, že mu zde je tahle možnost umožněna. Doma na to neměly peníze. Líbí se mi u nich, že je to pro ně přínos. Také navazování přátelských vztahů mezi dětmi. Další pozitivní vliv vnímám, že se při nás naučí vařit, práť, samostatně nakupovat. Dřív jeden chlapec se bál i nakupovat, teď vše zvládá samostatně. Pamatuji si, jak jsem při něj stávala u kasy a sledovala ho.

6) Popište 5 negativních vlivů na formování osobnosti dítěte během jeho pobytu v DD.

Odpověď: Není tam vzor otec a matka. Podle mě tam moc chybí mužský vzor. To, jak funguje muž a žena v domácnosti. Dále jako negativní vliv vnímám, že nemají tu stálost. My se tam střídáme. Na jedné straně vědí, jak se mají u daného vychovatele chovat, na druhou to střídání je podporuje k tomu, aby žily chameleonský styl života. Některé děti využívají ten systém. To už potom jsou vyloženě ústavní děti. Někdy se u některého

vychovatele chovají jinak. To beru jako nevýhodu. Nemají to všechny děti. Ty, co se tak chovají, myslím, že je to pro ně dost nevýhodné do budoucího života, jelikož jim chybí nějaká pevnost v chování. Další nevýhodu sleduji v tom, že děti v domácnosti mají více osobního prostoru. Děti v dětském domově nejsou nikdy samotné. Jsou více pod kontrolou a vychovatel je musí brát všude sebou. Někdy mi přijde, že ty děti jsou takové unavené. Někdy jim vytváříme nad rámec aktivit a oni jsou z toho unavené.

7) Udržujete kontakt s některými dětmi, které byly dříve umístěny u vás v DD?

Odpověď: Mám některé děti na svých osobních sociálních sítích. Já tam nic nedávám, tak mi nevadí je tam mít. Někdy se mi děti ozvou i z jiných skupin a poví mi, jak se mají, co se u nich nového událo. Alespoň vidíš na sítích pár fotek, vidíš, jak se jim daří. Tím, že já tam nic nedávám, mě to neohrozí. Dále se mi často ozývá jedna slečna, ale s ní udržuji kontakt v rámci mezí. Popovídám si s ní, jak se má a co dělá, ale žádné půjčování peněz. S ní se mi stalo, že moji pomoc zneužije. Ona, když se ozve, vím, že za tím něco je. Většinou chce půjčit peníze. Jednou jsem udělala osobní experiment a půjčila jí 150 Kč. Domluvili jsme se, že peníze vrátí, až si vydělá. Je to půl roku a peníze stále nevrátila. Já se utvrdila v tom, že nemá význam jí dále věřit. Pokud si bude chtít povykládat, tak si s ní popovídám, ale peníze jí půjčovat nebudu.

1) Jak dlouho pracujete v zařízení dětského domova?

Odpověď: 14 let

2) Jaký je váš názor na styl výchovy praktikovaný v dětském domově?

Odpověď: Liberální, ale s dobře zakotvenými povinnostmi a právy dětí i dospělých pedagogů, s jasně nastavenými pravidly fungování domova.

3) vnímáte příchod a odchod dětí, které máte dlouhodobě ve své péči?

Odpověď: Příchody nejsme schopni ovlivnit, přijímáme děti, které k nám zaslal soud ve spolupráci s OSPOD. Bohužel často přicházejí děti s velkými poruchami chování, které v DD nemají být dle zákona umístěny. Jelikož jsou DDŠ a VÚ přeplněné, soudy umísťují problémové děti do DD. Tyto děti bourají klima domova, ovlivňují negativně klienty DD. Odchod dítěte z DD je nejčastěji po ukončení učebního oboru či SŠ. Děti odcházejí do rodin nebo k přáteli, přítelkyni. Velice málo dětí se plnohodnotně začlení do společnosti. Často živoří na dávkách a využívají pro přivýdělek práci na černo.

4) Jak velký důraz kladete na vztah vychovatel-dítě?

Odpověď: Je to asi to nejdůležitější, co musí v DD fungovat, stejně jak v běžné rodině. Dobré klima, rodinná pohoda je důležitá pro práci s dětmi. Bohužel v DD je jeden vychovatel na 8 dětí, tam je riziko, že ne všechny děti se s vychovatelem snášejí. Každému dítěti vyhovuje jiný styl vedení. Děti jsou různého věku, každé dítě má jiné potřeby, toto skloubit dohromady je pro vychovatele velký úkol. Jsou děti, které během pobytu v DD ví, že se musí postavit na své nohy, vystudovat a jít do života. Tyto děti rády komunikují s vychovatelem, nechají si poradit, přijdou se poradit. Tyto děti v životě většinou uspějí. Jsou převážně inteligentní a dokážou přesně popsat, co v jejich rodině nefungovalo. Pak jsou další děti, které berou pobyt v DD jako nutné zlo, nemají přesnou představu, co je v budoucnu čeká, co by chtěly dělat. Na rodinu nekoukají negativně. Čekají na ukončení ústavní výchovy a často se vrací do původní problémové rodiny. Také se v DD objevují přemotivované děti, které si kreslí vzdušné zámky, ale svou inteligencí nejsou schopny v životě obstát. S první jmenovanou skupinou se pracuje výborně, druhou skupinu je těžké jakkoliv motivovat. Třetí skupina je kombinace prvních dvou a je na vychovatelem, aby dokázal během interakce s dítětem odhadnout, jakým směrem dále jít.

5) Popište 5 pozitivních vlivů na formování osobnosti dítěte během jeho pobytu v DD.

Odpověď: Dobré vzory, které vidí děti ve vychovateli, zdravé prostředí – funkční domácnost, správné trávení volného času, tvorba pozitivních sociálních vztahů, finanční zabezpečení dítěte, zajištění dobrého zdravotního stavu a péče o dítě (zubař, očkování, oční, logopedie apod.), možnost vystudovat cokoliv si dítě přeje.

6) Popište 5 negativních vlivů na formování osobnosti dítěte během jeho pobytu v DD.

Odpověď: Citová deprivace – chybějící blízká láska rodičů, velký počet dětí v DD – ústavní výchova. Moc velká rodinná skupina včetně vychovatelů, kteří se střídají ve službách. Stigma DD ve společnosti – nálepka ve školách, kroužcích. Nevhodné vzory, které děti vidí kolem sebe v ostatních dětech. Chybějící finanční gramotnost, která se nedaří v DD dobře naučit.

7) Udržujete kontakt s některými dětmi, které byly dříve umístěny u vás v DD?

Odpověď: Ano, téměř o všech víme, co děti dělají, jak žijí. Ti úspěšní se rádi ukážou a přijdou na návštěvu. Ti, kteří žijí ve stanu v blízkém okolí, nám spíše stahují děti k jejich způsobu života a nejraději naše současné klienty okrádají o kapesné apod.